

Nüfus İlkesi

Thomas R. Malthus

Çeviren: Çağla Taşkın

pinhan

Politika

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 20913

Kaynak metin: *An Essay on the Principle of Population, as it affects the future Improvement of Society, with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and Other Writers*, Londra, J. Johnson, 1798.

© Pinhan Yayıncılık, 2017
Türkçe çeviri © Çağla Taşkın, 2017

Birinci Basım: Ekim 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Çeviri Editörü: Kasım Akbaş
Kapak Görseli: Mulberry Street c. 1900.
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 149 Sosyoloji Dizisi: 10

ISBN: 978-605-9460-32-3

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

NÜFUS İLKESİ

Thomas R. Malthus

Çeviri: Çağla Taşkın

İçindekiler

Thomas Robert Malthus'un *Nüfus İlkesi* ve Eleştirisi 7

Nüfus İlkesi

Giriş 23
I. Bölüm 25
II. Bölüm 33
III. Bölüm 41
IV. Bölüm 47
V. Bölüm 55
VI. Bölüm 67
VII. Bölüm 72
VIII. Bölüm 85
IX. Bölüm 91
X. Bölüm 99
XI. Bölüm 113
XII. Bölüm 117
XIII. Bölüm 131
XIV. Bölüm 137
XV. Bölüm 143
XVI. Bölüm 153
XVII. Bölüm 163
XVIII. Bölüm 171
XIX. Bölüm 181

Thomas Robert Malthus'un *Nüfus İlkesi* ve Eleştirisi

Sosyal bilimlerin herhangi bir alanında öğrenim görüp de Thomas Robert Malthus (1766-1834) ile karşılaşmamış olan yoktur. Esasen bu Malthus'un dehası ile değil, daha ziyade içerisine dâhil olduğu tartışmanın harareti ile ilişkilidir. Yine de Malthus'un, 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı İngiltere'sinin siyasal ve sosyal karmaşasına nevi şahsına münhasır bir iddia ile katıldığı söylenmelidir.

"18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı İngiltere'si" ifadesinin neye işaret ettiği açıktır: Sanayi devrimi ve kapitalizm. Öyleyse Malthus'un *Nüfus İlkesi* eserine başlayacak okuru öncelikle kapitalizme geçiş dönemi İngiltere'sini tartışmaya davet ediyorum.

*

E.P. Thompson yazması da okuması da cesaret gerektiren *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*[1] adlı başyapıtını bir ipek dokuma ustasının şiiri ile tamamlar:

> "Tezgâhımın düzeni tümüyle bozuldu,
> Kasnaklarımı şimdi kurtlar yemiş;
> Maşalarım ve pedallarım kırılmış,
> Takozlarım artık tek bir vuruş bile yapmıyor;
> Çözgüm hepten tozla kaplanmış,
> Makaslarım ve tokmaklarım pastan çürümüş;
> Tarağım ve çerçevem yıpranmış,
> Çarkım şimdi bir tüyü bile döndürmüyor;
> Mekiğim kırık, cam ipliğim tükenmiş..."[2]

---

[1] Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004.
[2] *A.g.e.*, s. 991.

Oysa çok değil, altmış veya yetmiş yıl önce taşradaki bir çorap dokuma ustasının "derli toplu bahçesinde fasulyesi ve bezelyesi ve kocaman bir fıçı kuvvetli birası bulunurdu"; "hafta içi giysilerinin yanı sıra bir takım da Pazar elbisesi vardı"; "küçük kulübeleri mutlu ve hoşnut görünürdü... bir dokumacının yardım için yetkililere başvurması ender görülen bir şeydi... Sükûnet ve memnuniyet dokumacının yanı başındaydı". İşte aradan geçen kısa süre içerisinde "... bir zamanlar düzen ve temizliği ile tanınan mahallede, beyaz badanalı evlerini, küçük çiçek bahçelerini, ve ayinde ve pazar yerinde aileleri ile birlikte nezih görünümleri" gitmiştir; "Şimdi bu evler pislik ve yoksulluk yığını halindedir..."[3]

Tezgâhını yitirmiş, bahçesindeki çiçeği solmuş, ailesi dağılmış bu zanaatkârın işçileşme sürecine kapitalizm adını veriyoruz. Zira onun artık tüyü bile döndürmeyen çarkının yerine, biraz ileride *Manchester*'da, *Lancashire*'da veya *Cheshire*'da dünyadaki pamuklu üretiminin yarıdan fazlasının yapıldığı makinelerin dişlilerinin döndüğü fabrikalar yükselmektedir. Kasnağını, tarağını toplayıp kasabasında bırakan dokuma ustası, bu fabrikalardan birinde günde on altı saate varan sürelerde çalışmak üzere kente gelecektir.

Dönem aynı zamanda devasa bir sermaye birikim sürecine de tanıklık etmektedir. Fabrikaların sahiplerinin nasıl görüldüğünü, bu sefer bir yün eğirme kalfasının dilinden dinleyelim:

> "... çok az istisnası ile bunlar pamuk dükkanından fırlamış, eğitimsiz ya da unvansız bir grup adamdır ki, bu noksanlarını dengelemek istercesine, Manchester borsasındaki tacirlerin küçük dünyası ile olan ilişkilerinden elde ettiklerini, zarif konaklarını, arabalarını, özel giysilerini, parklarını, avcılarını, tazılarını vs. gösterişle sergileyerek yabancı tüccara tantanalı bir şekilde hava atmaya özen gösterirler. Gerçekten de konakları, Londra'da etrafta

[3] *A.g.e.*, s. 333-334.

gördüğümüz zarif, gözalıcı inzivaları, oylum ve kapsam itibarıyla çok geride bırakan saraylardır... ancak sanatın ve doğanın el değmemiş güzelliklerini gözlemleyen biri burada acınacak zevksizlik bulur. Kendilerinin öylesine yoksun oldukları şeyden döllerine iki porsiyon verebilme kararlılığı ile ailelerini en pahalı okullarda eğitirler. Böylece kafalarında başka bir düşünce olmaksızın, kendi bölgelerinde, kelimenin tam anlamıyla mutlak, despotik küçük monarklardır; ve bütün bunları elde edebilmek için bütün zamanlarını en az masrafla en büyük miktarı elde edebilmek için kurnazca planlar yaparak geçirirler..."[4]

Toprağından edilmiş köylü, tezgâhından edilmiş kasabalı zanaatkâr kente geldiğinde, onu karşılayan manzaranın bir yanını işte bu görkem ve gösteriş oluşturmaktadır. Manzaranın öte yanında ise büyük bir sefalet; açlık, yoksulluk, salgın hastalık ve ölüm yer alır. Uzun çalışma saatleri, bir işçinin ailesine basit bir "ekmek" getirebilmesini bile sağlayamaz:

"Sanayi devrimi boyunca ortaya çıkan para-bağından söz ettiğimiz gibi, 18. yüzyılda ekmek-bağından söz etmemizde de bir anlam vardır. Şehirle kır arasındaki çatışmaya ekmeğin fiyatı aracılık ediyordu. Gelenekçilikle yeni ekonomi politik arasındaki çatışma Tahıl Yasaları'na yansıyordu. 19. yüzyıl İngiltere'sindeki ekonomik sınıf-çatışması, tipik ifadesini ücretler meselesinde buluyordu; 18. yüzyıl İngiltere'sinde insanları eyleme en kolay kışkırtan şey ekmek fiyatlarıydı.

Bu oldukça duyarlı tüketici bilinci, doğu ve güneyin tahıl kuşağındaki büyük tarımsal iyileştirme ile aynı çağı paylaşıyordu. İngiliz tarımını yeni mükemmellik temeline ulaştıran o yıllar, ayaklanmalarla –ya da çağdaşların çoğu kez tanımladığı gibi 'isyanlar' ya da 'yoksulların kalkışmaları'yla- 1709, 1740, 1756-7, 1773, 1782 ve hepsinden önemlisi 1795 ve 1800-1'de kesintiye uğramıştı. Yükselen kapitalist endüstri, her an yağmalayıcı çetelere dönüşebi-

[4] *A.g.e.*, s. 254.

lecek, kırsal alanları sopalarla baştan başa dolaşan ya da ihtiyaç maddelerinin fiyatını halka göre 'belirleyecek', öfkeli bir piyasa üzerinde yüzüyordu. O en gayretli kapitalist sınıfların servetleri, son tahlilde, hububat, et, yün gibi şeylerin satışından kaynaklanıyordu ve bunlardan ilk ikisi, tüketici milyonlara en az aracı müdahalesiyle satılmalıydı....

18. yüzyılda çalışan insanlar yalnızca ekmekle yaşamıyorlardı ama (Eden ve David Davies tarafından derlenen bütçelerin gösterdiği üzere) pek çoğu esas itibarıyla ekmekle besleniyordu."[5]

Bir başka deyişle 18. yüzyıl İngiltere'sinde sınıf çatışması, kelimenin gerçek anlamıyla bir "ekmek kavgası" idi. Devlet ekmekte kullanılacak tahıl oranlarını, ekmeğin gramajını belirliyor, halk ve fırıncılar düzenlemenin içeriğine göre memnun oluyor ve isyan ediyorlardı. "Beyaz" veya "esmer" ekmek, statü göstergesi ve –neredeyse- sınıf çatışması meselesi idi. Buğdaydan elde edilen unla yapılan "beyaz" ekmek yerine çavdar, arpa veya yulaftan elde edilen "esmer" ekmek yemek durumunda kalmak ciddi sosyal çatışmalara sebebiyet veriyordu. Hükümet 1800'de has un dışında un kullanılmasını yasaklayan bir düzenleme gerçekleştirdiğinde, halk bu yasayı "Kahverengi Ekmek Yasası" veya "Zehir Yasası" olarak adlandırmış ve değirmenleri basıp esmer un üretilen tezgâhları parçalamıştı. Yasa ancak iki ay yürürlükte kalabilmişti.[6]

Keza tahıl piyasasının işleyişi de bir başka problemdi. Kapitalist üretimin yasalarına uygun bir piyasanın oluşumu inişler ve çıkışlar halinde gerçekleşebiliyordu.

"Çiftçiler (diye yakınıyordu) pazar yerinden uzak duruyorlar ve kapılarına gelen komisyoncular ve diğer ruhsatsız çalışanlarla iş yapıyorlar. Öteki çiftçiler 'pazarda gö-

[5] E. P. Thompson, *Avam ve Görenek*, Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2006, s. 229-230.

[6] *A.g.e.*, s. 233.

rünmek ve fiyat öğrenmek için' hâlâ pazara bir yük getiriyorlar ama asıl iş bir torba ya da mendil içine konmuş, adına *örneklem* denen çıkınlarla yapılıyor.

Gerçekten de işlerin sürüklendiği nokta buydu. Ancak pek çok küçük çiftçi hâlâ tahılını eskiden olduğu gibi pazarda satmaya devam ediyor ve eski model insanların kafasında bir içerleme kaynağı olarak duruyordu. Birbiri ardı sıra yeni pazarlama süreçleri için mücadele edildi. 1710 yılında *Stony Stratford*'un (*Buckinghamshire*) yoksul halkı adına kaleme alınmış bir dilekçe, çiftçilerin ve simsarların 'çiftlik avlularında ve ambar kapılarında alım satımlarından ve şimdi yoksul sakinlerin parasıyla uygun fiyattan öğütülecek zahire bulamadığından ve bunun Büyük bir Felaket olduğundan' şikâyet ediyordu. 1733'te birkaç *borough* bu uygulamaya karşı Avam Kamarası'na bir dilekçe verdi: *Haslemere* (*Surrey*), istifçilik yaptıkları için değirmenci ve unculardan şikâyet ediyordu: 'Küçük örnekler yoluyla büyük miktar tahıl alıyorlar, açık pazarda sergilenenleri almayı reddediyorlar.' İnsan, bu uygulamanın altında bir şeyler olduğunu ve pazarlama sürecinde şeffaflığın kaybolduğunu düşünüyor."[7]

Kuşkusuz devrim olarak adlandırılabilecek bir sosyal dönüşüm içerisinde yaşanan kriz yalnızca bir iki değirmen baskını veya parlamentoya sunulan dilekçelerle sınırlı değildi. Büyük yağma ve soygunlar, kalpazanlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, üretim araçlarına verilen zararlar vb. gibi çok sayıda "düzen bozucu" hareketler söz konusuydu. Buna karşılık hükümetin tepkisi, baskının düzeyini artırmak, dönemin başlarında yapılan hukuki düzenlemeleri etkili bir şekilde kullanmak olmuştur.

"Baskı, dönemin temel yasalarında kendisini hissettirmektedir; bu yasaların adlarında da bellidir: İsyan Yasası, Sürgün Yasası, Örgütlenme Yasası, Yoksullar Yurdu Yasası ve Kara Yasa. 1715 tarihli İsyan Yasası, yönetici sınıfa,

[7] *A.g.e.*, s. 237.

> on sekizinci yüzyılda işçi sınıfının kolektif eylemine karşı, en basit, en esnek ve en sık kullanılan kanun silahını sağlamış oldu... 1719 tarihli Sürgün Yasası, cezaların uygulanmasına ilişkin bir ikilemi çözmeye yardımcı oldu. Mahkemeler, ya suçluyu asmaya ya da suçlunun parmağını damgalayarak gitmesine izin vermeye mecbur bırakılıyordu... 1721 tarihli Örgütlenme Yasası, ustabaşı dokumacıların, 'ücretlerini arttırmak ve olağan çalışma saatlerini azaltmak' için örgütlenmelerini yasa dışı ilan etmiştir... aynı yıl [1723], on sekizinci yüzyılın kötülüğüyle en fazla ün salan ceza tüzüğü yaşama geçirilmiştir: Kara Waltham Yasası. Tarihçiler, bu yasanın, 'on sekizinci yüzyılın intikamcı adaletinin, sanki su seviyesindeki yükselmenin başlangıcı gibi, sinyalini verdiğini' yazdılar."[8]

Yalnızca 1702 ile 1722 yılları arasında kalan yirmi yıllık dönemde ve yalnızca Londra'da 1242 idam cezası infaz edilmiştir.[9] Beklenebileceğin aksine, bu idamlar büyük oranda "ipsiz-sapsız, aylak, serseri, ayak takımı" bir kesimden gelen toplum için arızî kalan suçluları değil, daha belirgin bir sınıfsal örüntüyü işaret etmektedir. İdamların yarıdan fazlasını genellikle kol gücüyle geçimlerini sağlayan meslek sahipleri oluşturmaktadır. Yüzyılın geri kalan dönemindeki istatistikler de bundan farklı değildir. Suçun faillerinin gösterdiği bu sınıfsal örüntüye, ceza ile korunan hukuki değerin mülkiyet olması da eşlik ettiğinde, 18. yüzyıl İngiltere'sinde ceza hukukunun sınıfsallığı da daha iyi görünür olur.

18. yüzyılın sonunda, bu köklü sosyal ve iktisadi dönüşüme eşlik eden ve Malthus'un kitabına bu açıdan da önem kazandıran bir başka gelişme daha yaşanır. Malthus kitabının ilk baskısının yayımını 1798'de yapmıştı. Tarih, en az kuşkucu okur için bile dikkat çekici olmalıdır: Eser, Fransız Devrimi'nin peşi sıra yazılmıştır. Fransız Devrimi

---

[8] Peter Linebaugh, *Londra İdamları*, Çeviren: Çiğdem Demir, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013, s. 45-46.

[9] *A.g.e.*, s. 130.

öncesi kitlelerin devrimci coşkusu, İngiltere yönetici sınıfları da dâhil olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin hükümetlerini korkuya sevk etmişti. Aslında yukarıda hızlıca özetlemeye çalıştığımız iktisadi dönüşümün ceza yasalarıyla da ifadesini bulan baskı ile tamamlanmasının altında biraz da bu korku yatıyordu. Her alanda dönüşüm beklentisi toplumun bütün kesimlerini sarmış; entelektüeller açısından, bu dönüşümün nasıl gerçekleşeceğine dair hem bilimsel bir öngörüde bulunma hem de doğru zamanda doğru kulvara yatırım yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştı.

Fransa'da beklenen olmuş ve devrim gerçekleşmişti. Peki ya İngiltere bunun dışında kalabilecek, dönüşümü sınırlı bir reformla atlatabilecek midir?

Malthus kitabın önsözünde, çalışmanın tam da bu soruya yanıt vermek için yazıldığını ifade etmiyor mu?

> "Bu çalışma, varlığını, bir dostumla[10] Bay Godwin'in *Enquirer* [Araştırmacı] eserindeki 'Cimrilik ve İsraf Üzerine Deneme' başlıklı yazısına ilişkin yaptığımız sohbete borçlu. Bu sohbet, toplumun gelecekteki iyileştirilebilirliğine dair genel bir soru ortaya çıkardı. İlk olarak düşüncelerimizi dostumuza -bir sohbette yapabileceğini düşündüğümüzden- daha açık bir şekilde, kâğıt üzerinde ifade etme niyetiyle yola çıktık. Fakat konu açığa çıktıkça, daha önce aşina olduğumuzu hatırlamadığımız yeni fikirler oluştu ve genel anlamda bu derece enteresan bir konuya ilişkin her bir ışık huzmesinin açık yüreklilikle kabul edilmesi gerektiğine kani olduğumuzdan, bu görüşlerimizi yayımlanmaya uygun bir hale koyduk."[11]

---

[10] Buradaki "dost"un toplumsal gelişim yanlısı olan babası Daniel Malthus olduğunu bir dipnottan öğreniyoruz. Bkz. *Nüfus Sorunu ve Malthus* içinde ss. 23-59, Ronald L. Meek, "Malthus – Geçmişte ve Bugün: Bir Tanıtma Denemesi", Çeviren: Oya Yaylalı, Ankara: Sol Yayınları, 1976, s. 24.

[11] s. 23.

Böylece Malthus'un yaklaşımı, yeni ulus-devletlerin müdahaleci yaklaşımlarının önemli bir örneği olarak ortaya çıkan 19. yüzyıl İngiliz Yoksul Yasaları tartışması içerisinde Adam Smith ve Jeremy Bentham ile birlikte köşe başlarından birini oluşturmaktadır.

Malthus'un fikri pozisyonu yoksul yasalarının tümüyle ilgası yönünde idi (aslında daha sonraları tümüyle ortadan kaldırma yerine, sınırlı bir uygulama önerecek şekilde görüşlerini revize etmiştir ancak burada incelenen ve Türkçeye aktarılan, kitabın orijinal ilk baskısıdır). Bu fikrini de nüfus artış hızıyla gerekçelendiriyordu.

Adını duyan hemen herkesin malumu olduğu üzere –ki aslında Malthus'a dair belki de bilinen tek şeydir- Malthus, nüfusun, kendisini besleme olanaklarındaki artıştan daha büyük bir hızla arttığını ileri sürmektedir. Hatta yalnızca "daha büyük bir hız" deyip geçmemekte, nüfus geometrik olarak artarken, besin olanaklarının (dolayısıyla tarımsal üretimin) ancak aritmetik arttığını, böylece çok kısa bir süre içerisinde herkesi beslemeye yetecek besinin bulunamayacağını söylemektedir.[12]

İşte bu nedenle, nüfus artışına imkân tanıyan veya bir şekilde özendiren sosyal adalet araçlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Çalışmasa hatta tümüyle yoksul olsa dahi toplumun kendisine ve ailesine bakacağına güvenen kişinin ise evlenmekte ve nüfusu artıracak faaliyetlerde bulunmakta beis görmeyeceği açıktır. Öyleyse, bu tür geçim olanaklarından mahrum bırakılmalıdır ki, aslında

---

[12] "Nüfus, denetlenmediğinde geometrik oranda artar. Besin olanakları ise yalnızca aritmetik oranda artar. Rakamlara biraz yakından bakıldığında birincinin ikinciye kıyasla büyüklüğü görülecektir. Doğamızın besini insan hayatı için gerekli kılan yasası gereği, eşit olmayan bu iki değişkenin etkisinin eşit tutulması gerekir.
Bu, besin olanaklarının zorluğu nedeniyle nüfusun kuvvetle ve daimi olarak işleyen şekilde denetim altına tutulması gerektiği anlamına gelir. Bu zorluk bir yerlere yansımalı ve insanlığın büyük bir bölümü tarafından zorunlu olarak şiddetle hissedilmelidir." s. 30.

hem kendisi hem de toplumun çıkarları aleyhine olacak bir yola tevessül etmesin.

Malthus bunu zenginler için değil, aslında tam da yoksulların kendi çıkarları için önermektedir. Zira;

> "Şu andaki on sekiz penilik yevmiyenin zenginlerin inayetiyle beş şiline yükseltildiğini farz edecek olursak belki de bu insanların rahat içinde yaşayacağı ve akşam yemeğinde her gün bir parça et yiyecekleri düşünülebilir. Fakat bu çok yanlış bir çıkarım olur. Her işçiye her gün üç şilin ve altı peni verilmesi, ülkedeki et miktarını yükseltmez. Şu anda herkesin doğru düzgün bir pay almasına yetecek kadar et yoktur. O halde sonuç ne olacaktır? Et piyasasındaki alıcılar arasındaki rekabet fiyatı hızla altı peniden yedi peniye, iki veya üç şiline yükseltecektir ve emtia, şu anda olduğundan daha fazla kişi arasında bölüşülmeyecektir. Bir ürün kıt olduğunda ve herkese dağıtılamadığında, en geçerli imtiyazı gösterebilen, yani en fazla parayı veren kişi, malik olur. Et alıcıları arasındaki rekabetin yıllık olarak çok sayıda büyükbaş hayvan yetiştirilmesine neden olacak kadar uzun süreceğini varsayacak olursak, bu yalnızca hububat pahasına yapılabilir ki bu çok dezavantajlı bir mübadele olacaktır, zira ülkenin o durumda aynı nüfusu geçindiremeyeceği iyi bilinir ve besin insan sayısına oranla kıt olduğunda, toplumun en alt tabakasına mensup kimselerin on sekiz penisi mi beş şilini mi olduğunun pek bir önemi yoktur. Bu kimseler en zorlu şartlarda en az ücretlerle yaşamaya mecbur olacaktır."[13]

Böylece, ona göre, aslında İngiltere yoksul yasalarının iki olumsuz etkisi olacaktır: Birincisi, zaten yoksul ve himayeye muhtaç olanların kendi durumlarında bir kötüleşme ortaya çıkacak, daha az payla yetinmek durumunda kalacaklardır. İkincisi ise toplumun farklı kesimlerini de himayeye muhtaç hale getirecektir. Bir başka deyişle, daha fazla yoksulun ortaya çıkmaması için yoksullara yardım da edilmemelidir.

---

[13] ss. 56-57.

Bu kısmen "rasyonel" görünen yaklaşım elbette çeşitli açılardan eleştiriye maruz kalmıştır. Her şeyden evvel, Malthus'un elinde –ve eserinde- bilimsel gözlemlere dayanan sayılar yoktur. Söz gelimi İngiltere'nin nüfusunun yirmi beş yıl içerisinde ikiye katlanacağını "öngörmekte" daha doğrusu "varsaymaktadır". İddiasını ne kadar bilimsel gösterirse göstersin "geometrik artış" ve "aritmetik artış" terimlerinin ampirik bir öncülden kaynaklanmadığı bilinmelidir.

> "Mümkün olan en iyi politika ile, daha fazla toprağın açılması ve tarımın ziyadesiyle teşvik edilmesi suretiyle bu Ada'nın ürünlerinin ilk yirmi beş yıl içinde iki katına çıkabileceğini kabul edersem, sanıyorum ki bu herhangi bir kimsenin talep edebileceği kadarını kabul etmek olacaktır.
>
> Mahsulün önümüzdeki yirmi beş yıl içinde dört katına çıkabileceğini varsaymak imkânsızdır. Bu, toprağın niteliklerine dair bütün bildiklerimizin aksine olacaktır. En fazla, ikinci yirmi beş yıldaki artışın mevcut üretime denk olacağını tasavvur edebiliriz. O halde, gerçeklikten çok uzak olmasına rağmen bunu kuralımız kabul edelim ve büyük çaba gösterilerek Ada'nın bütün besininin, şu anda ürettiğine eşit bir besin oranıyla her yirmi beş yılda artırılabileceğini varsayalım. En hevesli spekülatör bile bundan daha büyük artış varsayamaz. Bu, birkaç yüzyıl içinde Ada'nın her bir dönümünü bahçeye çevirecektir.
>
> Yine de bu artış oranının aritmetik olduğu ortadadır.
>
> Dolayısıyla besin kaynaklarının aritmetik oranda arttığını söylemek makuldür. Şimdi bu iki oranın sonuçlarına bakalım.
>
> Ada'nın nüfusu yaklaşık yedi milyon olarak hesaplanmıştır ve biz de mevcut üretimi böylesi bir rakamın geçindirilmesine denk varsayacağız. İlk yirmi beş yıl içinde nüfus on dört milyonu bulacak ve besin de iki katına çıkacağından besin kaynakları bu artışa denk olacaktır. Sonraki yirmi beş yıl içinde nüfus yirmi sekiz milyonu bulacak ve besin kaynakları da yalnızca yirmi bir milyonun geçimine

> denk olacaktır. Sonraki dönemde nüfus elli altı milyonu bulacak ve besin kaynakları da bu rakamın yarısı için yeterli olacaktır. Ve ilk yüzyılın sonunda ise nüfus yüz on iki milyonu bulacak ve besin kaynakları da yalnızca otuz beş milyonun geçindirilmesine denk olacaktır ki bu da gereksinimleri karşılanmayan yetmiş yedi milyonluk bir nüfus demektir."[14]

Yani bütün bilimsellik gösterilerine rağmen esasında iddianın hiçbir bilimsel temeli bulunmamaktadır. Bilimsellik zaviyesinden düşünülebilecek başka eleştiriler de söz konusudur. Söz gelimi Malthus, yoksul yasalarının nüfusu artıracağını *varsaymaktadır*; nüfus artışı ile ilgili olarak *yoksul yasaları dışındaki* "teşvik edici" meselelerle pek de ilgilenmiyor gibidir; yoksulluğu *"doğal" bir veri* olarak kabul etmektedir[15] vs.

Kuramını kendinden önceki siyasi iktisatçıların eleştirisi ile kuran Marx da Malthus'un çalışmalarına değinir. Yer yer Malthus'un tespitleri ile örtüşürmüşçesine atıflar verir. Hatta özellikle çalışma saatlerinin uzatılmasının üretkenliği artırmayacağı şeklindeki tespitlerini "bunun onuru kendisine aittir"[16] diyerek selamlar. Öte yandan esasen Malthus'un görüşlerine karşı acımasızdır:

> "İngiliz işçi sınıfının... Malthus'a karşı nefreti, diyordu Marx, bu yüzden tümüyle haklıydı ve halk burada bir bilim adamıyla değil, [halkın] düşmanlarının satılmış bir savunucusu, egemen sınıfların utanmaz bir dalkavuğu ile karşı karşıya olduğunu içgüdüleriyle sezmiştir."[17]

---

[14] ss. 34-35.

[15] Onur Kovancı, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2003.

[16] Karl Marx, *Kapital I*, Çeviren: Alaattin Bilgi, Beşinci baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1997, s. 502, dn. 17.

[17] Aktaran Meek, *op.cit.*, s. 34.

Malthus'un bilimsellik maskesine iki temel ve ağır eleştiride bulunur. Ona göre Malthus'un *Nüfus İlkesi* teorisi çalıntıdır ve ikincisi, taraflıdır. Adam Smith'in 18. yüzyılda adı anılmaya değer yapıt ortaya koyabilen tek öğrencisinin F.M. Eden olduğunu ifade ettikten sonra şöyle der:

> "Eğer okur, bana, 1798'de yayınlanmış olan *Essay on Population* adlı yazının yazarı Malthus'u anımsatırsa ben de ona bu yapıtın ilk şeklinin De Foe'dan, sir James Steuart'tan, Townsend'dan, Franklin'den, Wallace'dan vb. yapılmış çocukça ve üstünkörü bir aşırmadan başka bir şey olmadığını ve kendisine ait tek bir cümleyi bile içermediğini anımsatırım. Bu yayının neden olduğu büyük sansasyon yalnızca parti çıkarları ile ilgilidir. Fransız Devrimi, Birleşik Krallıkta ateşli savunucular buldu; 18. yüzyıl boyunca yavaş yavaş bilenen ve ardından büyük toplumsal bunalım sırasında, Condorcet'nin öğretilerine karşı şaşmaz bir panzehir olarak davul zurnayla ilan edilen 'nüfus ilkesi', insanlığın ilerlemesi ve gelişmesi özlemlerini toptan yok edecek bir silah olarak İngiliz oligarşisi tarafından sevinçle karşılanmıştır. Bu başarısına pek şaşıran Malthus, kendisini, gelişigüzel topladığı malzemeyi kitabına doldurmaya, kendisi tarafından bulunmayıp aşırılan yeni konuları eklemeye verdi."[18]

Üstelik doğum ile yoksulluk arasındaki ilişki taraflı bir şekilde çarpıtılarak kurulmaktadır. Marx'a göre yüksek doğurganlığın yoksulluğa yol açıyor olduğu iddiasının aksine, çocuk işçiliğin var olduğu yerlerde, düşük gelir İngiliz işçi sınıfını yüksek doğum oranlarına mecbur bırakmaktadır. Hatta nüfus baskısı, kapitalizmin bir gereğidir. Zira aşırı nüfus, yedek işgücü ordusunu büyüterek, sermaye lehine ücretlerin düşük tutulması baskını yaratacaktır. Dolayısıyla nüfus artışı, yoksul yasalarının değil, bizzat kapitalist sistemin ürünüdür[19] ve Malthus yüzeyde

---

[18] Marx, *op.cit.*, s. 588, dn. 81.

[19] *Marksist İktisat Kılavuzu* (Ed. Ben Fine ve Alfredo Saad-Filho) içinde ss.

dolaşırken, aslında gerçeğin görülmesini engellemektedir.

Bütün bunlar ve Malthus'un nüfus ilkesini ampirik olarak temellendirememesi bir yana, söz gelimi İrlanda örneğinde tam aksi yönde kanıtlar bulunmaktadır: "Bu kitapta, tek tek eyaletlerin istatistiklerini, her eyaletin tek tek kontluklarının istatistikleri ile karşılaştırarak, buradaki sefaletin, Malthus'un dediği gibi, nüfus ile doğru değil, ters orantılı olduğunu tanıtlıyor."[20]

Malthus "yaşam için mücadele" kavramını kullanmış olması nedeniyle Darwin'in de habercisi olarak kabul edilir. Zira Malthus'un besin eksikliği söz konusu olduğunda, bundan en çok yoksulların etkileneceği şeklindeki öngörüsü, Darwin'in doğal seleksiyonun zayıf olanın aleyhine işleyeceği ilkesinden önce benzer bir gerçeği işaret etmiştir. Ne var ki, bu basit kabulden hareketle Malthus ile Darwin'in farklı sonuçlara ulaştıkları da gözden kaçmamalıdır. Zira Darwin'in doğal seleksiyonu gelişmeci bir evrim sonucunu doğururken, Malthus'un kötümser teorisi toplumun topyekûn zayıflayacağı umutsuzluğunu aşılamaktadır.[21]

Yönelen eleştiriler ne denli güçlü olursa olsun "19. yüzyılın ilk yarısı boyunca, iktisat teori ve uygulamasını bu görüşten [nüfus ilkesinden] daha fazla etkileyen bir başka düşünce muhtemelen yoktu ve kuşkusuz, hiçbiri böylesine tutkulu saldırı ve savunmalara konu olmadı. Ayrıca, yazgısında, salt iktisat alanının dışında da etkili olmak varmış; örneğin, Darvinciliğin ilk gelişmesinde bir etmen oldu. Bu 'dürtü' daha başından güçlüydü ve gücünü günümüzde de hiçbir şekilde yitirmiş değildir."[22]

*

Günümüzde nüfus artışının doğurduğu etkiler yeni

396- 402, Deborah Johnston, "Nüfus ve Göç", Çeviren: Umut Ulukay, Ankara: Dipnot Yayınları, 2015.

[20] *A.g.e.*, s. 668, dn. 196.

[21] Kovancı, *op.cit.*, s. 67.

[22] Meek, *op.cit.*, s. 36.

Malthusçuluk denebilecek bir düşünüşe sebebiyet vermektedir. Bu artışın etkileri kamu yönetiminde, hukukta, sosyolojide, psikolojide, iktisatta, hatta antropolojide, ziraat ve hayvancılıkta, ekolojide ve doğa bilimlerinin değişik alanlarında farklı incelemelere konu olmaktadır. İncelemelerin doğurduğu tartışmalar kaynakların gayri adil dağılımından göç ve savaşlara varana kadar sosyal bilimin her alanının konularını kapsamaktadır.

Pek çok temel çalışmanın Türkçeye vakitlice kazandırılmadığını biliyoruz. Entelektüel çoraklığımızda eleştirel düşünce eksikliği kadar, fikri tartışmalara, bunlara esas teşkil eden eserlere kendi dilimizde ve tartışma henüz cereyan etmekteyken erişememekten kaynaklı olarak katılım gösterememizin de etkisi var. Bu anlamda Malthus'un *Nüfus İlkesi* Türkçe okurla ilk kez buluşurken, eserin ortaya çıkardığı tartışmaya iki yüz yılı aşan bir mesafeden de olsa katılma imkânı sunuyor. Tartışmaya katılacak her nefesin, iki yüz yıllık mesafeyi bir nebze de olsa kısaltmasını umuyorum.

Kasım Akbaş

Nüfus İlkesi

Giriş

Bu çalışma, varlığını, bir dostumla Bay Godwin'in *Enquirer* [Araştırmacı] eserindeki "Cimrilik ve İsraf Üzerine Deneme" başlıklı yazısına ilişkin yaptığımız sohbete borçlu. Bu sohbet, toplumun gelecekteki iyileştirilebilirliğine dair genel bir soru ortaya çıkardı. İlk olarak düşüncelerimizi dostumuza -bir sohbette yapabileceğini düşündüğümüzden- daha açık bir şekilde, kâğıt üzerinde ifade etme niyetiyle yola çıktık. Fakat konu açığa çıktıkça, daha önce aşina olduğumuzu hatırlamadığımız yeni fikirler oluştu ve genel anlamda bu derece enteresan bir konuya ilişkin her bir ışık huzmesinin açık yüreklilikle kabul edilmesi gerektiğine kani olduğumuzdan, bu görüşlerimizi yayımlanmaya uygun bir hale koyduk.

Bu çalışma elbette genel savı izah eden daha fazla sayıda hakikat sayesinde daha eksiksiz kılınabilirdi. Fakat çok hususi bir işten kaynaklanan uzun ve meseleden neredeyse tümüyle uzaklaşmamıza sebep olan bir fasıla, yayını önerdiğimiz ilk tarihten çok fazla öteye ertelememe şeklindeki (belki pek de sağduyulu olmayan) arzumuzla da birleşince, konuya bütün dikkatimizi veremedik. Fakat ileri sürdüğümüz hakikatlerin, insanın gelecekteki iyileştirilebilirliğine dair görüşümüzün doğruluğu için kayda değer olmayan bir delil teşkil etmediğinin görüleceğini varsayıyoruz. Şu anda bu görüşü tefekkür ederken, kanıtlanması için topluma dair son derece üstünkörü bir görüş ile basit bir açıklamadan fazlasının gerekli olmadığını düşünüyoruz.

Nüfusun her zaman besin olanakları seviyesinde tutulması gerektiği birçok yazarın farkına vardığı açık bir gerçektir ama anımsadığımız kadarıyla daha önce kimse, bu seviyeye etki eden unsurları hususi olarak tetkik etmemiştir. Bize göre bu etkenlere olan bakış, toplumun gelecekte tecrübe edebileceği herhangi bir büyük gelişmenin önündeki en büyük engelleri teşkil etmektedir. Bu enteresan konu irdelenirken belirli bir dizi kişi veya görüşe karşı önyargılarla değil, salt hakikat sevdasıyla harekete geçtiğimizin anlaşılacağını umuyoruz. Toplumun gelecekteki iyileştirilebilirliğine dair, onları vizyoner bulma dileğinden çok farklı bir mizaçla birtakım tartışmalar okuduğunu itiraf ediyoruz ancak anlayışı üzerinde, delil olmaksızın dilediğine inanmasına veya delilin eşlik ettiği durumlarda nahoş olana rıza göstermeyi reddetmesine olanak verecek bir yetki elde etmiş değildir.

İnsan hayatına ilişkin sunduğumuz görüşün melankolik bir tonu var ama bu karanlık hatları önyargıyla veya yaradılıştan gelen içkin bir aksilikten değil, gerçekten tabloda olduklarına dair bir kanıdan hareketle resmedildiğinin bilincindeyiz. Son iki bölümde taslağını çizdiğimiz zihin teorisi, bize göre hayattaki kötülüklerin büyük bir kısmını tatmin edici şekilde açıklıyor ama başkaları üzerinde aynı etkiye sahip olup olmayacağı meselesi, okurlarının hükmüne bırakılmalıdır.

Toplumun iyileştirilebilirliği önündeki başlıca engel olarak gördüğü şeye daha ehil kimselerin dikkatini çekebilir ve bunun sonucunda bu engelin teoride dahi olsa ortadan kalktığını görebilirsek, mevcut görüşlerimizi memnuniyetle geri çeker ve hata yaptığımıza kani olmaktan zevk duyarız.

7 Haziran 1798

I. Bölüm

Sorunun ortaya konması—Tarafların husumeti nedeniyle karara bağlanması ihtimali düşüktür—İnsan ve toplumun mükemmelleştirilebilirliğine dair esas sav hiçbir zaman hakkıyla yanıtlanmamıştır—Nüfustan zuhur eden zorluğun doğası—Çalışmanın esas savının ana hatları.

Doğa felsefesinde son senelerde gerçekleşen büyük ve beklenmedik buluşlar; baskı zanaatının gelişmesiyle daha fazla yayılan genel malumat; okur-yazar olsun olmasın, herkesi saran şevkli ve dizginsiz araştırma ruhu; siyasi özneye yönelik, akılları hayrete düşürüp kendine hayran bırakmamızı sağlayacak, yeni ve sıra dışı açılım; ve bilhassa siyasi ufuktaki o muazzam fenomen, yani kayan bir kuyruklu yıldız gibi taze bir nefes ve dinçlikle ilham vermesi veya dünyanın ürkek sakinlerini kavurup yok etmesi kaçınılmaz olan Fransız Devrimi... Bunların hepsi, birçok ehil kimseyi son derece önemli değişikliklerin -kısmen insanoğlunun gelecekteki kaderini belirleyecek değişikliklerin- yaşanacağı bir dönemin eşiğinde olduğumuz konusunda hemfikir kılmıştır.

Artık söz konusu olanın, insanın bundan sonra hızlandırılmış bir ivmeyle sınırsız ve şimdiye dek tahayyül edilmemiş gelişime doğru hareket etmesi mi, yoksa mutluluk ve bedbahtlık arasında daimi bir salınıma mahkûm olup her girişimin ardından istenen hedefe hâlâ ölçülemez bir mesafede kalmayı sürdürmesi mi gerektiği olduğu söylenmiştir.

Yine de insana dost herkesin bu acılı tereddüdün sonunun gelmesini endişeyle beklemesi ve sorgulayıcı aklın

geleceğe bakışına yardımcı olacak her bir ışık huzmesini coşkuyla selamlaması gerekirken, bu mühim sorunun birbirine karşıt taraflarında yer alan yazarların birbirlerinden hâlâ bu denli uzak duruyor oluşu son derece üzücüdür. Birbirlerinin karşılıklı savlarını samimi bir değerlendirmeye tabi tutmazlar. Mesele, daha basit hususlara indirgenmez ve teorik olarak dahi bir sonuca varılabilir değildir.

Mevcut düzeni savunanlar, nazarî filozoflara ya şevkli ihsan salık veren ve daha mutlu bir toplum durumuna dair çarpıcı tabloları yalnızca onların şimdiki kurgularını yok etmelerini daha mümkün kılmak ve kendi gizli hırs tasarılarını hayata geçirmek üzere kurgulayan kurnaz ve incelikli düzenbazlar veya saçma spekülasyonları ve absürt paradoksları hiçbir aklıselim sahibinin dikkatini çekmeyecek tuhaf ve çılgın hevesliler muamelesi yapma eğilimindedir.

İnsanın ve toplumun mükemmelleştirilebilirliğini savunanlar, düzen savunucularına en az bu denli sert bir yanıt verirler. Onları en bedbaht ve dar görüşlü önyargıların kölesi veya sivil toplumu yalnızca çıkarı olduğu için suiistimal edenler olarak yaftalarlar. Onu ya çıkarı için anlayışını satan bir karakter olarak ya da akli melekeleri herhangi büyük veya asil bir şeyi idrak etmeye yeterli olmayan, iki adım sonrasını göremeyen ve dolayısıyla insanın aydınlanmış hayırhahlığını anlayamayan biri olarak betimler.

Hakikat aşkı bu dostane olmayan çekişmeden sağlam çıkamaz. Karşıt tarafların gayet yerinde iddialarının tam olarak kendi ağırlıklarına sahip olmalarına izin verilmez. Her iki taraf da muhaliflerinin savunduğuna dikkat göstermek suretiyle konumlarını düzeltmeye veya geliştirmeye pek istekli olmadan kendi kuramının peşinde gider.

Nazarî filozof da hakikat aşkına aynı şekilde zarar verir. Gözlerini, nimetlerini en can alıcı renklerle betimlediği daha mutlu bir toplum haline sabitleyerek yeteneklerini suiistimalleri ortadan kaldırmak için en iyi ve en güvenli yolları düşünmeye tatbik etmeksizin ve teoride dahi olsa

insanoğlunun mükemmelliğe doğru ilerleyişine ket vuracak devasa engellerin farkında olmaksızın kendisine mevcut her kurgu karşısında en ağır hakaretleri etme müsaadesi verir.

Haklı bir teorinin tecrübe tarafından da onaylanacağı, felsefede kabul görmüş bir hakikattir. Fakat uygulamada o kadar fazla anlaşmazlık ve o kadar çok anlık durum zuhur eder ki, -en gelişmiş ve keskin zihnin bile bunları öngörmesi imkânsıza yakındır- karşıt olan her türlü argüman özenle tartılıp, açıkça ve tutarlı bir şekilde çürütülmek suretiyle, az sayıda örneğe dayanılarak da bir teorinin haklı olduğu kabul edilebilir.

İnsanın ve toplumun mükemmelleştirilebilirliğine dair bazı değerlendirmeleri büyük keyifle okudum. Vaat ettikleri büyüleyici tablo içimi ısıttı ve beni son derece memnun etti. Böylesi mutluluk verici gelişmelerin yaşanmasını şevkle diliyorum. Fakat bunların önünde büyük ve öyle anlaşılıyor ki aşılamaz zorluklar bulunuyor. Amacım, bu zorlukları ortaya koymak ve aynı zamanda, yenilik dostları karşısında alınan bir zafer olarak onlardan keyif almak şöyle dursun, bana hiçbir şeyin onların tamamen ortadan kalktığını görmekten daha büyük zevk vermeyeceğini beyan etmektir.

Öne süreceğim en önemli iddianın yeni olmadığı açıktır. Dayandığı ilkeler kısmen Hume ve daha detaylı olarak Dr. Adam Smith tarafından açıklanmıştır. Bay Wallace tarafından geliştirilmiş ve bütün ağırlığıyla veya ikna edici bir yaklaşımla olmasa da mevcut konuya tatbik edilmiştir. Muhtemelen hiç rastlamadığım diğer birçok yazar tarafından da ifade edilmiş olabilir. Bu nedenle, daha önce gördüklerimden bir nebze farklı bir bakış açısıyla ele almaya niyetlensem de şayet adamakıllı ve tatminkâr şekilde yanıtlanmışsa, herhangi bir argümanı kesinlikle tekrar geliştirmeyi düşünmüyorum.

İnsanın mükemmelleştirilebilirliğini savunanlar bu ihmalin gerekçesini kolayca açıklayamazlar. Godwin ve

Condorcet gibi kişilerin yeteneklerinden şüphe duyamam. Dürüstlüklerinden de şüphe duymaya istekli değilim. Kendi anlayışıma ve muhtemelen diğer çoğu kimsenin anlayışına göre, zorluk aşılamaz gözükmektedir. Fakat muteber yeti ve görüşe sahip bu kimseler nadiren bunun farkına varmaya lütfeder ve bu türden yorumlarda dinmek bilmeyen şevk ve azalmayan güvenle kendi değerlendirmelerine sahip çıkarlar. Bu türden argümanlara gözlerini kasten kapattıklarını söylemeye kesinlikle hakkım yoktur. Daha ziyade, bu türden kimselerce aldırış edilmediklerinde argümanların geçerliliğinden şüpheye düşmem gerekebilir; ne var ki, hakikilikleri cebren de olsa aklımı çeliyor. Yine de bu itibarla hepimizin hata yapmaya fazlasıyla yatkın olduğumuzun teslim edilmesi gerekir. Bir adama mükerreren bir kadeh şarap sunulduğunu ve onun bunun farkına varmadığını görseydim, adamın kör veya nezaketsiz olduğunu düşünme eğiliminde olurdum. Daha haklı bir yaklaşım, bana gözlerimin beni yanılttığını ve teklifin benim tasavvur ettiğim şey olmadığını düşünmeyi öğretebilir.

Argümana başlarken, bütün tahminleri, yani gerçekleşmesi herhangi bir haklı felsefi temele dayanması gerekmeyen her türlü varsayımı şu anda meseleden hariç tuttuğumu önceden ifade edeyim. Bir yazar bana insanın nihayetinde devekuşuna dönüşeceğini düşündüğünü söyleyebilir. Kendisini hakkıyla yalanlayamam. Fakat aklı başında herhangi birini bu fikrine ikna etmeyi düşünüyorsa, önce insanın boynunun gitgide uzadığını, dudakların daha sert ve daha belirgin hale geldiğini, bacaklar ve ayakların her gün şekil değiştirdiğini ve saçın tüy köküne dönüştüğünü göstermesi gerekir. Ve bu olağanüstü dönüşüm ihtimali gösterilene dek, böylesi bir durumda insanın mutluluğu hakkında uzun uzadıya yazmak, hem koşma hem uçma güçlerini tanımlamak, onu bütün kısıtlı lükslerin hor görüleceği ve yalnızca hayatın olmazsa olmazlarını dercetmekle görevlendirileceği ve haliyle herkesin işgücü payının

hafif ve boş vakit payının bol olacağı bir durumda betimlemek, elbette boşa harcanmış vakit ve tüketilmiş nefestir.

Şu iki varsayımı ileri sürmenin mümkün olduğunu düşünüyorum:

Birincisi, beslenme insanın var olabilmesi için zorunludur.

İkincisi, cinsiyetler arasındaki tutku zorunludur ve gelecekte de neredeyse şimdikiyle aynı şekilde kalmayı sürdürecektir.

İnsana dair herhangi bir bilgiye sahip olduğumuzdan beri bu iki yasa, doğamızın sabit yasaları kalmış gibi görünmektedir ve şimdiye kadar onlarda herhangi bir değişiklik görmediğimizden, evrenin sistemini ilk düzenleyen ve yarattıklarının yararına hâlâ çeşitli işlemlerini sabit yasalara göre ifa eden o Varlığın mübrem bir güç eylemi olmaksızın bunların herhangi bir zamanda artık şu anda oldukları şey olmayacakları sonucuna varmaya hakkımız yoktur.

İnsanın bu dünya üzerinde nihayetinde besin olmadan yaşayabileceğini varsayan bir yazar bilmiyorum. Fakat Bay Godwin cinsiyetler arasındaki tutkunun zaman içinde sönebileceğini varsaymıştır. Ne ki, kendisi çalışmasının bu kısmını varsayım alanına doğru bir sapma addettiğinden, insanın mükemmelleştirilmesine dair en iyi savların insanın vahşi durumundan bu yana hâlihazırda kaydettiği büyük gelişmenin tefekküründen ve nerede duracağını söylemenin zorluğundan zuhur ettiğini söylemek dışında şu anda bunun üzerinde durmayacağım. Fakat cinsiyetler arasındaki tutkunun sönmesine yönelik şimdiye dek herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir. Şu anda da iki bin veya dört bin yıl önceki kadar kuvvetli şekilde mevcudiyetini devam ettirir gözükmektedir. Her zaman olduğu gibi şimdi de istisnalar söz konusudur. Fakat bu istisnaların sayısı artıyor gözükmediğinden, yalnızca bir istisnanın

varlığından istisnanın zaman için kaide ve kaidenin de istisna olacağını çıkarsamak, son derece felsefe dışı bir savlama şekli olacaktır.

O halde varsayımlarımı doğru kabul edersek, nüfus gücünün, dünyanın insan için besin üretme gücünden belirsiz düzeyde daha büyük olduğunu söylüyorum.

Nüfus, denetlenmediğinde geometrik oranda artar. Besin olanakları ise yalnızca aritmetik oranda artar. Rakamlara biraz yakından bakıldığında birincinin ikinciye kıyasla büyüklüğü görülecektir.

Doğamızın besini insan hayatı için gerekli kılan yasası gereği, eşit olmayan bu iki değişkenin etkisinin eşit tutulması gerekir.

Bu, besin olanaklarının zorluğu nedeniyle nüfusun kuvvetle ve daimi olarak işleyen şekilde denetim altına tutulması gerektiği anlamına gelir. Bu zorluk bir yerlere yansımalı ve insanlığın büyük bir bölümü tarafından zorunlu olarak şiddetle hissedilmelidir.

Doğa, hayvan ve bitki krallıkları vasıtasıyla hayatın tohumlarını cömertçe ve özgürce etrafa saçmıştır. Onları filizlendirmek için gereken alan ve besin konusunda ise görece idareli davranmıştır. Dünyada şu an itibarıyla bulunan tohumlar, yeterli besin ve büyüyecek yeterli alan olduğunda birkaç bin yıl içinde milyonlarca dünyayı doldurmaya yetecektir. Doğanın her şeyi kuşatan mütehakkim yasası olan zorunluluk, onları tanımlanmış sınırlar içinde kısıtlar. Bitki ırkı ve hayvan ırkı bu büyük kısıtlayıcı yasanın altında büzülür. Ve insan ırkı da herhangi bir akıl gayretiyle bundan kaçamaz. Bitkiler ve hayvanlar arasındaki etkisi tohum israfı, hastalık ve zamanından önce ölümdür. İnsanlar arasında ise sefalet ve ahlâksızlıktır. İlki, sefalet, onun tamamen mecburi bir sonucudur. Ahlâksızlık ise son derece muhtemel bir sonuçtur ve dolayısıyla ziyadesiyle üstün geldiğini görürüz; fakat buna belki de tamamen mecburi bir sonuç denmemesi gerekir. Fazilet sınavı, her türlü kötülük kışkırtmalarına direnmektir.

Nüfus ve dünyadaki üretim arasındaki bu doğal eşitsizlik ile bunların sonuçlarını müsavi kılma yolundaki doğal yasa, bana göre toplumun mükemmelleştirilebilirliği yolunda aşılmaz görünen devasa zorluğu teşkil eder. Buna kıyasla, diğer her türlü iddia az ve tali ehemmiyettedir. İnsanın, canlı doğanın tamamına hâkim olan bu yasanın ağırlığından kaçmasını sağlayacak bir yol göremiyorum. Hiçbir muhayyel eşitlik, en verimli de olsa hiçbir tarımsal düzenleme bu kuralın baskısını tek bir yüzyıllığına bile ortadan kaldıramaz. Ve dolayısıyla bütün mensupları rahatlık, mutluluk ve göreli serbestlik içinde yaşaması ve kendileri ve aileleri için yiyecek temin etmekle ilgili kaygı duymaması gereken bir toplumun muhtemel varlığı karşısında belirleyici görünmektedir.

Dolayısıyla, eğer varsayımlar doğru ise, bu argüman insanın mükemmelleştirilebilirliğinin tahdididir.

Bu cihetle iddianın genel hatlarını ortaya koydum; fakat bunu daha ayrıntılı olarak inceleyeceğim ve bütün bilginin gerçek kaynağı ve temeli olan tecrübenin, savın doğruluğunu her daim teyit ettiğinin görüleceğini düşünüyorum.

II. Bölüm

Nüfus ve besinin farklı artış oranları — Bu farklı artış oranlarının zorunlu sonuçları — Bunların toplumun daha düşük sınıfları arasında ortaya çıkardığı dalgalanma — Bu dalgalanmanın beklendiği kadar görülmemesinin nedenleri — Denemenin genel savının dayandığı üç varsayım — İnsanoğlunun içinde bulunduğu bilinen farklı hallerin bu üç varsayıma ilişkin olarak incelenmesinin önerilmesi.

Denetim altına alınmadığında nüfusun geometrik oranda, insanın besin olanaklarının ise aritmetik oranda arttığını söylemiştim.

Bu iddianın haklı olup olmadığını irdeleyelim. Sanırım daha evvel (en azından bilebildiğimiz kadarıyla) alışkanlıkların saf ve basit, besin kaynaklarının ise bol olduğu ve aşağı sınıflar arasında ailelerinin geçimini sağlayamama korkusu nedeniyle veya üst sınıflar arasında hayattaki durumlarını düşürme korkusu nedeniyle yapılan erken yaşta evliliklerin hiçbir şekilde denetlenmediği bir durumun söz konusu olmadığı kabul edilecektir. Bunun bir sonucu olarak, şimdiye kadar bildiğimiz hiçbir durumda nüfus gücünün öylesine işlemesi serbest bırakılmamıştır.

Evlilik kanunu müesses olsun olmasın, doğa ve erdemin dikte ettiği şey, tek bir kadına erkenden bağlılıkmış gibi görünmektedir. Talihsiz bir seçim durumunda bir değiştirme serbestiyeti olduğunu varsayarsak, bu serbestiyet son derece çirkin bir seviyeye ulaşmadığı takdirde nüfusu etkilemeyecektir; ve bu durumda da varsaydığımız, ahlâksızılığın fazla bilinmediği bir toplumun varlığıdır.

Dolayısıyla, saf ve basit alışkanlıkların hüküm sürdüğü ve besin kaynaklarının son derece bol olduğu büyük bir

eşitlik ve erdem halinde bulunan; toplumun hiçbir kesiminin ailesi için yeterli tedariki yapamama korkusunun olmadığı, nüfusun gücünün kendini denetimsiz olarak ortaya çıkarmasına müsaade edilen bir toplumda, insan türünün artışı şimdiye dek bilinen herhangi bir artıştan açıkça çok daha fazla olacaktır.

Modern Avrupa devletlerine kıyasla besin kaynaklarının daha bol; insan davranışlarının daha saf ve dolayısıyla erken yaşta evlilik denetiminin daha az olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde nüfusun yirmi beş yıl içinde iki katına çıktığı görülmüştür.

Nüfusun azami gücünden yoksun ama yine de gerçek deneyimin bir sonucu olan bu artış oranını kuralımız kabul edecek ve diyeceğiz ki, nüfus, denetlenmediği her yirmi beş yılda kendini iki katına çıkarmaya devam eder veya geometrik oranda artar.

Şimdi dünyanın herhangi bir noktasını, örneğin bu Ada'yı* alalım ve temin edebildiği besinin hangi oranda artacağının öngörülebileceğine bakalım. Buna, mevcut ürün yetiştirme durumuyla başlayacağız.

Mümkün olan en iyi politika ile, daha fazla toprağın açılması ve tarımın ziyadesiyle teşvik edilmesi suretiyle bu Ada'nın ürünlerinin ilk yirmi beş yıl içinde iki katına çıkabileceğini kabul edersem, sanıyorum ki bu herhangi bir kimsenin talep edebileceği kadarını kabul etmek olacaktır.

Mahsulün önümüzdeki yirmi beş yıl içinde dört katına çıkabileceğini varsaymak imkânsızdır. Bu, toprağın niteliklerine dair bütün bildiklerimizin aksine olacaktır. En fazla, ikinci yirmi beş yıldaki artışın mevcut üretime denk olacağını tasavvur edebiliriz. O halde, gerçeklikten çok uzak olmasına rağmen bunu kuralımız kabul edelim ve büyük çaba gösterilerek Ada'nın bütün besininin, şu anda ürettiğine eşit bir besin oranıyla her yirmi beş yılda artırılabileceğini varsayalım. En hevesli spekülatör bile bundan daha

* Malthus, ülkesi İngiltere'yi kastetmektedir -çn.

büyük artış varsayamaz. Bu, birkaç yüzyıl içinde Ada'nın her bir dönümünü bahçeye çevirecektir.

Yine de bu artış oranının aritmetik olduğu ortadadır.

Dolayısıyla besin kaynaklarının aritmetik oranda arttığını söylemek makuldür. Şimdi bu iki oranın sonuçlarına bakalım.

Ada'nın nüfusu yaklaşık yedi milyon olarak hesaplanmıştır ve biz de mevcut üretimi böylesi bir rakamın geçindirilmesine denk varsayacağız. İlk yirmi beş yıl içinde nüfus on dört milyonu bulacak ve besin de iki katına çıkacağından besin kaynakları bu artışa denk olacaktır. Sonraki yirmi beş yıl içinde nüfus yirmi sekiz milyonu bulacak ve besin kaynakları da yalnızca yirmi bir milyonun geçimine denk olacaktır. Sonraki dönemde nüfus elli altı milyonu bulacak ve besin kaynakları da bu rakamın yarısı için yeterli olacaktır. Ve ilk yüzyılın sonunda ise nüfus yüz on iki milyonu bulacak ve besin kaynakları da yalnızca otuz beş milyonun geçindirilmesine denk olacaktır ki bu da gereksinimleri karşılanmayan yetmiş yedi milyonluk bir nüfus demektir.

Büyük bir göç, terk edilen ülkede kaçınılmaz olarak şu veya bu şekilde mutsuzluk olduğu anlamına gelir, zira pek az insan bulundukları yerde birtakım güçlü rahatsızlık nedenleri veya gittikleri yerde bazı büyük avantajlara dair umutlar olmaksızın ailelerini, bağlantılarını, dostlarını ve topraklarını terk edip bilinmeyen yabancı diyarlara gider.

Fakat savı daha genel kılmak ve kısmi göç görüşlerince daha az bölünür hale getirmek için tek bir yerden ziyade bütün dünyayı ele alalım ve nüfusun önündeki kısıtlamaların her yerde kaldırıldığını varsayalım. Dünyanın insanoğlu için temin ettiği besin, her yirmi beş yılda bütün dünyanın şu anda ürettiğine denk oranda artacak olsaydı bu durum, dünyadaki üretim gücünün tamamen sınırsız ve artış oranının da insanoğlunun herhangi muhtemel çabasının kılabileceğini tasavvur ettiğimizden çok daha büyük olmasını sağlardı.

Dünya nüfusunu herhangi bir rakam, örneğin bir milyar olarak farz edecek olursak, insan türü 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512 vb. oranında; besin de 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 vb. şeklinde artacaktır. İki yüz yirmi beş yıl sonra nüfusun besin kaynaklarına oranı 512'ye 10; üç yüzyıl içinde 4096'ya 13 olacak ve üretim o zamanda muazzam boyutlara ulaşacak olsa da fark, iki bin yıl içinde neredeyse hesaplanamaz hale gelecektir.

Dünyadaki üretim üzerinde herhangi bir sınırlama söz konusu değildir; bu sonsuza dek artabilir ve atfedilebilir herhangi bir miktardan fazla olabilir ama yine de nüfusun gücü, üstün bir düzenin gücü olduğundan, insan türündeki artış, yalnızca daha büyük güç üzerinde bir denetim işlevi gören kuvvetli zorunluluk yasasının daimi işleyişi sayesinde besin kaynaklarındaki artışla orantılı tutulabilir.

Şimdi bu denetimin sonuçları değerlendirilmeyi beklemektedir.

Bitkiler ve hayvanlar söz konusu olduğunda mesele basittir. Hepsi türlerini artırmak şeklindeki kuvvetli bir içgüdüyle hareket ederler ve bu içgüdüye sekte vuran hiçbir akıl yürütme veya zürriyetini geçindirme kaygısı yoktur. Dolayısıyla serbestiyetin olduğu yerde artışın gücü ortaya konur ve mebzul etkiler daha sonra hayvanlar ve bitkilere mahsus alan ve beslenme isteğince ve hayvanlar arasında diğerlerine av olmak suretiyle baskılanır.

Bu denetimin insan üzerindeki etkileri daha karmaşıktır. Akıl, türünü artırmak için bir o kadar kuvvetli bir içgüdüyle harekete geçen insanın ivmesini sekteye uğratır ve ona kişinin besinini temin edemeyeceği varlıkları dünyaya getirip getiremeyeceğini sorar. Bir eşitlik hali olsaydı bu, basit bir soru olurdu. Mevcut sosyal koşullarda, başka tefekkürler ortaya çıkar. Kişi hayattaki konumunu düşürmeyecek midir? Kendisini şu anda hissedilenden daha büyük zorluklara maruz bırakmayacak mıdır? Daha fazla çalışmak zorunda kalmayacak mıdır? Ve eğer geniş bir ailesi varsa göstereceği en yüksek çaba, onun ailesini ge-

çindirmesini mümkün kılacak mıdır? Zürriyetini paçavralar ve sefalet içinde, kendisinin onlara temin edemediği ekmek için yakarırken görmeyecek midir? Bağımsızlığından caymanın ıstırap verici gerekliliğini ve ayakta kalabilmek için hayırseverlerin nekes eline mecbur kalmayı kabul etmek zorunda olmayacak mıdır?

Bu tefekkürler, bütün medeni uluslarda doğanın erkenden bir kadına bağlanma buyruğunun peşinden gidilmesini önlemek üzere ortaya çıkarlar ve bunu başarırlar da. Ve bu kısıtlama mutlak surette olmasa da neredeyse zorunlu olarak ahlâksızlığı ortaya çıkarır. Yine de bütün topluluklarda, en kötü olanlarında bile, erdemli bir bağlılık temayülü o kadar güçlüdür ki nüfus artışına doğru daimi bir çaba söz konusudur. Bu daimi çaba, bir o kadar daimi şekilde toplumun daha düşük sınıflarını sıkıntıya maruz bırakma ve durumlarında herhangi bir kalıcı büyük iyileşme olmasını engelleme eğilimindedir.

Bu etkiler bu şekilde üretilir görünmektedir. Herhangi bir ülkedeki besin kaynaklarının, sakinlerinin rahat geçindirilmesine denk olduğunu varsayacağız. En kötü toplumlarda bile işlediği görülen daimi nüfus artırma çabası, insanların sayısını besin kaynakları artmaksızın yükseltir. Dolayısıyla önceden yedi milyona yeten besinin şimdi yedi buçuk milyon veya sekiz milyona bölünmesi gerekir. Bunun bir sonucu olarak yoksullar, çok daha kötü koşullarda yaşamak zorunda kalır ve çoğu ciddi sıkıntılar çekme mecburiyetinde olur. İşçilerin sayısı da piyasadaki iş oranının üstünde olduğundan, işgücü bedelinin bir azalmaya yönelmesi gerekir; bu esnada erzak bedeli de artış eğilimindedir. Dolayısıyla işçi, önceden kazandığı gibi kazanmak için daha çok çalışmak zorundadır. Bu sıkıntı döneminde evliliğin teşvik edilmemesi ve aile kurmanın zorlukları o kadar fazladır ki nüfus duraklama halindedir. Aynı esnada işgücünün ucuzluğu, işçilerin sayıca çokluğu ve bunların sanayi için daha elverişli olma zorunluluğu ürün yetiştiricilerini, besin kaynakları nihai olarak nüfusu

ölçmeye başladığımız dönemdekiyle aynı oranda olana dek arazilerinde daha fazla işgücü görevlendirmeye, yeni topraklar açmaya ve hâlihazırda işleneni daha fazla gübreleyip daha büsbütün iyileştirmeye teşvik eder. İşçinin durumu o zaman yeniden oldukça rahat olduğundan nüfus üzerindeki kısıtlamalar bir nebze gevşer ve mutluluğa ilişkin aynı yozlaştırıcı ve tedrici hareketler yinelenir.

Bu türden bir salınım yüzeysel gözlemcilerin dikkatini çekmeyecektir ve bunların dönemlerini hesaplamak, en keskin zihin için bile zor olabilir. Yine de konu üzerine düşünen hiçbir mütefekkir kimsenin şüphe edemeyeceği üzere, bazı aksi sebeplerden ötürü benim tanımladığımdan çok daha az belirgin, çok daha fazla düzensiz bir şekilde de olsa bütün eski devletlerde bu türden bir salınım vardır.

Bu salınımın daha az belirgin olmasının ve deneyim tarafından doğal olarak beklenebileceğinden daha az katiyetle tasdiklenmesinin birçok nedeni vardır.

Öncelikli bir neden, elimizdeki insanlığa ait tarihçelerin yalnızca daha üst sınıflara dair tarihçeler olmasıdır. İnsanlığın bu yozlaştırıcı ve tedrici hareketlerin esasen ortaya çıktığı kesiminin davranış ve âdetlerine dayandırılabilecek pek az takririmiz vardır. Tek bir halk, tek bir döneme ait bu türden tatmin edici bir tarihçe, gözlemcinin uzun bir hayat boyunca sürekli ve ayrıntılı dikkatini gerektirirdi. Bazı araştırma konuları şunlar olurdu: Evlilik sayısının yetişkin sayısına oranı neydi? Kötü âdetler, evlilik bağı üzerindeki kısıtlamalar sonucunda ne derece üstün gelmişti? Topluluğun en sıkıntılı kesiminde ve daha rahat yaşayanlar arasında çocuklar arasındaki göreli ölüm oranı neydi? İşgücünün gerçek bedeli arasındaki farklılıklar nelerdi? Ve belirli bir dönem boyunca farklı zamanlarda rahatlık ve mutluluk bakımından toplumun daha düşük sınıflarının durumundaki gözle görülür farklar nelerdi?

Bu türden bir tarihçe, nüfus üzerindeki daimi denetimin işleyiş şeklini büyük oranda açıklığa kavuşturma eğiliminde olur ve muhtemelen bahsedilen yozlaştırıcı ve ted-

rici hareketlerin varlığını kanıtlardı, fakat belirli imalatların ortaya çıkması veya başarısızlığı, daha güçlü veya daha hâkim bir tarımsal teşebbüs ruhu, bolluk yılları, kıtlık yılları, savaşlar ve kıranlar, kötü yasalar, emtia piyasasının orantılı genişletilmesi olmaksızın işgücünün azaltılması süreçlerinin keşfi ve bilhassa, bu salınımı belki diğer bütün nedenlerden daha fazla örten bir durum olan işgücünün nominal ve gerçek bedeli arasındaki fark gibi işin içinde olan çok sayıda sekte vuran neden dolayısıyla bu hareketlerin salınımının muhakkak düzensiz addedilmesi gerekir.

İşgücünün nominal bedelinin evrensel olarak düşmesi çok nadir görülen bir durumdur ama erzak fiyatları kademeli olarak artmaya devam ederken genelde aynı kaldığını gayet iyi biliyoruz. Bu, esasen işgücü bedelinde gerçek bir düşüştür ve bu dönem boyunca toplumun daha alt tabakalarının durumu da zorunlu olarak gitgide daha kötüleşir. Fakat çiftlik sahipleri ve kapitalistler işgücünün gerçek ucuzluğu sayesinde zenginleşir. Artan sermayeleri, onların daha fazla insan çalıştırmasını mümkün kılar. Dolayısıyla iş bol olabilir ve işgücü bedeli de bunun bir sonucu olarak artacaktır. Fakat ya ruhani yasalar ya da zenginler arasındaki terkip kolaylığı ve bunun yoksullar arasındaki zorluğu şeklindeki daha genel nedenden dolayı hemen bütün topluluklarda görülen işgücü piyasasında özgürlük isteği, işgücü bedelinin doğal süreçte artmasını engeller ve belki de yakarışların daha yüksek sesli ve gerekliliğin direnilemeyecek kadar bariz olduğu kıtlık yılına dek bu bedeli bir süreliğine daha düşük tutar.

Dolayısıyla işgücü bedelindeki artışın gerçek nedeni saklıdır ve zenginler bir kıtlık yılını düşünerek buna yoksullara bir şefkat ve iyilik eylemi bahşedilmesi muamelesi yapar ve yeniden bolluk olduğunda da en ufak bir tefekkür bile onlara kendilerinin adaletsiz komplosu olmasaydı fiyatların çok önceden artmış olması gerektiğini gösterebilecekken, fiyatın yeniden düşmediği şeklinde en mantıksız şikayetlerde bulunmalarına müsaade ederler.

Fakat zenginler adil olmayan kartellerle yoksullar arasında sıkıntı döneminin uzamasına sıklıkla katkıda bulunsalar da hiçbir muhtemel toplum şekli, bir eşitsizlik durumu içinde ve her şeyden öte herkesin eşit olması halinde, insanlığın büyük bölümü üzerinde etkili olan neredeyse sürekli sefalet deviniminin önüne geçemez.

Bu iddianın doğruluğunun temellendiği sav benim için o kadar açık ki neresinin inkâr edilebileceğini kestirmekte zorlanıyorum.

Nüfusun besin kaynağı olmaksızın artamayacağı, açıklama gerektirmeyecek kadar bariz bir önermedir.

Besin kaynaklarının olduğu yerde nüfus değişmez olarak artar, var olmuş her halkın tarihi bunu fazlasıyla ispatlayacaktır.

Ve insan hayatı potasının iki acı muhtevası olan sefalet veya ahlâksızlıktan bol oranda ortaya çıkarmadan ve onları ortaya çıkarmış gözüken fiziksel nedenlerin devamı olmaksızın nüfusun üstün gücünün denetlenemeyeceği, son derece ikna edici bir delil ortaya koymaktadır.

Fakat bu üç önermenin geçerliliğini tamamen tayin etmek için insanın içinde var olduğu bilinen farklı durumları irdeleyelim. Üstünkörü bir incelemenin bile bizi bu önermelerin yadsınamaz gerçekler olduğuna ikna edeceğini düşünüyorum.

III. Bölüm

Yaban veya avcılık döneminin gözden geçirilmesi—Çobanlık evresi veya Roma İmparatorluğu'nu istila eden barbar kabileleri—Nüfus gücünün besin kaynaklarına üstünlüğü—Büyük Kuzey Göçü akışının nedeni.

Avlanmanın başlıca meşgale ve yiyecek elde etmenin tek yolu olduğu insanlığın en ilkel evresinde, besin kaynakları geniş bir alana yayıldığından göreli nüfusun da zorunlu olarak seyrek olması gerekir. Cinsiyetler arasındaki tutkunun, Kuzey Amerika Kızılderilileri arasında diğer herhangi bir insan ırkından daha az ateşli olduğu söylenir. Fakat bu ilgisizliğe rağmen bu halk arasındaki nüfus gayreti, onu destekleyecek imkânlardan her zaman fazla olmuş gözükmektedir. Bu, herhangi bir kabile bereketli bir yere yerleştiğinde ve avcılıktan daha verimli kaynaklardan besin elde ettiğinde nüfusun nispeten daha hızlı artış göstermesinden de anlaşılır. Yabanıl durumda bir ailede bir veya iki çocuğun erginliğe ulaşması çok nadiren görülürken, bir Kızılderili ailesi herhangi bir Avrupa yerleşiminin yakınına yerleşip daha kolay ve medeni bir hayat şekli benimsediğinde bir kadının beş veya altı veya daha fazla çocuk doğurduğuna sıklıkla dikkat çekilmiştir. Aynı gözlem, *Cape* yakınlarındaki Hottentotlar için de yapılmıştır. Bu gerçekler, avcı halklarda nüfusun besin kaynakları karşısındaki üstün gücünü ve özgürce hareket etmesine izin verildiğinde bu gücün daima kendini gösterdiğini kanıtlar.

Bu gücün denetime alınıp alınamayacağı ve sefalet veya ahlâksızlıkla sonuçlanmadan besin kaynaklarına denkleştirilip denkleştirilemeyeceği henüz soruşturulmuş değildir.

Bir halk oldukları kabul edilen Kuzey Amerika Kızılderililerine layıkıyla özgür ve eşit denemez. Onlara ve hakikaten yabanıl halkların çoğuna ait elimizdeki her takrirde kadınlar, erkekler karşısında medeni ülkelerde yoksulların zenginler karşısında olduğundan çok daha büsbütün kölelik halinde temsil edilir. Nüfusun bir yarısı diğerine Helot muamelesi yapıyor görünmektedir ve nüfusu denetim altında tutan sefalet de en çok -her daim olması gerektiği gibi- durumu toplum ölçeğinde en aşağıda olan kısma düşmektedir. Bebekler kayda değer özen gerektirir fakat sıklıkla yer değiştirmenin rahatsızlıkları ve zorlukları ile her şeyi tiranik efendilerin el koyması için hazırlamanın sürekli ve aralıksız angaryasına mahkûm olduklarından kadınlar, bebeklere bu gerekli dikkati veremezler. Bu zorluklar zaman zaman düşük yapılan gebeliklere veya çocukların kadınların sırtından yere düşmelerine neden oluyor ve en sağlam bebekler dışındakilerin ergenliğe ulaşmasını engelliyor olmalıdır. Kadınların çektiği bu zorluklara yabanıl halklar arasında egemen olan sürekli savaş hali, yaşlı ve muhtaç ebeveynlerini ortada bırakma gerekliliği düşünceleri ve dolayısıyla doğanın ilk hissiyatını ihlal etmeleri eklendiğinde tablo, sefalet karalığından pek arınmış görünmeyecektir. Yabanıl bir halkın mutluluğunu değerlendirirken gözlerimizi yalnızca hayatının en güzel dönemindeki bir savaşçıya dikmememiz gerekir; o yüzde birdir; centilmendir, talihli bir adamdır ve şans yanında olmuştur ve koruyucu dehasının onu bebeklikten erkekliğe kadar kuşatacak sayısız tehlike karşısında koruması gereken bu talihli varlık ortaya çıkmadan önce birçok tehdit başarısız olmuştur. İki halk arasındaki doğru mukayese noktaları, her ikisinde birbirlerine en denk düşen tabakalardır. Böylece, hayatının zirvesinde olan savaşçıları centilmenlerle; kadınlar, çocuklar ve yaşlıları da medenileşmiş evrelerdeki toplumun düşük sınıflarıyla karşılaştırmam gerekir.

O halde bu kısa incelemeden veya daha ziyade avcı halk-

larına atfedilebilecek takrirlerden nüfuslarının besin kıtlığı nedeniyle seyrek olduğunu, daha fazla besin olsa hemen artacağını ve yabanıllar arasında ahlâksızlığı meselenin dışında tutarak sefaletin nüfusun üstün gücünü baskılayan ve besin olanaklarına denk olmasını sağlayan denetim olduğu sonucunu çıkarmakta haklı olmaz mıyız? Fiili bir gözlem ve deneyim, bize bu denetimin birkaç yerel ve geçici istisnayla bütün yabanıl halklar üzerinde etkili olduğunu gösterir ve teori de bu gücün bin yıl önce neredeyse eşit kuvvetle etkili olduğunu ve bundan bin yıl sonra çok daha fazla olmayacağına delalet eder.

İnsanoğlunun bir sonraki evresi olan çoban halkları arasında hâkim olan davranış ve alışkanlıklar hakkında bildiklerimiz, yabanıl evreyle ilgili bildiklerimizden bile daha azdır. Fakat bu halkların besin ihtiyacından kaynaklanan genel sefalet yazgısından kaçamadığına Avrupa ve dünyadaki bütün en iyi durumdaki ülkeler tanıklık edecektir. İhtiyaç, İskitli çobanların av arayan aç kurtlar gibi yuvalarından ayrılmalarına neden olan şeydi. Bu güçlü gayeyle harekete geçen Barbar kümeleri, kuzey yarımkürenin her noktasından çıkıp bir araya geliyor gibilerdi. Yollarına devam ettikçe yeni ufunetler ve tehditler taşıyan toplu kütleler, sonunda İtalyan güneşini kararttı ve bütün dünyayı her yeri kaplayan bir karanlığa itti. Son derece uzun olan ve dünyanın en müreffeh yerlerinde son derece derinden hissedilen bu etkilerin izi, nüfusun besin olanakları karşısındaki üstün gücü şeklindeki basit nedene kadar sürülebilir.

Otlakların olduğu toprakların, işlenen topraklarda olduğu kadar fazla mukimi geçindiremeyeceği iyi bilinir fakat çoban halklarını bu kadar korkutucu kılan, hep birlikte hareket etme güçleri ve sık sık hissettikleri bu gücü sürüleri için taze otlak bulmak için tatbik etme ihtiyacıdır. Çok sayıda büyükbaş hayvanı olan bir kabilenin daima hazır yiyeceği var demektir. Mutlak zorunluluk durumunda esas büyükbaş bile tüketilebiliyordu. Kadınlar, avcı halklar

arasında olduğundan daha rahat yaşıyordu. Birleşik kuvvetlerinden cesaret alan ve yer değiştirmek suretiyle büyükbaş hayvanlarına otlak bulma güçlerine güvenen erkekler muhtemelen ailelerine besin sağlamakla ilgili pek az korkuya sahipti. Bu nedenler bir araya geldiklerinde kısa süre içinde doğal ve değişmez sonuçlarını, büyüyen nüfusu ortaya çıkarıyordu. Bu durumda daha sık ve hızlı bir yer değişimi zorunlu hale geldi. İskân edilen topraklar gitgide daha geniş ve yaygın bir hal aldı. Etraflarını daha geniş bir perişanlık sarar oldu. İhtiyaç, toplumun daha az talihli mensuplarına ıstırap çektiriyordu ve nihayetinde böylesi bir sayıyı hep birlikte geçindirmenin imkânsızlığı, direniş gösterilemeyecek kadar açık hale geldi. Ardından genç çocuklar ebeveyn soyunun dışına itildi ve onlara yeni yerler keşfetmeleri ve kılıçları sayesinde kendilerine daha mutluluk verici yerler kazanmaları salık verildi. "Bütün dünya seçsinler diye önlerinde uzanıyordu."* Mevcut sıkıntı nedeniyle huzursuz, daha iyi bir gelecek umuduyla hevesli ve cüretkâr girişimcilik ruhuyla harekete geçmiş bu cesur maceracıların kendilerine muhalefet eden herkese düşman olmaları muhtemeldi. Akın ettikleri toprakların huzur içindeki sakinleri, böylesi güçlü gayret gösterme güdüleriyle hareket eden kimselerin enerjisine uzun süre karşı koyamazdı. Ve bu kimseler kendilerininki gibi herhangi bir kabileyle karşılaştıklarındaki mücadele bir var oluş mücadelesiydi. Yenilginin cezasının ölüm, zaferin ödülünün yaşam olacağı düşüncesinden aldıkları ilhamla cansiperane bir cesaretle savaştılar.

Bu yabanıl mücadelelerde birçok kabile tamamen yok olmuş olmalıdır. Bazıları muhtemelen zorluklar ve kıtlık nedeniyle helâk olmuştur. Kılavuz yıldızlarının daha mesut bir istikamete sevk ettiği diğerleri ise büyük ve güçlü kabileler haline geldi ve yeni maceracıları daha da bereketli yerler aramaya yolladı. Bu daimi yer ve besin mücadele-

* John Milton'un *Kayıp Cennet*'inden bir cümledir –çn.

sinin ortaya çıkardığı devasa insan hayatı ziyanı, bir dereceye kadar istençli göç alışkanlığından kurtularak hareket eden nüfusun üstün gücünün temin ettiğinden fazlaydı. Bu daha verimli toprakları sürekli savaşlarla kazansalar da artan besin kaynakları nedeniyle Güney'e göç eden kabilelerin sayısı ve gücü hızla arttı. Ta ki Çin sınırlarından Baltık kıyılarına kadar bütün topraklar cesur, sağlam ve atılgan; zorlukları kanıksamış ve savaşmaktan keyif alan çeşitli Barbar ırklarınca iskân edilene dek. Bazı kabileler bağımsızlıklarını sürdürdü. Diğerleri, kendilerini zaferden zafere, daha da önemlisi uzun süredir istenen ve çabalarının büyük mükâfatı olan mısır, şarap ve yağın bol olduğu topraklara götüren barbar bir kabile reisinin sancağı altına girdi. Bir Alarik, bir Attila veya bir Cengiz Han ve etraflarındaki reisler şan ve büyük fetihlerin şöhreti için savaşabilir. Fakat kuzey göçünün büyük akışını harekete geçiren ve onu farklı dönemlerde Çin, İran, İtalya ve hatta Mısır karşısında atılım yapana dek ilerletmeye devam eden, besin kıtlığı; kendisini idame ettirme kaynaklarından daha fazla olan nüfustu.

İskân edilen bazı bölgelerin verimsiz niteliği nedeniyle mutlak nüfus herhangi bir dönemde toprak büyüklüğüyle orantılı olarak hiçbir zaman fazla olamazdı ama son derece hızlı bir insan akışı yaşanmış gibi gözükmektedir ve ne kadar insan savaş veya kıtlığın tırpanıyla biçilmişse bir o kadar çok insan da onları ikame edecek şekilde ortaya çıkmıştır. Bu cesur ve ihtiyatsız Barbarlar arasında nüfus, modern devletlerde gelecekte ortaya çıkmasından korkulan zorluklar nedeniyle yapılanın aksine, muhtemelen pek az denetim altında tutuluyordu. Yer değiştirmek suretiyle koşullarını iyileştirme yönündeki hâkim umut, daimi bir yağmalama beklentisi, sıkıntılı da olsa çocuklarını köle olarak satma gücü barbar karakterinin doğal vurdumduymazlığını artırdı ve bu unsurların hepsi bir araya gelerek sonrasında açlık veya savaş nedeniyle bastırılmış olmayı sürdüren bir nüfusun yetişmesine etki etti.

Koşullarda herhangi bir eşitsizliğin olduğu yerde -ki çoban halkları arasında bu kısa zamanda ortaya çıkar- erzak kıtlığından zuhur eden sıkıntının en yoğun olarak toplumun en az talihli mensupları tarafından yaşanması gerekir. Eşlerinin yokluğunda rastgele yağmalamalara maruz kalan ve onların dönüşünü beklerken daima hayal kırıklığına maruz kalan kadınlar da bu sıkıntıyı sıklıkla tecrübe etmiş olmalıdır.

Fakat bu halkların ayrıntılı ve özel tarihleriyle ilgili yeterince bilgiye sahip olmaksızın, besin sıkıntısının nüfusun öncelikli olarak hangi bölümünce yaşandığını ve genel olarak ne derecede hissedildiğini belirtmek için bence elimizdeki çoban halklarına ilişkin bütün takrirlere dayanarak makul bir şekilde besin olanakları göç veya başka bir nedenle her arttığında nüfusun da değişmez olarak arttığını, sefalet ve ahlâk vasıtasıyla daha fazla nüfus artışının denetlendiğini ve gerçek nüfusun besin olanaklarına denk tutulduğunu söyleyebiliriz.

Zira bu halklar arasında kadınlara ilişkin herhangi bir kötü âdetten -ki bu her zaman nüfus denetimi olarak işlev görür- bağımsız olarak, savaşın buyruğunun ahlâk, sonucunun ise sefalet olduğu ve kimsenin besin ihtiyacındaki sefaletten şüpheye düşemeyeceği bence kabul edilmelidir.

IV. Bölüm

Medenî halklar evresi—Avrupa'nın şu anda Julius Caesar döneminde olduğundan çok fazla nüfuslu olma ihtimali—En iyi nüfus kriteri—Hume'un nüfus tahmininde yardımcı olmada önerdiği kriterlerden birindeki muhtemel hatası—Pek çok Avrupa devletinde hâlihazırda nüfusun yavaş artışı—Nüfus üzerindeki iki ana denetim—İlki veya önleyici denetimin İngiltere özelinde incelenmesi.

En medeni ulusların, oransal olarak değişiklik gösterseler de bulunmaları gereken, insanlığın bir sonraki evresi olan otlak ve işlenmiş toprak karışımı evresini elimizdeki soruyla ilişkili olarak değerlendirirken, her gün etrafımızda gördüklerimiz, doğrudan tecrübelerimiz, herkesin gözlem kapsamı içinde bulunan gerçekler incelememizde bize yardımcı olacaktır.

Bazı eski tarihçilerin abartmalarına rağmen düşünen herhangi bir insanın zihninde Avrupa'nın başlıca ülkeleri olan Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya, Polonya, İsveç ve Danimarka'nın nüfusunun eski zamanlardakinden çok daha fazla olduğuna dair hiçbir şüphe bulunamaz. Bu mübalağaların nedeni, seyrek nüfuslu bir halkın bile yeni yerler arayışıyla bir araya geldiklerinde ve beraber hareket ettiklerinde zorunlu olarak sahip oldukları korku verici unsurdur. Bu muazzam görünüme belirli aralıklarda benzer göç zinciri eklenirse, Güney'in ürkek halklarının Kuzey'i insanlarla dolup taşan bir bölge olarak temsil etmesine fazla şaşırmamamız gerekir. Bununla ilgili olarak daha makul bir yaklaşım, böylesi bir çıkarımın, bu ülkede yolda sürekli Galler ve Kuzey'den gelen büyükbaş sürüleriyle karşılaşan bir adamın hemen bu bölgelerin krallığın en

verimli yerleri olduğu sonucuna varması kadar saçma olduğunu gösterecektir.

Avrupa'nın büyük bölümünün şimdi eski zamanlardakinden daha fazla nüfusa sahip olmasının nedeni, sakinlerinin işlerinin bu ülkelerin daha fazla oranda insan besini üretmesine neden oluşudur. Zira ben, sınırları içinde ithalat ve ihracat olmaya yetecek kadar toprak alındığında ve lüksün veya idareli alışkanlıkların tekrarlanmasına bir nebze müsaade edilmesi durumunda nüfusun sürekli olarak dünyanın ürettiği besine düzenli oranda üretim yaptığının reddedilemeyecek bir iddia olduğunu düşünüyorum. Kadim ve modern ulusların nüfusluluğuna dair tartışmada söz konusu ülkelerin ortalama üretiminin tamamının şimdi *Julius Caesar* döneminde olduğundan daha fazla olduğu açıkça ortaya konabilseydi, tartışma hemen sonlandırılırdı.

Çin'in dünyadaki en bereketli ülke olduğu, topraklarının neredeyse tamamının işlendiği ve büyük bölümünün yılda iki kez mahsul verdiği ve dahası insanların son derece tutumlu yaşadığına ikna edildiğimizde, aşağı sınıfların davranış ve alışkanlıkları ve erken yaşta evliliğe teşvik konularını incelemekle meşgul olmaksızın nüfusun muazzam olması gerektiği sonucuna kesinlikle varabiliriz. Fakat bu incelemeler son derece önemlidir ve alt sınıfa mensup Çinlilerin âdetlerinin ayrıntılı bir tarihçesi, nüfus artışı denetimlerinin nasıl işlev gösterdiği, ahlâksızlıkların ve rakamlarda ülkenin geçindirme yetisinin ötesinde artışı önleyen sıkıntıların neler olduğunu belirlemede son derece faydalı olabilir.

Kadim ve modern ulusların nüfusluluğuna ilişkin incelemesinde Hume, kendi ifade ettiği şekliyle nedenlere ilişkin bir incelemeyi gerçeklere ilişkin bir incelemeyle bir araya getirdiğinde, olağan idrakiyle anıştırdığı nedenlerden bazılarının kadim ulusların gerçek nüfusuna ilişkin herhangi bir hüküm oluşturmasına ne kadar az olanak verdiğini fark edemez görünmektedir. Her ne kadar bu

türden konularda ilk izlenimlere aldanması en az muhtemel kişiye karşı çıkarken büyük bir çekinceyle konuşmam gerekse de bunlardan herhangi bir çıkarım yapılabiliyorsa, bu belki de Hume'un yaptığı çıkarımın tam tersi olmalıdır. Kadim tarihin herhangi bir döneminde aile kurma teşviklerinin çok fazla olduğu, erken yaşta evliliklerin çok yaygın olduğu ve pek az kimsenin bekâr kaldığı sonucuna varırsam, o halde kesin olarak nüfusun hızla arttığını çıkarsamam gerekir ama hiçbir şekilde o dönemde nüfusun gerçekten çok yüksek olduğu sonucuna varamam; aksine, o dönemde nüfusun seyrek olduğu ve çok daha fazla sayıda insan için mekân ve besin olduğu sonucuna varabilirim. Öte yandan, eğer bu dönemde aile sahibi olmanın zorluklarının çok fazla olduğu ve bunun bir sonucu olarak az sayıda erken yaşta evlilik olduğu ve iki cinsiyetten de çok sayıda insanın bekâr kaldığı sonucuna varırsam, nüfusun duraklamada olduğunu ve gerçek nüfus toprağın bereketliliğine oranla çok fazla olduğundan muhtemelen daha fazla insan için mekân ve besin olmadığını çıkarsayabilirim. Hume, modern devletlerdeki evlenmemiş uşakların, hizmetçilerin ve diğer kimselerin sayısını onların nüfusu aleyhine bir sav olarak değerlendirir. Nüfusları henüz sabit olan birçok seyrek yerleşimli devlet olduğundan bu çıkarım kesin olmasa da benim buna zıt bir çıkarım yapmam ve bunu onların bolluğuna dair bir sav olarak görmem gerekir. Dolayısıyla doğru şekilde konuşmak için belki de farklı dönemlerde, aynı veya farklı devletlerdeki toplam rakama oranla evli olmayan kimselerin sayısının, nüfusun bu dönemlerde artıyor mu, sabit mi yoksa düşüyor mu olduğunu belirlememize yardımcı olabileceği, ama gerçek nüfusu tespit etmemizi sağlayacak bir kriter teşkil etmeyeceği söylenebilir.

Fakat elimizdeki Çin'e ilişkin çoğu takrirde bu akıl yürütmeyle bağdaştırılması zor görünen bir durumdan bahsedilir. Çinlilerin her sınıfı arasında erken yaşta evliliklerin genel olarak yaygın olduğu söylenir. Fakat Dr. Adam

Smith, Çin'de nüfusun durağan olduğunu varsayar. Bu iki durum birbiriyle bağdaşmaz gibidir. Çin'in nüfusunun hızla artıyor olması kesinlikle pek az olası gibi durmaktadır. Toprağın her bir dönümü o kadar uzun süredir işleniyor ki ortalama mahsule pek bir büyük katkı olduğunu pek tahayyül edemeyiz. Erken yaşta evliliklerin genelliği hakikati belki de yeterli şekilde saptanamaz. Bunun doğru olduğu varsayılacak olursa, konuya ilişkin mevcut bilgilerimizle zorluğu açıklamanın tek yolu, erken yaşta evliliğin yaygınlığının neden olduğu fazladan nüfusun dönem dönem yaşanan kıtlık ile muhtemelen Avrupalıların farkına vardığından daha sık olan çocukları terk etme âdetince baskılandığını öne sürmekmiş gibi görünmektedir. Bu barbarca uygulamayla ilgili olarak insanoğlunun besin talebinin neden olduğu sıkıntılar için insan kalbinin en tabii ilkesini ihlal eden bir âdetin varlığından daha güçlü bir kanıt olamayacağına dikkat çekmekten imtina etmek zordur. Bu âdet, kadim halklar arasında son derece yaygındır ve kesinlikle nüfusu artırma eğiliminde olmuştur.

Modern Avrupa'nın başlıca devletlerini incelerken, henüz çoban halkları aşamasından itibaren nüfuslarının kayda değer şekilde artmakla birlikte, şu andaki ilerlemelerinin yavaş olduğunu ve sayılarını her yirmi beş yılda ikiye katlamaktan ziyade bunu gerçekleştirmelerinin üç veya dört yüzyıl veya daha fazla zaman aldığını görürüz. Bunlardan bazıları tamamen durağan olabilirken bazıları geriliyor bile olabilir. Nüfustaki bu yavaş ilerlemenin nedeni, cinsiyetler arasındaki tutkudaki bir eksilmede aranamaz. Bu doğal arzunun hâlâ eksilmeyen bir kuvvetle var olduğunu düşünmek için yeterli sebebimiz var. O halde, neden insan ırkında ani bir artış şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıyor? Avrupa'nın herhangi bir ülkesindeki bir toplumun durumunun yakından incelenmesi -ki bu hepimiz için faydalıdır- bu soruyu yanıtlamamızı ve nüfusun doğal artışı karşısında bir aile sahibi olmanın zorluklarına ilişkin öngörünün önleyici bir denetim işlevi gördüğünü, alt sınıf-

lardan bazılarının çocuklarına düzgün besin ve ilgi vermelerini engelleyen gerçek sıkıntılarının ise olumlu bir denetim işlevi gördüğünü söylememizi mümkün kılar.

Örnek olarak Avrupa'nın en gelişmiş devletlerinden olan İngiltere ele alınabilir. Yapılacak gözlemler, nüfusun yavaş arttığı diğer herhangi bir ülkeye pek az değişiklikle uyacaktır.

İngiltere'de önleyici denetim, bir dereceye kadar toplumun bütün sınıflarında işler gibidir. En yüksek sınıflar arasında bile aile sahibi olmaları durumunda kısmaları gereken masraflar ve kendilerini mahrum bırakmaları gereken zevkler düşüncesiyle evlilikten geri duran bazı erkekler vardır. Bu düşünceler kesinlikle önemsizdir fakat bu türden önleyici öngörünün aşağı tabakalara baktığımızda nesnel zemini bulunur.

Liberal eğitim almış fakat yalnızca kendisini centilmenler sınıfıyla ilişkilendirmesini mümkün kılmaya ancak yetecek bir geliri olan bir adamın, evlenmesi ve bir aile sahibi olması durumunda, topluma karışırsa kendisini orta karar çiftçilerle ve daha düşük sınıf olan esnafla ilişkilendirmesi gerekeceğinden kesinlikle emin olması gerekir. Eğitimli bir adamın doğal olarak seçiminin nesnesi kılacağı kadın da kendisiyle aynı zevklere ve hissiyata sahip, evlilik yoluyla düşeceği toplum kesiminin ilişkilerinden çok daha farklı türden ilişkilere alışık biri olacaktır. Bir erkek, sevgisinin nesnesini onun zevk ve eğilimleriyle muhtemelen bu kadar uyumsuz bir duruma düşürmeye razı olabilir mi? Özellikle eğitimin bittiği ve cehaletin başladığı merdivenin bu noktasında toplumda iki veya üç basamaklık bir düşüş, çoğu insan tarafından muhayyel ve asılsız değil, gerçek ve esas bir fenalık olarak değerlendirilecektir. Eğer bir toplum arzu ediliyorsa, elbette hem fayda elde edilen hem de kendisine bir şey sunulan özgür, eşit ve mütekabil bir toplum olmalıdır; bağımlı kimsenin efendisinin, yoksulun zenginin yanında bulduğu türden bir toplum değil.

Bu düşünceler, kuşkusuz bu sınıftaki çok sayıda insanın

erken yaşta bağlılık eğilimlerinin peşinden gitmelerini engelliyor olmalıdır. Ya daha güçlü bir tutku ya da daha zayıf bir muhakemeyle hareket eden diğerleri bu kısıtlamaları aşar; şayet temiz aşk kadar latif bir tutkunun hazzı zaman zaman ilişkili bütün fenalıkları dengelemekten fazlasını yapmasaydı durum hakikaten zor olurdu. Fakat korkarım bu türden evliliklerin daha genel sonuçlarının, ihtiyatlı kimselerin sezilerini bastırmaktansa haklı çıkardığı teslim edilmelidir.

Esnaf ve çiftçilerin oğullarına evlenmemeleri nasihat edilir ve bu kimseler genellikle bir aileye bakmalarını sağlayacak bir işe veya çiftliğe girmedikleri sürece bu tavsiyeye uymayı gerekli görürler. Bir işe veya çiftliğe girmek ise, belki de bu kimseler hayatta epeyce ilerledikten sonra mümkün olacaktır. Çiftliklerin azlığı, İngiltere'de çok yaygın bir şikâyettir ve her türden işte rekabet o kadar fazladır ki herkesin başarılı olması mümkün değildir.

Günde on sekiz peni kazanan ve bekâr bir adam olarak bir nebze rahat yaşayan işçi, tek kişi için ancak yeterli olan o cüzî miktarı dört veya beş kişiye bölüştürmeden önce biraz tereddüt edecektir. Sevdiği kadınla yaşamak için daha düşük bir gelir ve daha ağır bir işe razı olacaktır ama eğer biraz düşünüyorsa, büyük bir ailesi olması ve herhangi bir talihsizliğe uğraması durumunda tutumluluğun hiçbir seviyesinin, kol gücünün hiçbir tatbikinin onu çocuklarının açlıktan öldüğünü görmenin veya bağımsızlığını kaybedip ailesini geçindirmek için kiliseye mecbur hale gelmenin yürek parçalayan duygusundan kurtaramayacağının farkında olması gerekir.

İngiltere'deki kilise uygulamalarının, diğer bütün sistemlere kıyasla bu hissi kademeli olarak zayıflatıp sonunda tamamen ortadan kaldırmak üzere tasarlanmış bir sistem olduğunu itiraf etmek gerekse de bağımsızlık sevgisi, elbette kimsenin insanın bağrından silinmesini istemeyeceği bir histir.

Centilmenlerin aileleriyle yaşayan hizmetlilerin, evlilik

girişimlerinde kırılması daha güçlü çekinceleri vardır. Bu kimseler, hayatın gereklerine ve hatta rahatlıklarına en az efendilerinin sahip olduğu bollukta sahiptir. İşleri kolay, yedikleri işçi sınıfınkine kıyasla lükstür. Bağımlılık hisleri de rencide olduklarını hissetmeleri halinde efendi değiştirme güçlerinin farkındalığı nedeniyle zayıflamıştır. Mevcut durumlarında böyle rahatken evlilikten beklentileri nedir? Ne iş ne çiftlik için anaparaya ne de çiftlik bilgisine sahip olduklarından; âtıl halde ve dolayısıyla günlük iş yaparak iaşe elde etmeye muktedir olmadıklarından, bu kimselerin tek kaçışları, hayatları için kesinlikle mesut bir son dem vaadi olmayan berbat bir birahaneymiş gibi gözükmektedir. Dolayısıyla gelecekteki durumlarına ilişkin bu pek cazip olmayan görünümden cayan çok sayıda kimse, oldukları yerde bekâr kalmakla yetinir.

İngiltere toplumuna ilişkin bu tablo gerçeğe yakınsa -ve ben bu tablonun abartılı olduğunu düşünmüyorum- nüfus üzerindeki önleyici denetimin bu ülkede farklı kuvvetle de olsa topluluğun bütün sınıfları arasında işlev gösterdiği teslim edilecektir. Aynı gözlem, bütün eski devletler için de geçerli olacaktır. Bu dizginlemelerin evlilik üzerindeki etkileri hakikaten de dünyanın hemen her yerinde üretilen ardıl ahlâk anlayışında -her iki cinsiyeti de sürekli olarak çözümsüz mutsuzluğa sürükleyen ahlâk- fazlasıyla belirgindir.

V. Bölüm

Nüfus üzerindeki ikinci veya pozitif denetime dair İngiltere örneği—İngiltere'de yoksullar için toplanan büyük meblâğların onların durumunu iyileştirmemesinin gerçek nedeni—Yoksulluk yasalarının kendi amaçlarına ters düşme yönündeki güçlü eğilimi—Yoksulların sıkıntılarına geçici çözüm önerisi—Doğamızın sabit yasaları nedeniyle talebin, toplumun aşağı sınıfları arasında tamamen ortadan kaldırılmasının mutlak imkânsızlığı—Nüfus üzerindeki denetimler sefalet veya ahlâksızlığı çözebilir.

Hâlihazırda başlamış bir artışı bastıran bir denetim anlamında kullandığım nüfus üzerindeki pozitif denetim, tamamen olmasa da büyük oranda nüfusun alt tabakalarıyla sınırlıdır.

Bu denetim, bahsettiğim diğer denetim kadar bariz değildir ve işleyişinin kuvvet ve kapsamını kanıtlamak için belki de elimizde olduğundan daha fazla veri gerekecektir. Fakat inanıyorum ki ölüm listeleriyle ilgilenenler, bir yıl içinde ölen çocukların büyük bir kısmının çocuklarına doğru düzgün besin veremeyip ilgi gösteremeyenlerin, zaman zaman ağır sıkıntıya maruz kalan ve belki de zararlı ortamlarda ve ağır çalışma koşulları altında çalışmaya mecbur kalan kimselerin çocukları olduğunu ifade etmiştir. Yoksulların çocukları arasındaki bu ölüm oranı kentlerin hepsinde daima dikkat çekicidir. Çocuk ölüm oranları taşrada da birbirine denk değildir; ancak bu mesele şimdiye kadar herhangi bir kimsenin taşrada bile yoksulların çocukları arasında orta ve daha yüksek sınıfların çocuklarına kıyasla daha fazla ölüm olmadığını söylemesini mümkün kılmaya yetecek ilgi görmemiştir. Hakikaten de

altı çocuğu olan ve bazen tek bir ekmeğe bile muhtaç olan bir işçi eşinin çocuklarına her zaman hayatlarını sürdürecek besin ve ilgiyi gösterebileceğini varsaymak zordur. Köylülerin oğulları ve kızları, gerçek hayatta romanlarda betimlendikleri gibi al yanaklı melekler değildir. İşçi çocuklarının yavaş geliştikleri ve erginliğe geç ulaştıkları, civarlarında bulunanlar için fark edilmeyecek gibi değildir. On dört veya on beş yaşında olduğunu zannettiğiniz erkek çocuklarının, biraz sorgulanınca, genellikle on sekiz veya on dokuz yaşında oldukları ortaya çıkar. Ve toprak süren - ki bu elbette sağlıklı bir egzersiz olmalıdır- delikanlıların baldırları nadiren dolgundur; bu da yalnızca düzgün veya yeterli besin noksanlığına atfedilebilir.

Sıradan halkın sıkıntılarına çare olmak için İngiltere yoksulluk yasaları çıkarılmıştır fakat kişisel talihsizliğin yoğunluğunu bir nebze hafifletmiş olsalar da bunların genel fenalığı çok daha geniş bir alana yaymalarından korkulur. İngiltere'de yıllık olarak toplanan büyük miktarda paraya rağmen, bu insanlar arasında hâlâ çok fazla sıkıntı olması, konuşmalarda sıklıkla gündeme gelen ve her zaman büyük bir şaşkınlık konusu olarak bahsedilen bir durumdur. Kimileri paranın irtikâp edildiğini, kimileri ise kilise görevlileri ile denetçilerinin bu paranın büyük bölümünü akşam yemeklerinde harcamış olması gerektiğini düşünür. Herkes, paranın bir şekilde son derece kötü idare edildiğinde hemfikirdir. Kısacası, yoksullar için yılda neredeyse üç milyon para toplanması ve yine de sıkıntılarının ortadan kalkmaması, daimi bir hayret unsurudur. Fakat şeylerin yüzeyinin ötesini biraz olsun görebilen bir kimse, gerçek gözlemlendiğinden farklı olsaydı veya paunt başına dört yerine on sekiz şilin vergi alınsa bile bunu somut olarak değiştirecek olsaydı çok daha fazla hayret içinde olurdu. Kastettiğimi aydınlığa kavuşturacağını umduğum bir örnek ortaya koyacağım.

Şu andaki on sekiz penilik yevmiyenin zenginlerin inayetiyle beş şiline yükseltildiğini farz edecek olursak belki

de bu insanların rahat içinde yaşayacağı ve akşam yemeğinde her gün bir parça et yiyecekleri düşünülebilir. Fakat bu çok yanlış bir çıkarım olur. Her işçiye her gün üç şilin ve altı peni verilmesi, ülkedeki et miktarını yükseltmez. Şu anda herkesin doğru düzgün bir pay almasına yetecek kadar et yoktur. O halde sonuç ne olacaktır? Et piyasasındaki alıcılar arasındaki rekabet fiyatı hızla altı peniden yedi peniye, iki veya üç şiline yükseltecektir ve emtia, şu anda olduğundan daha fazla kişi arasında bölüşülmeyecektir. Bir ürün kıt olduğunda ve herkese dağıtılamadığında, en geçerli imtiyazı gösterebilen, yani en fazla parayı veren kişi, malik olur. Et alıcıları arasındaki rekabetin yıllık olarak çok sayıda büyükbaş hayvan yetiştirilmesine neden olacak kadar uzun süreceğini varsayacak olursak, bu yalnızca hububat pahasına yapılabilir ki bu çok dezavantajlı bir mübadele olacaktır, zira ülkenin o durumda aynı nüfusu geçindiremeyeceği iyi bilinir ve besin insan sayısına oranla kıt olduğunda, toplumun en alt tabakasına mensup kimselerin on sekiz penisi mi beş şilini mi olduğunun pek bir önemi yoktur. Bu kimseler en zorlu şartlarda en az ücretlerle yaşamaya mecbur olacaktır.

Belki her üründe alıcı sayısının artmasının üretici sanayide bir şahlanma meydana getireceği ve adanın toplam üretiminin artacağı söylenebilir. Bu bir dereceye kadar böyle olabilir. Fakat bu muhayyel zenginliklerin nüfusta ortaya çıkaracağı şahlanma, bunu dengelemenin ötesine geçecek ve artan üretim orantısal olarak artmayan sayıda insanlar arasında bölüşülecektir. Bütün bunları söylerken öncekiyle aynı miktarda iş yapılacağını varsayıyorum. Fakat aslında böyle bir şey olmaz. Günde on sekiz peni yerine beş şilin alınması, her insanın kendini görece zengin olarak görmesine ve saatlerini veya günlerini dinlenceyle geçirebilecek olduğunu zannetmesine neden olacaktır. Bu da üretici sanayi üzerinde güçlü ve ani bir denetim ortaya çıkaracak ve kısa süre içinde halk yoksullaşmakla kalmayacak, aşağı sınıflar günde yalnızca on sekiz peni aldıkları

zamanlardakinden çok daha sıkıntılı duruma uğrayacaktır.

Zenginlerden on sekiz şilin alınması, para en adil şekilde dağıtılsa bile az önce ortaya koyduğum varsayımdan pek az farklı bir şekilde sonuçlanacaktır ve zenginlerin hiçbir katkısı veya özellikle para konusunda fedakârlığı kim olurlarsa olsunlar toplumun aşağı tabakaya mensup bireyleri arasındaki sıkıntının yeniden ortaya çıkışını engelleyemez. Aslında büyük değişiklikler de ortaya çıkabilir. Zenginler yoksul olabilir ve yoksulların bir kısmı da zengin, fakat toplumun bir bölümünün geçim sıkıntısını zorunlu olarak hissetmesi gerekir ve bu sıkıntı da doğal olarak en az talihli mensuplara düşecektir.

Başta tuhaf gelebilir ama ben aynı sınıftaki diğerlerini orantısal olarak sıkıntıya sokmadan parayla yoksul bir adamı yetiştirip onun öncekinden çok daha iyi bir şekilde yaşamasını sağlamamın mümkün olmadığının doğru olduğuna inanıyorum. Evimde tüketilen yiyecek miktarını azaltıp kıstığımı da ona verirsem, kendimden ve belki de bu durumla başa çıkabilecek ailemden başka kimseyi sıkıntıya sokmadan ona fayda sağlamış olurum. İşlenmemiş bir parça toprağı işletip mahsulü de ona verirsem hem ona hem toplum bireylerine fayda sağlamış olurum çünkü onun önceden tükettiği -muhtemelen yeni mahsulle birlikte- ortak stoka dâhil edilmiş olur. Fakat ona yalnızca para verip ülkenin üretiminin aynı kaldığını varsayarsam, ona öncekinden daha fazla pay hakkı vermiş olurum ki o bu payı, başkalarının payını azaltmadan elde edemez. Bu etkinin ferdî durumlarda tamamen hissedilmez olacak kadar küçük olduğu açıktır ama yine de daha geniş algılarımızdan sıyrılan havadaki bazı böcekler misali mevcut olması gerekir.

Bir ülkedeki besin miktarının çok seneler boyunca aynı kaldığını varsayacak olursak, besinin her kimsenin imtiyazının değerine veya evrensel olarak bu kadar talep edilen bu emtia için harcayabileceği para toplamına göre dağıtılması gerektiği açıktır (Bay Godwin, bir kimsenin ataların-

dan kalan zenginliğe küflü imtiyaz diyor. Bence bu son derece uygun şekilde imtiyaz olarak adlandırılabilir ama o kadar sürekli kullanılan bir şey olduğundan ona küflü demekteki münasebeti anlayamıyorum). Dolayısıyla bir grup insanın imtiyazlarının değerinin, bir diğer grup insanın imtiyazlarının değerini azaltmadan yükseltilemeyeceği açık bir gerçektir. Zenginler razı olup kendi besinlerinden kısmadan beş yüz bin adama günde beş şilin verecek olsa, bu adamların daha rahat yaşayacağına ve daha fazla miktarda besin tüketeceğine, geriye kalan kimseler arasında bölüşülecek daha az besin kalacağına ve bunun sonucu olarak herkesin imtiyazının değerinin düşeceğine veya aynı sayıda gümüş parçayla daha az miktarda besin satın alınabileceğine şüphe yoktur.

Gıdada orantılı bir artış olmaksızın nüfusta artışın açıkça her kimsenin imtiyazının değerini azaltmada aynı etkiye sahip olması gerekir. Gıdanın mutlaka daha küçük oranlarda dağıtılması gerekir ve bunun sonucu olarak bir günlük işle, daha az miktarda besin satın alınabilecektir. Besinde artış ya nüfusta besin kaynaklarından daha hızlı bir artış nedeniyle ya da toplumun parasının farklı şekilde dağıtılmasıyla mümkün olacaktır. Uzun süredir iskân edilmiş olan bir ülkenin besini artıyorsa hızlı ve düzenli şekilde artıyordur ve ani taleplere yanıt verecek hale getirilemez, fakat bir toplumun bütçesinin paylaşımındaki farklılıklar seyrek olarak gerçekleşmez ve şüphesiz besin fiyatlarında gözlemlediğimiz sürekli değişimlere neden olan sebepler arasındadır.

İngiltere yoksulluk yasaları, yoksulların durumunu iki şekilde kötüleştirme eğilimindedir. Birinci bariz eğilimleri, onları geçindirecek besini artırmaksızın nüfusu artırmaktır. Yoksul bir adam, ailesini bağımsızca geçindirme beklentisi olmadan veya bu yönde düşük bir beklentiye sahip olarak evlenebilir. Dolayısıyla bunların bir dereceye kadar idame ettikleri yoksulları ortaya çıkardıkları söylenebilir ve artan nüfusun bir sonucu olarak ülkenin besini herkese

daha küçük oranlarda dağıtılmak zorunda olduğundan, kilise hayrından yararlanmayan işgücünün, öncekinden daha az miktarda besin satın alacağı ve bunun sonucu olarak daha fazla sayıda yoksulun yardım istemek zorunda kalacağı açıktır.

İkinci olarak, toplumun genellikle en değerli kesim olarak düşünülemeyecek bir kesimi tarafından darülacezelerde tüketilen besin miktarı, durum başka türlü olsaydı toplumun daha üretken ve daha değerli mensuplarına ait olacak payları azaltır ve bu nedenle daha fazla insanı bağımlı hale gelmeye zorlar. Darülacezelerdeki yoksullar şimdikinden daha iyi şartlarda yaşayacak olsaydı, toplumun parasının bu yeni dağılımı, besin fiyatlarında bir artışa neden olmak suretiyle darülacezelerden çıkanların durumunu daha bariz şekilde kötüleştirme eğiliminde olurdu.

Neyse ki İngiltere'de köylüler arasında bir bağımsızlık ruhu hâlâ varlığını korumaktadır. Yoksulluk yasaları, bu ruhu ortadan kaldırmak üzere kurgulanmıştır. Kısmen başarılı olmuşlardır ama şayet beklendikleri gibi tamamen başarılı olsalardı, habis eğilimleri bu kadar uzun süre saklı kalmazdı.

Ferdî durumlarda zor olsa da bağımlı yoksulluğun utanç verici görülmesi gerekir. İnsanlığın büyük bölümünün mutluluğunu teşvik etmek için bu türden bir uyaran mutlaka gerekli görünmektedir ve görünür niyeti ne kadar iyi olursa olsun bu uyaranı zayıflatma yönündeki her girişim her zaman kendi mantığıyla ters düşecektir. Erkekler, ailelerine bağımsız olarak bakma şansı olmaksızın veya bu şansa çok düşük oranda sahip olarak, kilise hayırseverliği beklentisiyle evlenmeye ikna olurlarsa, yalnızca kendileri ve çocuklarını mutsuz ve bağımlı kılmaya değil, bilmeden kendileriyle aynı sınıfta olan herkese zarar vermeye de akılları çelinmiş olur. Bir aile geçindirmeye muktedir olmadan evlenen bir işçi, bazı bakımlardan kendisi gibi işçi olan herkesin düşmanı olarak düşünülebilir.

İngiltere'nin kilise hayırseverliği kurallarının besin kay-

naklarının fiyatındaki artış ile işgücünün gerçek fiyatındaki düşüşe katkıda bulunduğuna dair hiçbir şüphem yok. Dolayısıyla bu kurallar, ellerindeki tek şey emekleri olan insan sınıfını yoksullaştırmaya katkıda bulunmuştur. Yoksullar arasında görülen, küçük esnaf ve küçük çiftçiler arasında sıklıkla fark edilen eğilime son derece zıt olan o kayıtsızlık ve tutumluluk isteğinin ortaya çıkmasına da büyük katkıda bulunmadıklarını varsaymak zordur. Kaba bir ifade kullanacak olursak işçi yoksullar her zaman kıt kanaat geçiniyor gibidirler. Bütün dikkatlerini şimdiki isteklerine yoğunlaştırır ve geleceği nadiren düşünürler. Tasarruf etme fırsatları olsa bile bunu pek seyrek kullanırlar fakat mevcut gereksinimlerinin ötesindeki her şey, genel olarak meyhaneye gider. Dolayısıyla İngiltere yoksulluk yasalarının sıradan halk arasında tasarruf etme gücü ve isteğini azalttığı ve böylelikle itidal ve üretimin ve bunun sonucu olarak mutluluğun en güçlü saikalarından birini zayıflattığı söylenebilir.

Yüksek maaşların işçilerinin hepsini mahvettiği, büyük imalatçılar arasında genel bir yakınmadır ama bu adamların kaza durumlarında kilise hayırseverliğine bel bağlamamaları halinde yüksek maaşlarının bir kısmını ayyaşlık ve israfla harcamaktansa bir kenara koymadıklarını tahayyül etmek zordur. Ve imalathanelerde çalışan yoksulların bu yardımı, kazandıkları bütün maaşı harcayabilmelerinin ve yapabiliyorken keyif alabilmelerinin bir nedeni olarak gördükleri, belki de serpildiği dönemde burada kazanılan maaşın, üretimleri için bir diğer kanal bulana dek kendilerini geçindirecek kadar para biriktirmelerini mümkün kılacak derecede alışılmış ülke işgücü fiyatının yeterince üstünde olduğu herhangi büyük bir imalathanenin başarısız olması durumunda hemen kilise hayırlarına bağımlı hale gelen ailelerin sayısından belli gözükmektedir.

Ölmesi veya hastalanması halinde eşini ve ailesini kilise yardımlarına bağımlı hale getireceği düşüncesiyle meyhaneye gitmekten caymayan bir adam, bu durumlardan biri-

nin gerçekleşmesi halinde ailesinin açlıktan öleceği veya yardımseverlerin desteğine muhtaç olacağı konusunda temin edilmesi halinde kazancını bu şekilde boşa harcamakta tereddüt edebilir. İşgücünün hem gerçek hem nominal fiyatının çok düşük olduğu Çin'de hukuk, erkek evlatları yaşlı ve muhtaç durumdaki ebeveynlerine bakmaya zorunlu kılar. Bu ülke için bu türden bir yasanın uygun olup olmayacağını belirleyebilecek gibi davranmayacağım. Fakat bağımlı yoksulluğu son derece yaygın kılan pozitif kurumlarca, en iyi ve en insani nedenlerle ona bağlı olması gereken o rezilliği zayıflatmak, her halükârda son derece uygunsuz görünmektedir.

Sıradan halk arasındaki bu mutluluk, aylaklık ve israf üzerindeki en güçlü denetimlerden biri bu şekilde ortadan kalktığında azalmak durumundadır ve erkekler, bir aileyi bağımsız şekilde idame etmeye dair hiçbir beklentileri olmaksızın veya bu yönde pek düşük bir beklenti ile evliliğe çekilir. Evliliğin önündeki her engelin şüphesiz mutsuzluğun bir türü olarak görülmesi gerekir. Fakat tabiatımızın kanunları gereği nüfus üzerinde bir denetim olmak zorunda olduğundan, bunun sonradan istek ve hastalıkla baskılanacağı bir durumda teşvik edilmesindense bir aileye bakmanın zorluklarına ilişkin öngörü ve insanlara bağımlı kılan yoksulluk korkusundan ortaya çıkması yeğdir.

Yiyecek ile hammaddesi büyük bollukla bulunan işlenmiş emtia arasında önemli bir fark olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Bu ikincisi için büyük talep, onların her zaman istendikleri kadar büyük miktarda yaratılmalarını mümkün kılacaktır. Yiyecek ihtiyacının ise hiçbir şekilde aynı yaratıcı gücü yoktur. Bütün verimli yerlerin ele geçirildiği bir ülkede, çiftçiyi birkaç sene boyunca kârlı dönüş bekleyemeyeceği toprağı ekmeye teşvik etmek için yüksek teklifler gerekir. Ve avantaj beklentisi bu türden tarımsal girişimi teşvik etmeye yetecek kadar büyük olmadan önce ve yeni mahsul ortaya çıkarken, bu istekten dolayı büyük sıkıntı ortaya çıkabilir. Artan oranda besin talebi, birkaç

istisna dışında her yerde daimidir ama yine de uzun süredir iskân edilen ülkelerin hepsinde bu talebin ne kadar yavaş şekilde yanıt bulduğunu görüyoruz.

İngiltere yoksulluk yasaları şüphesiz son derece iyi niyetli amaçlarla tesis edilmiştir fakat bunların niyetlerinde başarılı olamadıklarını düşünmek için büyük bir neden vardır. Bu yasalar, durum başka türlü olsa ortaya çıkabilecek ciddi sıkıntıları kesinlikle hafifletir ama kilise yardımı alan yoksulların durumu, etraflıca düşünüldüğünde bedbahtlıktan arınmış olmaktan çok uzaktır. Fakat buna yöneltilen esas itirazlardan biri, yoksulların aldığı ve kendi içinde neredeyse şüpheli bir nimet olan bu yardım için, İngiltere sıradan halk sınıfının tamamının anayasanın hakiki ruhuyla tamamen uyumsuz bir dizi sıkıntılı, rahatsızlık verici ve acımasız yasaya maruz kaldıklarıdır. Mevcut iyileştirilmiş halinde bile yerleşimler meselesi, her türlü özgürlük fikrine tümüyle aykırıdır. Ailelerinin mükellef tutulması muhtemel erkeklerin ve doğumu yaklaşan yoksul kadınların kilise kuralları kapsamında gördükleri eziyetler, son derece utanç verici ve iğrenç bir acımasızlıktır. Ve bu yasaların işgücü piyasasında sürekli olarak ortaya çıkardığı engellerin, yardım almadan geçinmeye çalışan kimselerin zorluklarına zorluk katmak şeklinde daimi bir eğilimi vardır.

Yoksulluk yasalarına içkin bu fenalıklara bir dereceye kadar çare bulunabilir. Yardım belirli sınıftan insanlara dağıtılacaksa, bunlara bir noktada doğru gayeleri ayırt etme ve gerekli kurumların kaygılarını idare etme gücü verilmelidir ama diğer insanların ilişkilerine müdahale bir çeşit zorbalıktır ve şeylerin olağan akışında bu gücün tatbikinin, yardım istemek durumunda kalan kimseler için ıstırap verici hale gelmesi beklenebilir. Yargıçlar, kilise görevlileri ve denetçilerin zorbalığı yoksullar arasında tabii bir şikayettir ama kabahat, güç sahibi olmadan önce muhtemelen diğer kimselerden daha kötü olmayan kimselerde değil, bu türden kurumların hepsinin doğasındadır.

Bu kötülük belki de düzeltilemeyecek kadar ileri gitmiştir ama benim zihnimde, yoksulluk yasaları hiç olmasaydı çok ağır sıkıntı durumları biraz daha fazla olacak olsa bile sıradan halk arasındaki toplam mutluluğun şu andakinden çok daha büyük olacağına dair hiçbir şüphe yoktur.

Bay Pitt'in Yoksulluk Beyannamesi iyi niyetlerle sarılı gözükmektedir. Ona karşı yükseltilen tepkiler birçok bakımdan yanlış yönelimli ve mantıksızdı. Fakat bu beyannamenin bu türden sistemlerin sahip olduğu, onu geçindirecek kaynakları artırmadan nüfusu artırmak ve dolayısıyla kilise yardımı almayanların durumunu kötüleştirip bunun bir sonucu olarak daha fazla yoksul ortaya çıkarmak şeklindeki büyük ve radikal etkisine yüksek derecede sahip olduğunun itiraf edilmesi gerekir.

Toplumun aşağı sınıflarının taleplerini karşılamak hakikaten de meşakkatli bir iştir. Gerçek şu ki, bir topluluğun bu kısmı üzerindeki sıkıntının baskısı o kadar yerleşik bir fenalıktır ki hiçbir insan hüneri buna ulaşamaz. Geçici bir çare önerecek olsam -ki durumun mahiyeti yalnızca geçici çareleri kaldırır- bu öncelikle mevcut her türlü kilise hayır kurallarının ortadan kaldırılması olmalıdır. Bu, her halükârda İngiltere köylüsüne şu anda pek de sahip oldukları söylenemeyecek serbestiyet ve hareket özgürlüğü verecektir. Daha sonra daha fazla iş bolluğu ve daha yüksek işgücü ücreti umudunun olduğu yerlere herhangi bir müdahale olmadan yerleşebileceklerdir. Ardından işgücü piyasası özgür olacak ve durumlar şimdiki gibi olacağından çoğunlukla kayda değer bir süre boyunca fiyatın talebe göre artmasına ket vuran engeller ortadan kalkacaktır.

İkinci olarak, yeni toprak işlenmesi için primler verilebilir ve mümkünse tarım için vaat edilen teşvikler sanayi üretimi için vaat edilenlerden; toprağı işleme için vaat edilen teşvikler otlatma için vaat edilenlerden yüksek tutulabilir. Her gayretin, tarım için verilen emeğin ücretinin ticaret ve sınai üretim için verilen emeğe kıyasla daha düşük olmasına neden olan lonca, çıraklık vb. ile ilişkili bütün

kurumları zayıflatıp yok etmek için kullanılması gerekir. Zira bir ülke, bu ayrımlar zanaatkârları kayırdığı sürece hiçbir zaman yeterli miktarda besin üretemez. Bu türden tarım teşvikleri, piyasayı giderek artan miktarda sağlıklı işle donatma eğiliminde olacak ve ülkenin üretimini artırmak suretiyle işgücünün mukayeseli ücretini yükseltip işçinin durumunu iyileştirecektir. İşçi, artık daha iyi koşullarda olduğundan ve kilise yardımı olasılığı görmediğinden, kendisinin veya ailesinin hastalanması durumunda geçim sağlayabilmek için ortaklık etmeye hem daha muktedir hem daha eğilimli olacaktır.

Son olarak, uç sıkıntı durumları için yerel bölgelerde imparatorluğun tamamınca üstlenilecek ücretlerle geçindirilen ve her bölgeden ve hatta milletten insanlara ücretsiz olacak darülacezeler kurulabilir. Buralarda işin zor olması ve çalışabilecek durumda olanların çalışmak zorunda olması gerekir. Bunların rahat barınaklar olarak değil, yalnızca ciddi sıkıntıların biraz hafifletilebileceği yerler olarak görülmesi tercih sebebidir. Bu evlerden bir kısmı ayrı olabilir veya diğerleri nadiren fark edilmiş olmayan son derece iyi bir amaç için -yerli veya yabancı olsun bir kimsenin her zaman günlük iş yapıp bunun piyasa ücretini aldığı bir yer temin etmek- inşa edilebilir. Elbette pek çok mesele bireysel hayırseverliğe bırakılacaktır.

Öncülünün bütün mevcut kilise hayır kurallarının ortadan kaldırılması olması gereken bu türden bir plan, İngiltere'nin sıradan halkı arasındaki mutluluk oranını artırmaya en uygun olanmış gibi görünmektedir. Sefaletin yeniden ortaya çıkmasını engellemek ise ne yazık ki insan gücünün ötesindedir. Şeylerin doğasındaki imkânsız olanı elde etmeye yönelik nafile çabada şimdi yalnızca mümkün olanı değil belirli faydaları feda ediyoruz. Sıradan insanlara, tiranik düzenlemelere sahip bir yasaya uyduklarında taleplerinin karşılanacağını söylüyoruz. Onlar bu düzenlemelere boyun eğiyor. Anlaşmanın kendilerine düşen kısmını yerine getiriyorlar ama biz kendi payımıza düşeni

yapmıyoruz, dahası yapamayız ve böylece yoksullar kıymetli serbestiyet nimetini feda ediyor ve karşılığında dengi addedilebilecek hiçbir şey almıyorlar.

O halde İngiltere'deki yoksulluk yasalarına rağmen hem şehirlerdeki hem taşradaki aşağı sınıfların durumunu bir bütün olarak düşündüğümüzde düzgün ve yeterli besin, zorlu iş ve sağlıksız meskenden dolayı çektikleri sıkıntıların artmakta olan nüfus üzerinde sürekli bir denetim işlevi görüyor olması gerektiği, zannediyorum teslim edilecektir.

Uzun süredir iskân edilen ülkelerin tamamında mevcut olan, önleyici ve pozitif denetimler olarak adlandırdığım, nüfus üzerindeki bu iki büyük denetime kadınlarla ilgili kötü âdetler, büyük şehirler, sağlıksız imalathaneler, lüks, salgın hastalıklar ve savaş eklenebilir.

Bu denetimlerin tamamı sefalet ve ahlâksızlıkla sonlanabilir.

Ve bunların modern Avrupa'daki bütün devletlerdeki yavaş nüfus artışının gerçek nedenleri olduğu, bu nedenlerin kayda değer oranda ortadan kaldırıldığı yerlerde değişmez olarak ortaya çıkan görece hızlı artış sayesinde yeterince sarih olacaktır.

VI. Bölüm

Yeni koloniler—Bunlardaki hızlı artışın nedenleri—Kuzey Amerika Kolonileri—Art bölge yerleşimlerindeki olağanüstü artış durumu—Eski devletlerin bile savaşın yıkımı, salgın hastalık, kıtlık veya doğanın kasılmalarından sonra toparlanma hızı.

Mekân ve besinin bol olduğu müreffeh ülkelere yerleştirilen bütün yeni kolonilerin nüfusunun hayret edilecek bir hızda sürekli olarak arttığı genel olarak dikkati çeker. Antik Yunan'daki kolonilerin bazıları, çok uzun olmayan bir zaman içinde hâmi devletlerinin sayısı ve gücüne denk hale gelmiştir. Ve yakın örneklere bakacak olursak, yeni dünyadaki Avrupa yerleşimleri, bildiğim kadarıyla hiçbir zaman sorgulanmamış bu görüşün doğruluğuna çok sık delalet eder. Karşılığında hiçbir şey verilmeden veya çok az şey verilerek elde edilecek zengin toprak bolluğu, diğer bütün engelleri aşacak bir nüfus artışı nedenidir. İspanya'nın Meksika, Peru ve Quito'daki yerleşimlerinden daha kötü idare edilen yerleşim olamaz. Ana yurdun zulümleri, batıl itikatları ve kötülükleri, çocuklarına bol bol pay edilmiştir. Taht, fahiş vergiler almıştır. Ticaret, keyfî şekilde kısıtlanmıştır ve sömürge valileri gerek kendileri gerek efendileri adına açgözlülük ve haraç konusunda beylerin gerisinde kalmamıştır. Yine de bütün bu zorluklar altında koloniler nüfus bakımından hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Fetihle birlikte kurulan Lima şehri, Ulloa tarafından yaklaşık elli yıl önce elli bin mukime sahip olarak tanıtılır. Ufak bir yerli mezrasından fazlası olmayan Quito, aynı yazar tarafından kendi yaşadığı dönemde aynı oranda nüfusa sahip olarak betimlenir. Meksika'nın yaklaşık yüz bin sa-

kini olduğu söylenir ki bu, İspanyol yazarların abartıları bir yana, Montezuma döneminde olduğundan beş kat fazladır.

Portekiz'in neredeyse aynı derecede tiranlıkla idare edilen Brezilya kolonisinde otuz sene önce Avrupa menşeli altı yüz bin sakin olduğu söylenir.

Dr. Adam Smith'in son derece doğru şekilde mümkün olan bütün idarelerin en kötüsü olduğunu söylediği özel tacir şirketlerinin idaresinde olsalar da Hollanda ve Fransız kolonileri, her dezavantaja rağmen gelişmede ısrarcı olmuştur.

Fakat İngiliz Kuzey Amerikan kolonileri -şimdiki Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü halkları- açık ara en hızlı gelişimi göstermiştir. İspanyol ve Portekiz yerleşimleriyle ortak sahip oldukları çokça iyi araziye daha büyük oranda özgürlük ve eşitlik katmışlardır. Dış ticaretleri üzerinde birtakım kısıtlamalar olmakla birlikte bunlara kendi iç işlerini idare etmede mükemmel bir serbestiyet tanınmıştır. Yürürlükte olan siyasi kurumlar, mal devri ve paylaşımına uygundu. Malikin belirli bir zaman içinde işlemediği toprakların herhangi bir başka kimseye hibe edilebilir olduğu düzenlenmişti. *Pennsylvania*'da ilk doğan hakkı söz konusu değildi ve *New England* eyaletlerinde en büyük çocuğun yalnızca çifte payı vardı. Devletlerin hiçbirinde öşür yoktu ve diğer vergiler de çok düşüktü. Ve toprağın aşırı ucuzluğu nedeniyle anapara, aynı zamanda refah sağlayan çabaların en fazla miktarını temin ederken toplum için en faydalı mahsulü de üreten tarımda olduğundan daha avantajlı kullanılamazdı.

Bir araya gelen bu uygun koşulların sonucu, tarihte muhtemelen eşi olmayan bir artış hızıydı. Kuzey kolonilerinin tamamında nüfusun yirmi beş yıl içinde iki katına çıktığı görüldü. 1643 yılında *New England*'ın dört yeni eyaletine yerleşenlerin sayısı 21 bin 200'dü (Dr. Price'ın Dr. Styles'ın kitapçığından alıntıladığı bu rakamları, kitapçığın kendisine sahip olmadığımdan Price'ın iki ciltlik *Observa-*

tions eserinden alıyorum). Daha sonra bu insanların yanından ayrılanların sayısının, bu insanlara katılanların sayısından fazla olduğu varsayılır. 1760 yılında sayıları yarım milyona çıkmıştı. Dolayısıyla yirmi beş yıl içinde kendi sayılarını ikiye katlamışlardı. *New Jersey*'de ikiye katlama periyodu yirmi iki yıl gibi gözüküyordu, *Rhode Island*'da ise daha da kısa. Mukimlerin yalnızca tarımla meşgul oldukları ve lüksün bilinmediği art bölge yerleşimlerinin nüfuslarını on beş yıl içinde ikiye katladıkları görüldü ki bu, olağanüstü bir artış durumuydu. Doğal olarak ilk iskân edilecek yer olan deniz kıyısı boyunca ikiye katlanma oranı yaklaşık otuz beş yıldı ve bazı denizci kasabalarda nüfus tamamen duraklama durumundaydı.

(Bu türden durumlarda dünyanın kuvvetleri, insanın kendisine yöneltebileceği bütün besin isteklerini karşılamaya tamamen muktedir gözükür. Fakat bu nedenle nüfus ve besinin aynı oranda arttığını varsayacak olursak hata etmiş oluruz. Biri hâlâ geometrik, diğeri ise aritmetik bir orandır; yani biri çarpma, diğeri toplama yoluyla artar. Çok sayıda insan ve büyük oranda verimli toprağın olduğu yerde dünyanın gücünün temin ettiği besin artışı, mütevazı bir derenin bir yılda temin ettiği su rezerviyle kıyaslanabilir. Nüfus ne kadar hızlı artarsa suyu çekmeye yardımcı olacak kişi sayısı da o kadar artar ve bunun bir sonucu olarak her yıl artan miktarda su alınır. Fakat rezerv, kısa süre içinde kuşkusuz tükenecek ve yalnızca dere kalacaktır. Verimli toprakların tamamı iskân edilene kadar dekara dekar eklendiğinde, yıllık besin artışı, hâlihazırda eldeki toprağın iyileştirilmesine bağlı olacaktır ve bu orta karar dere bile giderek yok olacaktır. Fakat besin temin edilirse nüfus bitmek tükenmek bilmeyen coşkuyla artacak ve bir dönemin artışı, bir sonraki dönemde daha büyük artış gücü sağlayacak ve bu sınırsızca devam edecektir.)

Bu gerçekler, nüfusun üzerindeki iki büyük denetim olan sefalet ve ahlâkın ortadan kaldırılmasıyla doğru orantılı arttığını ve bir halkın mutluluk ve masumiyetinin, sayı-

larındaki artıştan daha hakiki bir ölçütünün olmadığını gösterir gözükmektedir. Yaptıkları ticaretin tabiatı gereği bazı insanların mecburen gayri müreffeh şehirlere yöneliş-leri, bir sefalet türü olarak görülmelidir ve bir aile geçin-dirmenin zorluğu düşüncesinden zuhur eden evlilik üze-rindeki her cüz'i denetimin aynı başlık altında toplanması lazımdır. Kısacası, bir tür sefalet veya ahlâk başlığı altına toplanmayan herhangi bir nüfus denetimi tahayyül etmek zordur.

On üç Amerikan eyaletinin savaş öncesi nüfusunun yak-laşık üç milyon olduğu düşünülüyordu. Bu sayıları ortaya çıkaran ana göçün kaynağı Büyük Britanya olduğuna göre, buradaki nüfusun daha az olduğu düşünülemez. Aksine, belirli derecede göçün ana yurdun nüfusu için faydalı ol-duğu bilinir. Amerika'ya en fazla sayıda insanın göç ettiği iki İspanyol eyaletinin, bu durumun bir sonucu olarak daha fazla nüfusa sahip olduğu bilinir. Kuzey Amerika kolonilerinde bu kadar hızlı artan Britanyalı göçmenlerin ilk sayısı neydi; Büyük Britanya'da aynı sayı, aynı zaman-da neden aynı artışa neden olmuyor, soralım. Saptanacak büyük ve bariz neden, mekân ve besin talebi, başka şekilde ifade edilecek olursa sefalettir ve bunun ahlâktan bile daha güçlü bir neden olduğu, eski devletlerin bile savaşın yıkın-tısı, salgın hastalık veya doğal afetlerden sonra toplanma hızlarından yeterince açıktır. Bunlar daha sonra kısa sü-reliğine yeni bir devlet durumunda olurlar ve etki, bekle-nebilecek olana her zaman uygundur. Mukimlerin üretimi korku veya zorbalık nedeniyle ortadan kalkmazsa, besin kısa süreliğine azalan nüfusun taleplerinin ötesinde arta-caktır ve bunun değişmez sonucu, önceden belki neredey-se sabit olan nüfusun hemen artmaya başlayacak olması-dır.

Sıklıkla yıkıcı savaşlara sahne olan bereketli *Flanders* eya-leti, birkaç yıllık aranın ardından her zaman olduğu kadar verimli ve bol nüfuslu hale gelmiştir. *Palatinate* bile, 14. Louis'nin korkunç yıkımlarından sonra başını doğrultmuş-

tur. 1666'da Londra'da görülen korkunç vebanın etkileri on beş veya yirmi yıl sonrasına kadar hissedilmemiştir. Çin ve Hindistan'ın en yıkıcı kıtlıklarının izleri kısa süre içinde tamamen silinir. Türkiye ve Mısır'ın onları yıkıma uğratan veba yüzünden daha az nüfusa sahip oldukları bile şüphelidir. Buradaki insanların şimdiki sayısı eskiden azsa, bu muhtemelen vebanın neden olduğu kayıptan ziyade altında ezildikleri hükümetin zorbalık ve baskısı ve bunun bir sonucu olarak tarımdan caymalar nedeniyledir. Volkan patlamaları ve depremler gibi doğanın en büyük kasılmalarının mukimleri uzaklaştıracak veya onların üretim ruhunu yok edecek sıklıkta meydana gelmemeleri halinde herhangi bir devletin ortalama nüfusu üzerinde cüz'i bir etkileri bulunur. Napoli ve Vezüv'ün altındaki bölge, o dağın mükerrer patlamalarına rağmen hâlâ son derece yüksek nüfusludur. Keza, Lizbon ve Lima da şu anda muhtemelen son depremlerden öncekiyle aynı nüfus durumundadır.

VII. Bölüm

Salgın hastalıkların muhtemel bir nedeni — Bay Sussmilch'in tablolarından alıntılar — Belirli durumlarda beklenebilecek, hastalıklı dönemlerin periyodik tekerrürü — Herhangi bir ülkedeki, kısa dönemler için doğumların ölümlere oranının nüfustaki gerçek ortalama artış için yetersiz bir ölçüt olması — Kalıcı nüfus artışı için en iyi ölçüt — Büyük tutumlulukla yaşamanın Çin ve Hindistan'daki kıtlıkların nedenlerinden biri oluşu — Bay Pitt'in Yoksulluk Yasası'nın bentlerinden birinin olumsuzluk temayülü — Nüfusu teşvik etmenin tek düzgün yolu — Halkların mutluluğunun nedenleri — Açlık, doğanın gereksiz nüfusu baskılamasının en son ve en korkutucu yolu — Müesses kabul edilen üç önerme.

Temizliğe gösterilen büyük özen sayesinde veba sonunda Londra'dan tamamen çıkarılmış görünmektedir. Fakat hastalıklı dönemler ve salgın hastalıklar ortaya çıkaran ikincil nedenler arasında kalabalık bir nüfus ile sağlıksız ve yetersiz besinin de sayılması gerekliliği, olasılıksız değildir. Dr. Price'ın İngiltere ve Galler'in nüfusuna ilişkin tartışmaya dair ekteki notlarında aktardığı, Bay Sussmilch'in tablolarından bazılarına bakarak bu kanıya vardım. Bu tabloların çok doğru olduğu kabul ediliyor ve şayet bu tablolar genel nitelik taşıyorsa, nüfusun farklı baskılanma ve herhangi bir ülkedeki besin kaynaklarının ötesinde artışının önlenme şekilleriyle ilgili bizi ziyadesiyle aydınlatabilirler. Tablolardan bir kısmını Dr. Price'ın notlarıyla aktaracağım.

Prusya Krallığı ve Litvanya Dükalığı

Senelik Ortalama	Doğumlar	Ölümler	Evlilikler	Doğumların Evliliklere Oranı	Doğumların Ölümlere Oranı
1702'den önceki 10 yıl	21.963	14.718	5.928	37'ye 10	150'ye 100
1716'dan önceki 5 yıl	21.602	11.984	4.968	37'ye 10	180'e 100
1756'dan önceki 5 yıl	28.392	19.154	5.599	50'ye 10	148'e 100

"Dikkat ediniz; 1709 ve 1710 yıllarında bir salgın hastalık bu ülkenin 247.733 sakinini alıp götürdü ve 1736 ve 1737 yıllarında, nüfusun artışı üzerinde tekrar bir denetim oluşturan salgın hastalıklar yaygındı."

Doğumların ölümlere en yüksek oranının, büyük salgın hastalıktan sonraki beş yıl içinde olduğu ortaya konabilir.

Pomeranya Dükalığı

Senelik Ortalama	Doğumlar	Ölümler	Evlilikler	Doğumların Evliliklere Oranı	Doğumların Ölümlere Oranı
1702'den önceki 6 yıl	6.540	4.647	1.810	36'ya 10	140'a 100
1708'den önceki 6 yıl	7.455	4.208	1.875	39'a 10	177'ye 100
1726'dan önceki 6 yıl	8.432	5.627	2.131	39'a 10	150'ye 100
1756'dan önceki 6 yıl	12.767	9.281	2.957	43'e 10	137'ye 100

"Bu durumda sakinlerin sayısı elli altı yıl içinde neredeyse iki katına çıkmış görünmektedir, artışı kesen kötü bir salgın hastalık yoktur ama son dönemin (1759'a kadar) ardından gelen üç yıl o kadar hastalıklarla geçmiştir ki doğumların sayısı 10.229'a düşmüş, ölümlerin sayısı 15.068'e çıkmıştır."

O halde, bu durumda mukimlerin sayısının onların sağlığını idame ettirmek için gereken yiyecek ve barınaktan daha hızlı artmış olması muhtemel değil midir? Bu varsayıma göre çok sayıda insan daha zorlu şartlarda yaşamak zorunda kalırdı ve bir evin içine sıkışan insan sayısı artardı ve bunların o üç hastalıklı yılı ortaya çıkaran doğal nedenler arasında yer almış olması elbette olasılıksız değildir. Bütün olarak bakıldığında, ülke aşırı derecede kalabalık ve yüksek nüfuslu olmasa da bu nedenler bu türden bir etki ortaya çıkarabilir. Yerleşimin seyrek olduğu bir ülkede bile daha fazla besin üretilmeden ve daha fazla ev inşa edilmeden bir nüfus artışı gerçekleşiyorsa, buranın sakinlerinin mekân ve besin konusunda sıkıntıda olması gerekir. Önümüzdeki sekiz veya on sene içinde İngiltere'deki evlilikler olağandan daha üretken olursa veya hatta olağandan daha fazla sayıda evlilik gerçekleşirse -evlerin sayısının aynı kaldığını varsayarak- bir kır evinde beş veya altı kişi yerine yedi veya sekiz kişi kalmak zorunda olacaktır ve daha zorlu yaşam koşullarıyla bir araya geldiğinde bu durum, muhtemelen sıradan halkın sağlığı üzerinde son derece olumsuz bir etki yaratacaktır.

Neumark / Brandenburg

Senelik Ortalama	Doğumlar	Ölümler	Evlilikler	Doğumların Evliliklere Oranı	Doğumların Ölümlere Oranı
1701'den önceki 5 yıl	5.433	3.483	1.436	37'ye 10	155'e 100
1726'dan önceki 5 yıl	7.012	4.254	1.713	40'a 10	164'e 100
1756'dan önceki 5 yıl	7.978	5.567	1.891	42'ye 10	143'e 100

"1736'dan 1741'e kadar, altı sene boyunca, nüfus artışı üzerinde denetim oluşturan salgın hastalıklar yaygın olmuştur."

Magdeburg Dükalığı

Senelik Ortalama	Doğumlar	Ölümler	Evlilikler	Doğumların Evliliklere Oranı	Doğumların Ölümlere Oranı
1702'den önceki 5 yıl	6.431	4.103	1.681	38'e 10	156'ya 100
1717'den önceki 5 yıl	7.590	5.335	2.076	36'ya 10	142'ye 100
1756'dan önceki 5 yıl	8.850	8.069	2.193	40'a 10	109'a 100

"1738, 1740, 1750 ve 1751 yılları bilhassa hastalıklıydı."

Bu meseleyle ilgili daha fazla bilgi için okuyucuyu Bay Sussmilch'in tablolarına yönlendiriyorum. Yaptığım alıntılar, düzensiz de olsa hastalıklı dönemlerin periyodik tekrarlarını göstermeye yeterlidir ve mekân ile besin yetersizliğinin bu dönemleri ortaya çıkaran başlıca nedenlerden olduğu son derece olası gözükmektedir.

Tablolardan, aradaki dönemlere rağmen bu ülkelerin nüfusunun eski devletler için yüksek bir hızda arttığı gözükmektedir. Toprak işleme iyiye gitmiş ve bunun bir sonucu olarak evlilik teşvik edilmiş olmalıdır, zira nüfus üzerindeki denetim önleyiciden ziyade pozitif gözükmektedir. Herhangi bir ülkede bolca artış olasılığı nedeniyle nüfusu baskılayan ağırlık bir dereceye kadar ortadan kalktığında, hareketin, onu ilk devinime geçiren nedenin işleyişinin ötesinde devam etmesi oldukça muhtemeldir. Veya daha açıklayıcı olmak gerekirse, bir ülkedeki artan üretim ile artan işgücü talebi işçinin durumunu evliliği son derece teşvik edecek derecede iyileştirdiğinde, ülkenin nüfusu artan üretimin ötesine geçene dek erken yaşta evlilik âdetinin sürmesi muhtemeldir ve hastalıklı dönemler bu durumun doğal ve zorunlu sonucuymuş gibi gözükmektedir. Dolayısıyla besinin, nüfus artışını teşvik edecek ama nüfusun bütün taleplerine karşılık veremeyecek şekilde kifayeti

artırdığı bu ülkelerin, nüfusun ortalama üretim ile daha bütünlüklü bir uyum içinde olduğu ülkelere kıyasla dönemsel salgın hastalıklara daha fazla maruz kalmasını bekliyorum.

Bu durumun tam tersine ilişkin bir gözlemin de muhtemelen doğru olduğu ortaya çıkacaktır. Dönemsel hastalıkların görüldüğü ülkelerde, nüfus artışı veya doğumların ölümlerden fazlalığı bu dönemlerin aralıklarında, bu türden sıkıntıların görülmediği ülkelerdekine kıyasla, *caeteris paribus* [diğer değişkenler sabitken] fazla olacaktır. Türkiye ve Mısır'ın ortalama nüfusu son yüzyılda neredeyse sabit kaldıysa, periyodik veba aralıklarında doğumların sayısı, ölümlerin sayısını Fransa ve İngiltere gibi ülkelerdekine kıyasla daha büyük oranda aşmış olmalıdır.

Dolayısıyla, herhangi bir ülkede beş ilâ on yıllık dönemde doğumların ölümlere ortalama oranı o ülkenin gerçek nüfus gelişimini muhakeme etmek için son derece yetersiz bir ölçüt gibi görünecektir. Bu oran, kesin olarak o beş ilâ on sene içindeki artış oranını gösterir ama buradan hareketle, yirmi sene öncesi için olan artışın bundan yirmi sene sonrası için olacak artışla aynı olacağı çıkarımını kesinlikle yapamayız. Dr. Price İsveç, Norveç, Rusya ve Napoli krallığının nüfusunun hızla arttığını gözlemliyor ama verdiği kayıtlardan alıntılar, bu hakikati tesis etmek için yeterli müsadereye sahip dönemlere ait değil. Fakat her ne kadar Dr. Price'ın aldığı kısa dönemlere ait ölüm ve doğum oranlarının ortaya koyar gözüktüğü hızda olmasa da İsveç, Norveç ve Rusya'nın nüfusunun gerçekten de artıyor olması son derece muhtemeldir (Bkz. Dr. Price, *Observations*, 2. Cilt. İngiltere ve Galler'in nüfusu üzerine tartışmaya ek). 1777'yle sonlanan beş yıl için, Napoli krallığında doğumların ölümlere oranı 144'e 100'dü ama bu oranın, o krallıkta yüz senelik bir dönemde gerçekleşenden çok daha fazla bir artışa işaret ettiğini varsaymak için bir neden yoktur.

Dr. Short, İngiltere'nin çok sayıdaki köy ve pazar kentlerinin nüfus kayıtlarını iki dönemde karşılaştırmıştır; birin-

cisi, Kraliçe Elizabeth döneminden geçen yüzyılın ortasına kadar, ikincisi ise geçen yüzyılın farklı senelerinden şimdiki yüzyılın ortasına kadar. Bu alıntıların mukayesesinden, ilk dönemde doğumların ölümleri 124'e 100 oranında geçtiği gözükmektedir ama ikinci durumda bu oran yalnızca 111'e 100'dür. Dr. Price ilk dönemdeki kayıtlara güvenilemeyeceğini düşünüyor ama bu örnekte muhtemelen yanlış oranlar verilmiyor. En azından, ilk dönemde ikinci döneme kıyasla doğumların ölüm oranını geçmesinin daha yüksek oranda gerçekleştiği sonucuna varmak için birçok sebep vardır. *Caeteris paribus* [diğer değişkenler sabitken] (*caeteris paribus* diyorum, çünkü herhangi bir ülkenin üretimindeki artış her zaman büyük ölçüde hâkim olan üretim ruhuna ve onun nasıl yönlendirildiğine bağlı olacaktır. Halkın bilgi ve alışkanlıkları ve diğer arızî nedenler - özellikle de o dönemdeki insan hak ve eşitlikleri- bu ruhu harekete geçirme ve yönlendirmede her zaman büyük etki sahibi olmalıdır) herhangi bir ülkenin doğal nüfus ilerleyişinde, bu sürecin sonraki aşamalarından ziyade ilk aşamalarında daha fazla iyi durumda toprak işlenmeye başlayacaktır. Ve üretimde daha yüksek oransal artışın ardından neredeyse değişmez olarak daha yüksek orantısal nüfus artışı gelecektir. Fakat doğal olarak Kraliçe Elizabeth döneminin sonunda doğum artışlarını ölümlerden yüksek oranda verecek bu büyük nedenin yanı sıra ilk dönemde arada sırada ortaya çıkan veba yıkımlarının da bu oranı artırma eğilimi olduğunu düşünmeden edemiyorum. Bu korkutucu rahatsızlığın nüksetme aralıklarında ortalama on yıl alınsaydı veya veba tesadüf olarak görülseydi, nüfus kayıtları kesinlikle doğumların ölümlere oranını, nüfusun gerçek ortalama artışı için çok fazla verirdi. 1666 yılındaki büyük vebadan sonraki birkaç sene içinde doğumların ölümlere oranı olağandan fazla olduğundan ve özellikle de Dr. Price'in görüşü sağlamsa, İngiltere'nin (bundan ancak 22 sene sonra gerçekleşen) devrim zamanında daha yüksek nüfuslu olmuş olması muhtemeldir.

Bay King 1693 yılında Krallık genelinde doğumların ölümlere oranının Londra hariç 115'e 100 olduğunu yazmıştır. Dr. Short, bu oranı şimdiki yüzyılın ortasında Londra dâhil 111'e 100 olarak veriyor. 1774 yılında sonlanmak üzere Fransa'daki beş yıllık oran, 117'ye 100'dü. Bu ifadeler gerçeğe yakınsa ve belirli dönemlerde oranlarda fazla farklılıklar olmamışsa Fransa ve İngiltere'nin nüfusunun, kendisini her ülkenin ortalama üretimine çok yakın uyumladığı ortaya çıkar. Evlilik teşvikinin olmaması, bunun sonucu olan kötü alışkanlıklar, savaş, lüks, büyük şehirlerin nüfusunun sessiz ama mutlak şekilde azalması ve yakın yerleşmeler ile yoksulların büyük kısmının besin yetersizliğinden mustarip olması, nüfusun besin kaynaklarının ötesinde artmasını engeller ve -şayet başta kesinlikle tuhaf gözüken bir ifade kullanacak olursam- gereksiz olanı baskılamak için büyük ve yıkıcı salgın hastalık gereksiniminin yerini alır. Yıkıcı bir veba İngiltere'de iki milyon ve Fransa'da altı milyon insanın hayatını kaybetmesine neden olacak olsa, mukimlerin bu korkunç şokun etkilerini atlatmasının ardından doğumların ölümlere oranının, her iki ülkede de şu anda mevcut olan oranın çok daha üstünde olacağına hiçbir şüphe yoktur.

New Jersey'de 1743'te sonlanmak üzere ortalama yedi yılda doğumların ölümlere oranı 300'e 100'dü. En yüksek oranı alacak olursak Fransa ve İngiltere'de bu 117'ye 100'dür. Bu fark büyük ve hayret verici olsa da ona cennetin mucizevî müdahalesi niteliği atfedecek kadar şaşırmamız gerekir. Bu durumun nedenleri uzak, saklı ve gizemli değil; yakınımızda, yanı başımızdadır ve sorgulayan her zihnin araştırmasına açıktır. İlahi gücün bizatihi müdahalesi olmadan tek bir taşın düşemeyeceği, tek bir bitkinin yetişemeyeceğini varsaymak şeklindeki en liberal felsefe ruhuyla uyumludur. Fakat deneyimlerimizden, doğa dediğimiz şeyin bu işleyişlerinin neredeyse değişmez olarak sabit kurallara göre yürüdüğünü biliyoruz. Ve dünyanın başlangıcından beri nüfus artışının ve nüfus düşüşünün

nedenleri muhtemelen aşina olduğumuz herhangi bir doğa yasası kadar sabit görülmüştür.

Cinsiyetler arasındaki tutku, her çağda neredeyse o kadar aynıdır ki, her daim -cebirsel ifadeyle- verili bir miktar olarak düşünülebilir. Herhangi bir ülkede nüfusun, ülkenin üretebileceği veya temin edebileceği yiyecek miktarının ötesinde artmasını önleyen büyük zorunluluk yasası o kadar açık, anlaşılması son derece bariz ve sarih ve her dönemin deneyiminde o kadar tamamen tasdiklenmiştir ki, bir dakikalığına bile ondan şüpheye düşemeyiz. Doğanın lüzumsuz bir nüfusu önlemek veya baskılamak için uygulamaya koyduğu farklı yöntemler bize o kadar kesin ve düzenli görünmez ama yöntemi her zaman öngöremesek de hakikati kesinlikle öngörebiliriz. Doğumların ölümlere oranı birkaç sene için ülkenin orantısal artan veya elde edilen üretiminin çok ötesinde rakam artışlarına işaret ederse, göç olmadığı sürece ölümlerin kısa süre içinde doğumları aşacağından ve birkaç sene boyunca yaşanan artışın ülkenin nüfusunun gerçek ortalaması olamayacağından kesinlikle emin olabiliriz. Nüfusu azaltan diğer nedenler olmasaydı her ülke kuşkusuz dönemsel salgın hastalıklara veya kıtlığa maruz kalırdı.

Herhangi bir ülkede, gerçek ve kalıcı nüfus artışının tek hakiki ölçütü, besin kaynaklarında artıştır. Fakat bu ölçüt bile görüş ve gözlemlerimize tamamen açık bazı ufak değişimlere tâbidir. Bazı ülkelerde nüfus, cebrî gözükmektedir, yani insanlar mümkün olan en az yiyecek miktarıyla yaşamaya alışmıştır. Bu türden ülkelerde nüfusun, besin kaynaklarında herhangi bir artış olmaksızın sürekli olarak arttığı dönemler olmuş olmalıdır. Çin bu tanıma uyar gözükmektedir. Çin'e ilişkin anlatılara güvenebilirsek, alt sınıf insanlar neredeyse mümkün olan en az miktarda besinle yaşamaya alışmıştır ve Avrupalı işçilerin yemektense açlıktan ölmeyi tercih edeceği kokuşmuş hayvan artıklarını memnuniyetle yerler. Çin'de ebeveynlerin çocuklarını terk etmelerine müsaade eden kanun bu suretle öncelikli olarak

nüfusu icbar etme eğiliminde olmuştur. Bu durumda olan bir halkın muhakkak kıtlıklara maruz kalıyor olması gerekir. Bir ülkenin, besin kaynaklarına oranla ortalama üretiminin sakinlerinin yaşamını idame ettirmeye zar zor yetecek kadar fazla yüksek nüfusa sahip olduğu durumlarda, kötü mevsimlerden zuhur eden herhangi bir yetersizlik ölümcül olmalıdır. *Gentoo*'ların [Hindular için Avrupa'da eskiden kullanılan aşağılayıcı bir ifade şekli] yaşamaya alıştıkları son derece idareli hayatın bir dereceye kadar Hindistan'daki kıtlıklara katkıda bulunuyor olması muhtemeldir.

İşgücü ücretinin şu anda son derece liberal olduğu Amerika'da alt sınıflar, bir kıtlık yılında kendilerini maddi sıkıntıya sokmadan son derece kayda değer şekilde tasarruf yapabilir. Dolayısıyla, bir kıtlık yaşanması imkânsız gözükmektedir. Amerika'nın nüfusu arttıkça işçilerin çok daha az liberal şekilde ücretlendirilmesi beklenebilir. Bu durumda rakamlar, besin kaynaklarında oransal bir artış olmaksızın sürekli olarak artacaktır.

Avrupa'nın farklı devletlerinde, her devletteki farklı yaşam alışkanlıkları nedeniyle sakinlerin sayısı ile tüketilen besin miktarı arasındaki oranda bazı değişiklikler görülür. İngiltere'nin güneyindeki işçiler ince buğdaylı ekmek yemeye o kadar alışıktır ki, İskoç köylüleri gibi yaşamaya rıza göstermektense açlıktan ölme durumuna gelene dek kendilerine acı çektirmeyi tercih ederler. Katı zorunluluk yasasının daimi işleyişi nedeniyle zaman içinde aşağı sınıf Çinliler gibi bile yaşamak durumunda kalabilir ve ülke de o zaman aynı besin miktarıyla daha fazla nüfus geçindirebilir. Fakat bu her zaman son derece zor ve -insanlığa dost herkesin umacağı üzere- kısır bir sonuçtur. Nüfusa verilmesi gereken teşvikleri duymak kadar olağan bir şey daha yoktur. İnsanoğlunun artış eğilimi benim ifade ettiğim kadar büyükse, bu artışın bu şekilde mükerreren istendiğinde gerçekleşmemesi tuhaf gözükebilir. Bunun gerçek nedeni, daha yüksek bir nüfus isteğinin, o nüfusu geçin-

dirmek için gereken kaynaklar hazırlanmadan yapılmasıdır. Toprağın işlenmesi teşvik edilerek tarımsal işgücü talebi artırılır; bununla birlikte bu durumun bir sonucu olarak ülkenin üretimi artar ve işçinin durumu iyileştirilirse, nüfusta oransal artış için herhangi bir endişe olmaz. Bu amacı başka herhangi bir şekilde etkilemeye yönelik bir girişim kötü, acımasız ve gaddarcadır ve dolayısıyla, müsamahakâr özgürlüğün olduğu herhangi bir ülkede başarıya ulaşamaz. Nüfusu icbar etmek ve bu suretle işgücü ücretini azaltmak, bunun bir sonucu olarak da donanma ve orduların giderleri ile dışarı satılacak ürünlerin masraflarını düşürmek, bir ülkenin yöneticileri ile zenginlerinin çıkarına olabilir fakat bu türden her girişimin dikkatlice takip edilmesi ve yoksulların dostlarınca buna gayretle karşı konulması gerekir, özellikle de aldatıcı iyilik kisvesi altında yapılıp bu nedenle sıradan halk tarafından neşeyle ve içtenlikle karşılanması muhtemel olduğunda.

Bay Pitt'i, üçüncü çocuktan sonraki her çocuk için haftada bir şilin verilmesini öngören yoksulluk yasası teklifinin o bendinde herhangi bir kötü niyetten tamamen muaf tutuyorum. Yasa teklifi Parlamento'ya gelmeden önce ve geldikten sonra bir süreliğine bu türden bir düzenlemenin son derece faydalı olacağını düşündüğümü itiraf ediyorum ama konu üzerinde daha fazla düşününce, amacı yoksulların durumunu iyileştirmekse bu yasanın kendi amacına ters düştüğüne kani oldum. Ülkenin üretimini artıracak, benim görebildiğim bir eğilimi yok ve üretimi artırmadan nüfusu artıma eğilimindeyse, bunun zorunlu ve önlenemez sonucu, aynı üretimin daha fazla sayıda insan arasında bölüştürülmesi ve bunun bir sonucu olarak günlük işgücünün daha az sayıda erzak satın alabilmesi ve dolayısıyla yoksulların daha da sıkıntı içine düşmesiymiş gibi görünmektedir.

Nüfusun, besin kaynaklarında oransal bir artış olmaksızın sürekli olarak artabileceği bazı durumlardan bahsetmiştim. Fakat çeşitli devletlerdeki besin ile geçindirdiği

rakamlar arasındaki farkın, bu farkın aşamayacağı bir limitle sınırlandığı açıktır. Nüfusunun tamamen düşmekte olmadığı bütün ülkelerde besinin zorunlu olarak işçi soyunu geçindirmeye ve sürdürmeye yetmesi gerekir.

Diğer koşullar aynı kalmak kaydıyla, ülkelerin ürettikleri insan besini miktarına göre yüksek nüfuslu; o besinin dağıtım serbestisine veya bir günlük işin satın alabileceği besin miktarına göreyse mutlu oldukları söylenebilir. Tahıl ülkeleri, otlak ülkelerine göre, pirinç ülkeleri de tahıl ülkelerine göre daha fazla nüfusa sahiptir. İngiltere'deki araziler pirince uygun değildir ama hepsinde patates yetiştirilebilir ve Dr. Adam Smith de patatesin sıradan halkın en tercih ettiği sebze olması ve patates yetiştirmede şimdi tahıl yetiştirmede kullanılan toprakla aynı miktarda toprak ekilmesi halinde ülkenin çok daha yüksek bir nüfus geçindirebileceğini ve bunun bir sonucu olarak çok kısa bir süre içinde çok daha yüksek nüfus elde edebileceğini ifade eder.

Bir ülkenin mutluluğu tamamen o ülkenin yoksulluğu veya zenginliği, gençliği veya yaşı, seyrek veya yoğun nüfuslu olmasına değil; nüfus artış hızına ve yıllık besin artışının yıllık kısıtlanmamış nüfus artışına yaklaşma derecesine bağlıdır. Bu yaklaşma, eski bir devletin bilgi ve üretiminin yeni bir devletin verimli, kullanılmamış topraklarında işlev gösterdiği yeni kolonilerde en yüksek orandadır. Diğer durumlarda bir devletin gençliği veya yaşı bu bağlamda büyük önem taşımaz. Büyük Britanya'nın besininin sakinlerine şimdiki dönemde iki bin, üç bin veya dört bin yıl önceki gibi büyük bollukla bölüştürülüyor olması muhtemeldir. Ve İskoç yaylalarının yoksul ve seyrek nüfuslu bölgelerinin, abartılı nüfus nedeniyle zengin ve yoğun *Flanders* kadar sıkıntı çektiğini düşünmek için bir neden yoktur.

Bir ülke sanatta daha ileri bir halk tarafından istila edilip medeniyet konusunda kendi ilerlemesine bırakılacak olsaydı, üretiminin bir birim olarak düşünülebileceği dö-

nemden bir milyon olarak düşünülebileceği döneme kadar, birçok yüz yıl boyunca, insanların büyük kısmının doğrudan veya dolaylı olarak besin isteği nedeniyle sıkıntı yaşamadığının söylenebileceği tek bir dönem olmazdı. Avrupa'daki her devlette elimizdeki ilk takrirlerden itibaren milyonlarca ve milyonlarca insan bu basit nedenden bastırılmıştır; fakat belki de bazı devletlerde hiçbir zaman kıtlık çekilmemiştir. Kıtlık, doğanın en son, en korkutucu vasıtasıymış gibi görünmektedir. Nüfusun gücü, dünyadaki insan için besin üretme gücüne o kadar üstündür ki, zamanından önce ölüm bir şekilde insan ırkına uğramak zorundadır. İnsanın yozluğu, nüfus azalmasının faal ve becerikli idarecileridir. Bunlar, büyük yıkım ordusunun habercileridir ve bu korkunç işi çoğunlukla kendileri baştan halledeler. Fakat bu imha savaşında başarısız olmaları halinde hastalıklı dönemler, salgın hastalıklar, kıranlar ve veba dehşet verici bir dizilimle harekete geçer ve binlerce, on binlerce insanı yeryüzünden süpürür. Hâlâ tam bir başarı söz konusu değilse, arkadan devasa, kaçınılmaz kıtlık belirir ve tek bir büyük hamleyle nüfusu, dünyadaki besinle aynı seviyeye getirir.

O halde insanlık tarihinin dikkatli bir inceleyicisi tarafından, insanın var olduğu veya şu anda var olmakta olduğu her dönem ve devlette,

Nüfus artışının zorunlu olarak besin kaynaklarıyla sınırlı olduğunun,

Besin kaynakları arttığında nüfusun değişmez olarak arttığı ve baskıladığı üstün nüfus gücü ile sefalet ve yozlaşma yoluyla besin araçlarına denk tutulan gerçek nüfusun da arttığı gerçeğinin teslim edilmesi gerekmez mi?

VIII. Bölüm

Bay Wallace—Nüfustan zuhur eden zorluğun çok uzakta olduğunu varsayma hatası—Bay Condorcet'nin insan zihninin ilerleyişi taslağı—Bay Condorcet'nin bahsettiği salınımın insan ırkına tatbik edilmesi gereken dönem.

İnsanın geçmiş ve şimdiki durumuna bakarak mukaddem bariz çıkarımlarda bulunan bir kimse için, insan ve toplumun mükemmelleştirilebilirliği üzerine yazan, aşırı nüfus savının farkına varan bütün yazarların bunu çok hafif ele almış ve bundan zuhur eden zorlukları değişmez olarak büyük ve neredeyse ölçülemez bir açıklık olarak sunmuş olmaları, bir hayret unsuru olamaz. Savın kendisinin bütün eşitlik sistemini yok edecek ağırlığa sahip olduğunu düşünen Bay Wallace bile, bütün dünya bir bahçe gibi işlenene ve üretimde artışa artık yer olmayıncaya kadar bu nedenden herhangi bir zorluk ortaya çıkabileceğinin farkında olmamış görünmektedir. Durum gerçekten böyle olsaydı ve güzel bir eşitlik sistemi başka bakımlardan uygulanabilir olsaydı, bu türden bir tasarı arayışındaki çabamızın bu kadar uzak bir zorluk tahayyülüyle gölgelenmiş olması gerektiğini düşünmüyorum. Bu kadar uzaktaki bir olay ilahi takdire bırakılabilir fakat gerçek şu ki bu denemede sunulan görüşün bakış açısı doğruysa, zorluk, uzak olmak bir yana, eli kulağında denilecek kadar yakındır. Şimdiki andan bütün dünyanın bir bahçe gibi olacağı döneme kadar, ekinin ilerleyişi sürecinin tamamında gıda talebi -şayet eşit olsalardı- bütün insanlık üzerinde sürekli baskı yaratan bir durum olurdu. Dünyanın üretimi her yıl artabilecek olabilmekle birlikte nüfus çok daha hızlı artardı

ve fazlalığın da zorunlu olarak sefalet veya yozluğun dönemsel veya daimi faaliyetince baskılanması gerekirdi.

Bay Condorcet'nin *Esquisse d'un Tableau Historique des Progres de l'Esprit Humain*'inin, ölümüyle sonlanan o acımasız sürgünün baskısı altında yazıldığı söylenir. Şayet bu çalışmanın kendi yaşamı sürecinde görülmesi ve Fransa'yı kendi lehine ilgilendirmesine dair bir umudu yok idiyse, bu, gündelik deneyimin kendisi için son derece çelişmeli olduğu bir adamın ilkelere bağlılığı şeklindeki tekil bir olaydır. İnsan zihnini dünyanın en aydınlanmış uluslarından birinde ve birkaç bin yıllık aranın ardından iğrenç tutkuların, korkunun, acımasızlığın, kötülüğün, intikamın, hırsın, deliliğin ve akılsızlığın bu türden mayalanmasıyla - en barbar çağda en vahşi halkı küçük düşürecek şekilde- alçaltıldığını görmek, onun insan zihninin gerekli ve önlenemez ilerleyişine dair fikirleri üzerinde o kadar büyük bir şok olmuş olmalıdır ki esasen ilkelerinin en sağlam kanısı dışında hiçbir şey buna direnememiştir.

Bay Condorcet'nin ölümden sonra yayımlanan bu eser, kendisinin gerçekleştirilmesi gerektiğini önerdiği çok daha büyük bir çalışmanın yalnızca bir taslağıdır. Dolayısıyla, zorunlu olarak yalnızca tek başlarına herhangi bir teorinin doğruluğunu ispatlayabilecek o detay ve uygulamadan mahrumdur. Teorinin muhayyel değil gerçek bir duruma tatbik edildiğinde ne kadar çelişkili olduğunu göstermek için ise birkaç gözlem yeterli olacaktır.

Çalışmanın insanın mükemmelliğe doğru gelecekteki ilerleyişini ele alan son bölümünde, Avrupa'nın medenileşmiş çeşitli uluslarında toprak sahasıyla gerçek nüfusu mukayese ederek ve onların ekim, sanayi, işbölümü ve besin kaynaklarını gözlemleyerek, isteklerini üretimleri dışında temin edecek başka yöntemleri olmayan bir grup insan olmaksızın aynı besin kaynaklarını ve dolayısıyla aynı nüfusu muhafaza etmenin imkânsız olacağını gördüğümüzü söyler. Böyle bir sınıf insanın mevcudiyetinin gerekliliğini teslim ettikten ve ardından reislerinin hayatı

ve sağlığına tamamen bağımlı olacak ailelerin istikrarsız gelirlerinden bahsettikten sonra, son derece haklı olarak şöyle der: "O halde, toplumlarımızın en müteaddit ve faal sınıfını durmaksızın tehdit eden zorunlu bir eşitsizlik, bağımlılık ve hatta bedbahtlık sebebi vardır." (Vakitten ve uzun alıntılardan tasarruf etmek adına burada Bay Condorcet'nin bazı hissiyatının özünü verecek ve onları yanlış temsil etmediğimi umacağım ama okuyucuyu, kendisini ikna etmezse de eğlendirecek olan çalışmanın kendisine yönlendiriyorum). Bu zorluk doğrudur ve iyi ifade edilmiştir ve korkarım ki Condorcet'nin bu zorluğun ortadan kaldırılması için önerdiği yol etkisizdir. Bay Condorcet, hayatın olasılıkları ile sermaye faizine hesaplamalar tatbik edilmesi yoluyla, yaşlılara yardım temin edecek, kısmen kendi eski birikimleri ve kısmen aynı fedakârlığı yaparak bunun faydalarından yararlanmadan ölen bireylerin birikimlerinden oluşan bir fon tesis edilmesini önerir. Aynı veya benzer fonun babalarını veya eşlerini kaybeden kadın ve çocuklara da yardım temin etmesi ve aile kuracak yaşta olanlara, üretimlerinin düzgün gelişimi için yeterli sermaye temin etmesi gerekir. Kendisi, bu kurumların toplum adına ve toplumun koruması altında tesis edilebileceğini ifade eder. Savını daha ilerleterek hesapların doğru tatbikiyle, kredinin büyük servetlilerin münhasır ayrıcalığı olmasının önüne geçip yine de ona bir o kadar sağlam bir taban temin ederek ve üretimin ilerlemesi ile ticaret faaliyetini büyük sermayedarlara daha az bağımlı hale getirerek bir eşitlik halini daha bütünlüklü olarak muhafaza etmenin yollarının bulunabileceğini söyler.

Bu türden kurum ve hesaplar kâğıt üzerinde çok umut verici gözükebilir ama gerçek hayata tatbik edildiklerinde tamamen faydasız oldukları görülecektir. Bay Condorcet, geçimini tamamen sanayiden sağlayan bir sınıfın her devlette gerekli olduğunu teslim eder. Bunu neden teslim eder? Bunun için artmış bir nüfus için besin temin etmek için gereken işgücünün, zorunluluk itkisi olmaksızın orta-

ya konmayacağını düşündüğünden başka bir neden bulunamaz. Bu türden kurumlarla sanayiye bu teşvik ortadan kaldırılır, aylak ve savsaklar kredilerine ve eşleri ile ailelerine gelecekte yapılacak yardıma binaen faal ve üretkenlerle aynı temele yerleştirilecek olursa, erkeklerin durumlarını iyileştirmede artık kamu refahının ana membaını teşkil eden o aktif faaliyeti ortaya koymalarını görmeyi bekleyebilir miyiz? Her bireyin iddialarını incelemek ve onun azami gayreti gösterip göstermediğini tespit etmek ve buna göre yardım yapmak veya yardımı reddetmek için bir araştırma yapılacak olsaydı, bu İngiltere yoksulluk yasalarının daha geniş ölçekte tekrar edilmesinden pek fazlası olmazdı ve hakiki özgürlük ve eşitlik ilkeleri için tamamen tahripkâr nitelik taşırdı.

Fakat bu kurumlara karşı bu büyük itirazdan bağımsız olarak ve bir anlığına bunların üretici sanayi üzerinde herhangi bir denetim oluşturmayacağını varsayacak olursak, açık ara en büyük zorluk hâlâ ortadadır.

Eğer her erkek ailesi için rahatlıkla besin sağlayabileceğinden emin olsaydı neredeyse her erkeğin bir ailesi olurdu ve ortaya çıkan nesil sefaletin "öldürücü soğuğundan" arınmış olsaydı nüfusun hızla artması gerekirdi. Bay Condorcet, bunun tamamen farkındaymış gibidir; daha fazla iyileştirme betimledikten sonra şöyle der: "Fakat bu üretim ve mutluluk sürecinde her kuşak daha gelişmiş zevklere ve bunun sonucu olarak insan tertibinin fiziksel tıyneti nedeniyle birey sayısında artışa gark olacaktır. O halde, eşit derecede zorunlu olan bu yasaların birbirlerini etkisizleştireceği bir dönemin gelmesi zorunlu değil midir? İnsan sayısı, besin kaynaklarını aştığında bunun zorunlu sonucunun ya gerçek anlamda geriye doğru bir hareket olan mutluluk ve nüfusun sürekli bir azalması ya da iyi ve kötü arasında bir tür salınım olması mı gerekir? Bu evreye gelen toplumlarda bu salınım, sürekli mevcut olan bir dönemsel sefalet nedeni olmayacak mıdır? Bu bütün iyileştirmenin imkânsız hale geleceği sınırı gösterip insanoğlunun çağlar

içinde ulaşmasının mümkün olduğu ama hiçbir zaman geçemeyeceği o insan ırkının mükemmelleştirilebilirliği evresine işaret etmeyecek midir?" Ardından şunu ilave eder: "Böylesi bir dönemin bize ne kadar uzak olduğunu görmeyen hiç kimse yoktur ama böyle bir döneme herhangi bir zaman ulaşabilecek miyiz? İnsan ırkının, bizim şu anda hakkında zar zor mefhum geliştirebileceğimiz iyileştirmeler elde ettiği bir çağdan başka bir zamanda olamayacak bir olayın gelecekte gerçekleşmesine ilişkin lehte veya aleyhte yargıda bulunmak eşit derecede zordur."

Bay Condorcet'nin insan sayısının besin olanaklarını aşması halinde ne olması beklenebileceğine dair tablosu doğru çizilmiştir. Betimlediği salınım kesinlikle gerçekleşecek ve kuşkusuz daimi bir dönemsel sefalet nedeni olacaktır. Bu tabloda Bay Condorcet'den ayrıldığım tek nokta, bunun insan ırkına tatbik edilebileceği döneme ilişkindir. Bay Condorcet bunun son derece uzak bir çağ dışında tatbik edilmesinin mümkün olmadığını düşünüyor. Verdiğim nüfus ve besinin doğal artışı arasındaki oran, hakikate herhangi bir derecede yaklaşıyorsa, insan sayısının besin olanaklarını aştığı dönem -aksine- çoktan gelmiş ve bu zorunlu salınım ile daimi dönemsel sefalet nedeni, elimizde insana ilişkin herhangi bir tarihçe mevcut olduğundan beri mevcutmuş, şu anda mevcut ve tabiatımızın fiziksel karakterinde açık bir değişim meydana gelmezse sonsuza kadar mevcut olmayı sürdürecekmiş gibi görünmektedir.

Fakat Bay Condorcet, bu kadar uzak olduğunu tahayyül ettiği dönemin gelmesi halinde insan ırkının ve insanoğlunun mükemmelleştirilebilirliğini savunanların paniğe kapılmasına gerek olmadığını da söyler. Ardından benim anlamadığımı itiraf ettiğim bir şekilde zorluğu ortadan kaldırarak devam eder. Batıl inancın gülünç önyargılarının ahlâki değerlerin üzerine kötü ve küçük düşürücü bir sertlik atmayı o zamana kadar sonlandıracağını gözlemledikten sonra ya üremeyi önleyecek, gelişigüzel bir birlikteliğe

ya da bir o kadar doğal olmayan bir başka şeye işaret eder. Zorluğu bu şekilde ortadan kaldırmak, çoğu kişiye göre kuşkusuz eşitlik ve insanın mükemmelleştirilebilirliğini savunanların görüşlerinin amaç ve sonucu olduğunu söyledikleri erdem ile davranış saflığını ortadan kaldırmak olacaktır.

IX. Bölüm

İnsanın organik mükemmelleştirilebilirliği ve insan hayatının sınırsız uzamasına dair Condorcet'nin varsayımı—Sınırı tayin edilemeyen kısmî bir iyileştirmeden, sınırsız gelişim çıkarımı yapan savın, hayvan üretimi ve bitki yetiştirmeyle örneklendirilen yanlışlığı.

Bay Condorcet'nin incelenmesinin ortaya koyduğu son mesele, insanın organik mükemmelleştirilebilirliğidir. Hâlihazırda verilmiş olan ve geliştirmeleriyle çalışmanın kendisinde daha fazla kuvvet kazanacak delillerin aynı doğal yetilerin ve şu anda sahip olunan aynı teşekkül varsayımıyla, insanın sınırsız mükemmelleştirilebilirliğini tesis etmek için yeterli olduğunu gözlemler; bu teşekkül, bu doğal yetilerin kendileri iyileştirmeye elverişliyse, kesinliğin, umudumuzun kapsamı ne olacaktır?

Bay Condorcet, insanoğlunun tıptaki gelişmeler, daha sağlıklı besin ve mesken kullanımı, aşırıya kaçıp zarar vermeden egzersiz yoluyla vücudun kuvvetini artıracak bir yaşam şekli, insanın bozulmasının iki büyük nedeni olan sefalet ve aşırı zenginliğin ortadan kaldırılması, mantık ve toplumsal düzenin ilerlemesi sayesinde daha etkili kılınan fizikî bilginin gelişmesi yoluyla insanoğlunun kesinlikle ölümsüz olmayacağı ama doğumu ile doğal ölümü arasındaki sürenin durmaksızın artacağı, atfedilebilir bir süresi olmayacağı ve sınırsız kelimesiyle hakkıyla ifade edilebileceği çıkarımını yapar. Daha sonra bu kelimenin tanımını ya ona hiçbir zaman ulaşmaksızın sınırsız bir kapsama sürekli bir yaklaşım veya çağların enginliğinde, atfedilebilir herhangi bir nicelikten daha büyük kapsamda bir artış olarak tanımlar.

Fakat bu terimin, bu anlamlardan birinde insan hayatına tatbiki, tümüyle felsefe dışıdır ve doğa kanunlarıyla da desteklenmez. Farklı nedenlerden kaynaklı çeşitlilikler düzenli ve geriye doğru olmayan bir artıştan özünde farklıdır. İnsan hayatının ortalama süresi, sağlıklı veya sağlıklı olmayan iklimlere, besleyici veya besleyici olmayan gıdalara, erdemli veya yozlaşmış davranışlara ve başka nedenlere göre bir dereceye kadar farklılık gösterecektir ama insana dair elimizde herhangi bir özgün tarihçe olduğundan beri insan hayatının doğal süresinde en ufak herhangi bir somut ilerleme olup olmadığından hakkıyla şüphe edilebilir. Bütün çağların önyargısı gerçekten de bu varsayıma doğrudan zıt olmuştur ve ben bu önyargılara pek ehemmiyet vermesem de bunlar, bir raddeye kadar ters bir istikamette kayda değer bir ilerleme olmadığını kanıtlama eğilimindedir.

Belki de dünyanın henüz, herhangi bir farkın bu kadar kısa sürede ortaya çıkmasının beklenemeyeceği kadar genç, o kadar emekleme evresinde olduğu söylenebilir. Şayet durum buysa, bütün insan bilimleri hemen sonlanacaktır. Etkilerden nedenlere, bütün muhakeme zinciri yok olacaktır. Onu okumanın artık hiçbir faydası olmayacağından doğa kitabına gözlerimizi kapatabiliriz. En çılgınca ve en olasılıksız varsayımlar, özenli ve mükerrer deneylerde temellenen en doğru ve en yüce teorilerle aynı kesinlikle geliştirilebilir. Tekrar eski felsefe yapma yöntemine dönebilir, sistemleri gerçekler üzerinde tesis etmek yerine gerçekleri sistemlere itaat ettirebiliriz. Newton'ın büyük ve istikrarlı teorisi, Descartes'ın çılgın ve tuhaf hipotezleriyle aynı temele oturtulacaktır. Kısacası, şayet doğa kanunları böyle sebatsız ve değişkense; bu kanunlar çağlar boyunca sabit kalmışsa da bunların değişebileceği kabul edilir ve buna inanılırsa, insan zihninin artık hiçbir sorgu teşviki kalmayacaktır ve aktif olmayan hareketsizlik içinde sabit kalmak veya kendisini yalnızca hayret verici düşler ve ölçüsüz hayallerle eğlendirmek durumunda kalacaktır.

Doğa kanunlarını çerçeveleyen ve ifa eden aynı kuvvetin bunların hepsini "tek bir anda, bir göz açıp kapamayla" değiştiremeyeceğini söylemek bana düşmese de doğa kanunları ile etki ve nedenlerin sabitliği, insanların sahip olduğu bütün bilgilerin temelidir. Böyle bir değişim kuşkusuz gerçekleşebilir. Bütün söylemeye çalıştığım, muhakeme yoluyla bunu çıkarsamanın imkânsız olduğudur. Şayet geçmiş herhangi bir gözlemlenebilir değişim belirtisi veya göstergesi olmaksızın bir değişimin ortaya çıkacağını çıkarsayabiliyorsak, pekâlâ herhangi bir iddia da ortaya atabilir ve Ay'ın yarın dünyayla temas edeceğini öne sürerken bunu yadsımanın, güneşin her zamanki saatinde doğduğunu söylemenin yadsınması gibi mantıksız olduğunu düşünebiliriz.

İnsan hayatının süresi konusunda, dünyanın en eski çağlarından şimdiki zamana dek artan uzamaya dair en ufak bir kalıcı belirti veya gösterge yokmuş gibi görünmektedir. İklim, alışkanlık, beslenme ve diğer nedenlerin yaşam süresi üzerindeki gözlemlenebilir etkileri, onun sınırsız uzamasına dair iddialar için dayanak tesis etmiştir ve savın üzerinde temellendiği kaygan zemin, insan hayatının sınırı tanımsız olduğundan, onun kesin süresi belirlenemediğinden ve tam olarak şu kadar sürecek ve daha fazlası olmayacak denemediğinden, süresinin sonsuza dek artabileceği ve layıkıyla sonsuz veya sınırsız olarak tanımlanabileceğidir. Fakat bu savın yanlışlığı ve absürtlüğü, Bay Condorcet'nin bitki ve hayvan ırkının organik mükemmelleştirilebilirlik veya dejenerasyonu olarak adlandırdığı ve genel doğa kanunlarından biri olarak görülebileceğini söylediği şeyin biraz olsun incelenmesiyle yeterince ortaya konacaktır.

Dilenen hassasiyet derecesinde üretim yapılabildiğinin büyükbaş ıslahatçılarının bir şiarı olduğu ve bunun da zürriyetin bir kısmının, ebeveynlerinin istenen niteliklerine giderek daha fazla oranda sahip olacağı şeklinde bir öngörü üzerinde temellendiğini duydum. Meşhur *Leicester* ko-

yun türünde amaç, onları küçük kafa ve küçük bacaklarla üretmektir. Bu üretim şiarlarıyla ilerlendiğinde kafalar ve bacaklar gözden kaybolan niceliğe sahip oluncaya kadar devam edebileceğimiz açıktır fakat bu o kadar açık bir absürtlüktür, ki öncüllerin doğru olmadığından ve dolayısıyla biz göremesek veya tam olarak nerede olduğunu kestiremesek de gerçekte bir sınır olduğundan kesin olarak emin olabiliriz. Bu durumda, en yüksek mertebe iyileşme noktasının veya en küçük kafa ve bacak boyunun tanımsız olduğu söylenebilir ama bu Bay Condorcet'nin kabul ettiği anlamda sınırsız veya sonsuz olmaktan çok farklıdır. Şu anda daha fazla iyileşmenin artık olamayacağı sınıra işaret edemesem de çok büyük rahatlıkla ulaşmayacağı bir noktadan bahsedebilirim. Üretimin sonsuza dek sürmesi halinde bu koyunların kafalarının ve bacaklarının bir fareninkiler kadar küçük olacağını söylemekte tereddüt etmeyeceğim.

Dolayısıyla, hayvanlar arasında zürriyetin bir kısmının, cetlerinin istenen niteliklerine daha fazla oranda sahip olacağı veya hayvanların süresiz mükemmelleştirilebileceği doğru olamaz.

Yabani bir bitkinin güzel bir bahçe çiçeğine doğru gelişimi belki de hayvanlar arasında zuhur eden herhangi bir şeyden daha belirgin ve çarpıcıdır ama burada bile gelişimin sınırsız veya süresiz olduğunu söylemek absürtlüğün zirvesidir.

Gelişimin en bariz niteliklerinden biri, büyüklük artışıdır. Çiçek, yetiştiricilikle kademeli olarak daha büyük hale gelmiştir. Gelişim gerçekten sınırsız olsaydı, çiçek sonsuza dek büyüyebilirdi ama bu o kadar büyük bir saçmalıktır ki, hayvanlar arasında olduğu gibi bitkiler arasında da tam olarak nerede olduğunu bilmesek de gelişimin bir sınırı olduğundan son derece emin olabiliriz. Çiçek ödülleri için yarışan bahçıvanların genellikle daha güçlü gübre tatbik edip başarısız olmuş olması muhtemeldir. Aynı zamanda herhangi bir kimsenin, yetiştirilebilecek en güzel karanfil

veya anemonu gördüğünü söylemesi son derece küstahça olacaktır. Fakat gelecekteki bir hakikatin kendisini yadsımasına dair en ufak bir olasılık olmaksızın, hiçbir karanfil veya anemonun büyük bir lahana boyutunda yetiştirilemeyeceğini söyleyebilir ve fakat bir lahanadan çok daha büyük büyüklük ölçütleri vardır. Hiç kimse en büyük buğday başağını veya büyüyebilecek en büyük meşeyi gördüğünü söyleyemez ama kolaylıkla ve mükemmel bir kesinlikle onların erişemeyeceği bir büyüklük noktası söyleyebilir. Dolayısıyla her durumda sınırsız gelişim ile sınırın basitçe tanımlanmamış olduğu bir gelişim arasında dikkatli bir ayrım gözetilmelidir.

Belki de bitkilerin ve hayvanların büyüklüklerinin sınırsız olarak büyüyememesinin nedeninin kendi ağırlıklarıyla düşecek olmaları olduğu söylenecektir. Şöyle yanıtlıyorum; bunu deneyim dışında bir yoldan nasıl bilebiliriz? Bu vücutların meydana geldiği kuvvet derecesine dair deneyimden. Bir karanfilin sapının, bir lahana boyutuna ulaşmadan çok önce onu ayakta tutamayacağını biliyorum ama bunu yalnızca zayıflık ile bir karanfil sapının malzemelerindeki sebat isteği deneyimimden biliyorum. Doğada, lahana kadar büyük bir kafayı ayakta tutabilecek, aynı boyutta birçok madde vardır.

Bitkilerin ölümlülüğünün nedenleri şu anda bizim için tamamen bilinmezdir. Kimse bir bitkinin neden bir yıllık, diğerinin iki yıllık ömrü olduğunu, bir diğerinin ise çağlar boyunca hayatta kaldığını bilemez. Bu örneklerin hepsinde, bitkilerde, hayvanlarda ve insan ırkında bütün mesele, bir deneyim meselesidir ve ben de yalnızca, insanoğlunun, bütün dönemlerin değişmez deneyimi, görünür bedenini oluşturan maddelerin ölümlülüğünü kanıtladığı için insanoğlunun ölümlü olduğu sonucuna varıyorum:

Bildiklerimizden başka neyle muhakeme edebiliriz?*

---

* Alexander Pope'un *An Essay On Man* (İnsan Üzerine Bir Deneme) adlı şiirinden bir dize –çn.

Makul bir felsefe, insan ırkının sınırsız bir hayat uzunluğuna doğru belirli bir ilerleme kaydettiği ve kaydetmekte olduğu açıkça kanıtlanana dek insanın dünya üzerindeki ölümlülüğüne dair bu görüşü değiştirmeme müsaade etmeyecektir. Hayvanlar ve bitkilerden bu belirli iki örneği öne sürmemin esas nedeni, yalnızca bazı kısmî gelişim ortaya çıktığı için sınırsız bir gelişim ve bu gelişimin sınırı kesin olarak belirlenemeyeceği çıkarsaması yapan savın yanlışlığını ifşa etmek ve –yapabilirsem- göstermekti.

Bitki ve hayvanlardaki gelişim kapasitesinden bir dereceye kadar kimse şüphe edemez. Hâlihazırda açık ve belirgin bir gelişim gösterilmiştir ama yine de bence bu gelişimin sınırı olmadığını söylemek son derece absürt görünmektedir. Çeşitli nedenlerle büyük farklılıklar olsa da insan hayatında dünyanın başlangıcından beri insan teşekkülünde herhangi bir organik gelişimin tespit edilip edilemeyeceğinden kuşkuya düşülebilir. Dolayısıyla, insanın organik mükemmelliği savının temelleri fevkalade zayıftır ve yalnızca salt varsayımlar olarak düşünülebilirler. Fakat üretime özen gösterilmesi yoluyla, insanlar arasında hayvanlarda görülene benzer bir derece gelişim zuhur etmesi hiçbir şekilde imkânsız değildir. Zekânın iletilip iletilemeyeceği bir şüphe unsuru olabilir ama büyüklük, kuvvet, güzellik, sima ve hatta belki uzun ömürlülük bile bir dereceye kadar aktarılabilirdir. Hata, ufak bir miktar gelişimin mümkün olduğunu varsaymakta değil, sınırı belirsiz olan bir gelişim ile gerçekten sınırsız olan bir gelişim arasında ayrım gözetmemektir. Fakat insan ırkı, bütün kötü numuneleri cinsel münasebet noksanlığına mahkûm etmeden bu şekilde iyileştirilemeyeceğinden, üretime özen göstermenin herhangi bir zamanda genel nitelik kazanması olası değildir. Hakikaten de ciltleri beyazlatmada ve ihtiyatlı evliliklerle -bilhassa sayesinde ailenin yapısındaki bazı büyük kusurların düzeltildiği sütçü kız *Maud* ile yapılan o çok makul melezleme ile- soylarının boyunu yükseltmede çok başarılı oldukları söylenen kadim *Bickerstaff*

ailesi dışında bu türden isabetli herhangi bir deneyimden haberdar değilim.

İnsanda dünya üzerinde ölümlüğe yönelik herhangi bir yaklaşımın olasılıksızlığını göstermek için, yaşam süresindeki bir artışın nüfus savına yükleyeceği çok büyük ilave yükü ileri sürmek zannederim gerekli olmayacaktır.

Bay Condorcet'nin kitabı yalnızca ünlü bir bireyin değil, Devrim'in başlarında Fransa'daki edebiyat adamlarının çoğunun görüşünün bir taslağı olarak görülebilir. Bu haliyle, yalnızca bir taslak olsa da dikkate değer gözükmektedir.

Kuşkum yok ki çoğu kişi, insanın dünyadaki ölümsüzlüğü veya hatta insan ve toplumun mükemmelleştirilebilirliği kadar absürt bir paradoksu çürütmeye gayret etmenin bir zaman ve kelime ziyanı olduğunu ve bu türden mesnetsiz varsayımlara verilecek en iyi yanıtın onları yok saymak olduğunu düşünecektir. Fakat ben farklı düşündüğümü ileri sürüyorum. Bu türden paradokslar zeki ve becerikli kimseler tarafından geliştirildiğinde, yok saymanın onları hata yaptıklarına ikna etme gibi bir amacı yoktur. Anlayışlarının erişim ve boyutunun, görüşlerinin kapsam ve kapsayıcılığı olarak tahayyül ettikleri şeylerden gurur duyan bu kimseler, bu yok saymayı, yalnızca çağdaşlarının zihinsel uğraşlarında bir yoksunluk ve dar kafalılık belirtisi olarak görecekler ve yalnızca dünyanın henüz onların yüce hakikatlerini algılamaya hazır olmadığını düşüneceklerdir.

Aksine, bu konuların herhangi bir teoriyi kabul etmeye tam bir hazır olma halinin eşlik ettiği, sağlam felsefenin yetkilendirdiği açık bir soruşturmasının, onları insan biliminin sınırlarını genişletmekten çok uzak olan olasılıksız ve mesnetsiz hipotezler tesis etmekle onu daralttıklarına; insan zihninin gelişimini teşvik etmekten çok uzak olup ona engel tesis ettiklerine; bizi tekrar neredeyse bilginin emekleme evresine geri döndürdüklerine; bilimin, himayesi altında son dönemlerde son derece hızlı ilerleme kay-

dettiği felsefe yapma yönteminin temellerini zayıflattıklarına ikna etme amacı olabilir. Bu geniş çaplı ve pervasız spekülasyona gösterilen mevcut öfke, belki de çeşitli bilim dallarında son yıllarda yapılan büyük ve beklenmedik keşiflerden zuhur eden bir tür zihinsel sarhoşluk gibi görünmektedir. Bu türden başarılarla coşan ve başı dönen insanlar için her şey insan gücünün erişimindedir ve bu yanılsamayla, gerçek bir ilerlemenin kanıtlanamayacağı konular ile ilerlemenin belirli, kesin ve kabul edilir olduğu konuları karıştırmışlardır. Bir nebze katı ve ağır düşünmeyle kendilerini ayıltmaya ikna edilebilseler, hakikatin ve sağlam felsefenin nedeninin, sabırlı araştırma ve doğruluğu ispatlanmış kanıtların çılgın hayal ürünleri ve dayanaksız iddialarla ikame edilmesinden zarar göreceğini anlarlardı.

Bay Condorcet'nin kitabı yalnızca şöhret sahibi bir bireyin görüşlerinin değil, aynı zamanda Devrim'in başlarında, Fransa'daki pek çok okumuş yazmış kişinin görüşlerinin bir taslağı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, salt bir taslaksa da, ilgilenilmeye değer.

X. Bölüm

Bay Godwin'in eşitlik sistemi—İnsanın her türlü yozlaşmışlığını kurumlara atfetme hatası—Bay Godwin'in nüfustan zuhur eden zorluğa verdiği ilk yanıtın tamamen yetersiz olması—Bay Godwin'in güzel eşitlik sisteminin gerçekleştiğinin varsayılması—Sistemin, otuz sene gibi kısa bir süre içinde salt nüfus ilkesi nedeniyle tamamen yıkılması.

Bay Godwin'in siyasi adalet üzerine dâhiyane ve ustalıklı eserini okurken üslubunun ruh ve enerjisinden, muhakemelerinden bazılarının kuvvet ve kesinliğinden ve bilhassa bütüne bir doğruluk havası veren çarpıcı samimi tarzından etkilenmemek imkânsızdır. Bununla birlikte, kendisinin araştırmalarında makul bir felsefede bulunması gereken ihtiyatlılıkta hareket etmediğinin de itiraf edilmesi gerekir. Vardığı sonuçlar, çoğu zaman kendisinin dayanaklarında temellenmez. Bazen bizzat kendisinin öne sürdüğü itirazları ortadan kaldırmakta başarısız olur. Tatbike imkân tanımayan genel ve soyut önermelere fazla bel bağlar. Ve varsayımları da kesinlikle doğanın gösterişsizliğinin önüne geçer.

Bay Godwin'in önerdiği eşitlik sistemi kesinlikle şimdiye kadar ortaya konanların açık ara en güzeli ve en ilham verici olanıdır. Toplumun salt akıl ve ikna ile iyileştirmesi, cebren sağlanıp sürdürülen herhangi bir değişimden daha fazla istikrar vaadine sahiptir. Kişinin kendi kararlarını uygulayabilmesi, ne eşsiz bir öğretidir; insanların bir bakıma toplumun kölesi olduğu sistemlere göre büyük önceliği olmalıdır. Toplumun esas kaynağı ve manivelası olarak kendini-sevmek yerine iyiliğin ikamesi, yürekten dile-

nen bir gaye olmalıdır. Kısacası, başarısına coşkulu bir arzunun eşlik ettiği zevk ve takdir duyguları olmaksızın, bu adil yapının tamamını tahayyül etmek imkânsızdır. Fakat heyhat! O an hiçbir zaman gelmeyecektir. Ortaya çıkan sonuç, bir rüyaya, hayal gücünün güzel bir siluetine oranla şöyle böyle iyidir. Mutluluk ve ölümsüzlüğün bu "şahane sarayları", doğruluk ve erdemin bu "vakur mabetleri", gerçek hayata gözümüzü açtığımızda ve insanın dünya üzerindeki gerçek ve hakiki durumu üzerinde tefekkürde bulunduğumuzda "bir imgelemin mesnetsiz temeli gibi" dağılacaktır. Bay Godwin, sekizinci kitabının üçüncü bölümünün sonuç kısmında nüfustan bahsederken şöyle diyor:

"İnsan topluluklarında, sayesinde nüfusun sürekli olarak besin olanakları seviyesinde tutulduğu bir ilke vardır. Dolayısıyla, Amerika ve Asya'nın gezici kabilelerinde geçen zaman içinde nüfusun dünyanın işlenmesini zorunlu kılacak kadar arttığını hiçbir zaman görmeyiz."

Bay Godwin'in gizemli ve doğaüstü bir nedenmiş gibi bahsettiği ve araştırma girişiminde bulunmadığı bu ilkenin zorunluluğun, sefalet ve sefalet korkusunun ezici yasası olduğu görülecektir. Bay Godwin'in çalışmasının tamamını etkisinde sürdürdüğü büyük hata, uygar toplumda görülen her türlü yozlaşma ve sefaleti, insana ait kurumlara atfetmektir. Siyasi düzenlemeler ve müesses mülk idaresi ona göre bütün fenalıkların bereketli kaynakları ve insanı küçük düşüren bütün suçların yuvasıdır. Hal gerçekten böyle olsaydı, kötülüğü dünyadan tamamen temizlemek umutsuz bir görev gibi görünmezdi. Akıl, bu kadar büyük bir amacı hayata geçirmek için doğru ve yeterli bir araçmış gibi görünmektedir. Fakat gerçek şu ki, beşeri kurumlar insana açıkça ve göze batan şekilde fenalığa neden oluyor gibi görünse de gerçekte bunlar, membaı bozan ve insan hayatının ırmağının tamamını çamurlu hale getiren daha köklü kirlilik sebeplerine kıyasla hafif ve yüzeyseldir, yalnızca yüzeyde süzülen tüylerdir.

Bir eşitlik sisteminin getireceği faydalara ilişkin bölümünde Bay Godwin, şöyle der:

"Baskı ruhu, itaatkârlık ruhu ve sahtekârlık ruhu; bunlar müesses mülk idaresinin mübrem ürünleridir. Bunlar, entelektüel gelişime aynı şekilde düşmandır. Diğer fenalıklar olan kıskançlık, fesatlık ve intikam onların ayrılmaz eşlikçileridir. İnsanların bolluk içinde yaşadıkları ve herkesin doğanın bahşettiklerini paylaştığı bir toplum halinde bu hisler kaçınılmaz olarak tükenecektir. Hasis bencillik ilkesi ortadan yok olacaktır. Hiç kimse kendi küçük ambarını korumak veya erinçsiz isteklerini kaygı ve acıyla karşılamak zorunda kalmayacağından herkes genel iyilik için kendi bireysel varoluşunu kaybedecektir. Kimse komşusuna düşman olmayacaktır, zira rekabet edecekleri bir konu olmayacaktır ve bunun sonucu olarak hayırseverlik, aklın kendisine atfettiği üstünlüğü sürdürecektir. Zihin, bedenî desteğe ilişkin daimi kaygısından arınıp kendisine uygun olan düşünce alanında gezinmekte özgür olacaktır. Herkes herkesin araştırmalarına yardımcı olacaktır."

Bu hakikaten de mutlu bir hâl olurdu. Fakat bu - korkarım okuyucunun hâlihazırda iyi bildiği üzere- hakikate yaklaşan pek bir niteliği olmayan, yalnızca hayalî bir tablodur.

İnsan bolluk içinde yaşayamaz. Herkes doğanın bahşettiklerini paylaşamaz. Müesses mülk idaresi olmasaydı herkes kendi küçük deposunu güç yoluyla korumaya mecbur olurdu. Bencillik hüküm sürerdi. Rekabet konuları daimi olurdu. Her bireysel zihin, bedenî destek konusunda daimi bir kaygı içinde olurdu ve düşünce alanında gezinecek özgürlükte tek bir zihin bile olmazdı.

Bay Godwin'in keskin zekâsının dikkatini dünya üzerindeki insanın gerçek durumuna ne kadar az yönelttiği, aşırı bir nüfusun zorluğunu ortadan kaldırmaya gayret etme şeklinden yeterince ortaya çıkacaktır: "Bu itiraza verilecek apaçık yanıt, bu şekilde akıl yürütmenin, zorlukları çok önceden görmek olduğudur. Yerkürenin yaşanabilen yer-

lerinin dörtte üçü şu anda işlenmemiş durumdadır. Hâlihazırda işlenmiş olan yerler, sonsuz gelişime muktedirdir. Yüzyıllardır artmaktan olan nüfus gelip geçtiğinde bile dünya sakinlerinin besini için yeterli olacaktır" der.

Dünya artık üretim yapmayı tamamen reddedene dek aşırı nüfustan herhangi bir sıkıntı ve zorluk zuhur etmeyeceğini varsaymanın yanlışlığını zaten belirtmiştim. Fakat bir anlığına Bay Godwin'in güzel eşitlik sisteminin azami saflığında gerçekleştiğini varsayalım ve bu zorluğun bu kadar mükemmel bir toplum halinde ne kadar kısa sürede baskı oluşturmasının beklenebileceğini görelim. Tatbike olanak tanımayan bir teorinin doğru olması mümkün değildir.

Bu adadaki fenalık ve yozlaşma nedenlerinin ortadan kalktığını varsayalım. Savaş ve rekabet sona ermiş. Zarar veren ticaret ve fabrikalar artık yok. Kalabalıklar artık saray entrikaları, ticaret ve çirkin hazlar için büyük ve ölümcül şehirlerde toplanmıyor. İçki, kumar ve ahlâksızlığın yerini basit, sağlıklı ve mantıklı eğlenceler almış. İnsan yapısı üzerinde herhangi bir zararlı etkiye sahip olacak kadar büyük şehirler yok. Yeryüzündeki bu cennetin mutlu sakinlerinin büyük bölümü, ülkenin her tarafına yayılmış mezralar ve çiftlik evlerinde yaşıyor. Evlerin hepsi temiz, havadar, yeterince geniş ve sağlıklı bir durumda. Herkes eşit. Lüks uğraşları sona ermiş. Ve gerekli tarım işgücü herkes arasında dostça paylaşılıyor. İnsan sayısı ile adanın üretiminin şimdikiyle aynı olduğunu varsayıyoruz. Tarafsız adaletin kılavuzluk ettiği hayırseverlik ruhu, bu üretimi toplumun her mensubu arasında onların isteklerine göre bölüştürecek. Her gün hayvansal yiyecek tüketmeleri imkânsız olsa da ara sıra etle birlikte tüketilecek sebze, bu idareli insanların isteklerini karşılayacak ve onların sağlık, kuvvet ve morallerini muhafaza etmeye yetecek.

Bay Godwin evliliğin dolandırıcılık ve tekel olduğunu düşünüyor. Cinsiyetler arası ilişkinin en mükemmel özgürlük ilkeleri üzerinde temellendiğini varsayalım. Bay

Godwin kendisi bu özgürlüğün rastgele ilişkiye neden olacağını düşünmüyor ve bu konuda ben de kendisine sonuna kadar katılıyorum. Çeşitlilik sevgisi kötü, yoz ve doğal olmayan bir zevktir ve basit ve erdemli bir toplumda büyük oranda var olamaz. Herkes muhtemelen kendisine o bağlılığın iki tarafın da seçimi olduğu sürece devam edecek, bağlanacağı bir eş seçerdi. Bay Godwin'e göre bir kadının kaç çocuğu olduğu ve bu çocukların kimden olduğunun pek önemi olmazdı. Erzak ve yardım, bol miktarda bulundukları yerden, az miktarda bulundukları yere kendiliğinden akardı (Bkz. 8. Kitap, 8. bölüm, s. 504). Ve herkes gelişen nesle kendi kapasitesine göre eğitim tedarik etmeye hazır olurdu.

Bütün nüfus için bu kadar faydalı bir toplum türü tahayyül edemiyorum. Şu anda müesses olduğu haliyle evliliğin çaresizlikleri kuşkusuz çoğu kimseyi o duruma girmekten caydırmaktadır. Aksine, serbest bir ilişki, erken yaşta bağlılıklar için son derece kuvvetli bir teşvik olurdu ve gelecekteki çocukların geçindirilmesine ilişkin herhangi bir kaygı olmadığını varsaydığımızdan ben, yüz kadın içinden yirmi üç yaşına ulaşmış olup da evlenmemiş tek bir kadın olacağını zannetmiyorum.

Bu olağanüstü nüfus teşvikleriyle ve varsaydığımız üzere nüfus azalmasının bütün nedenlerinin ortadan kalkmasıyla birlikte sayılar zorunlu olarak şimdiye dek bilinen herhangi bir toplumdakinden daha hızlı olarak artacaktır. Dr. Styles'ın yazdığı ve Dr. Price'ın atıfta bulunduğu bir kitapçığa dayanarak, Amerika'nın geri yerleşimlerinin sakinlerinin sayılarını on beş sene içinde ikiye çıkardığından bahsetmiştim. İngiltere, kesinlikle Amerika'nın geri yerleşimlerinden daha sağlıklı bir ülkedir ve adadaki her evin havadar ve sağlıklı olduğunu ve aile sahibi olma teşviklerinin geri yerleşimcilerinkine bile kıyasla fazla olduğunu varsaydığımızdan, nüfusun kendini -mümkünse- on beş seneden daha kısa süre içinde ikiye katlamaması için hiçbir olası neden belirlenemez. Fakat hakikatin ötesine

geçmediğimizden kesin olarak emin olmak adına, ikiye katlama süresinin yirmi beş yıl -Amerika'nın Kuzey eyaletlerinin tamamında yaşandığı çok iyi bilinen bir artış oranı- olduğunu varsayacağız.

Varsaydığımız bu mülk eşitlemesinin, bütün topluluğun işgücünün esasen tarıma yönlendirilmesi durumuna eklendiğinde ülkenin üretimini büyük oranda artırma eğiliminde olacağından pek şüphe edilemez. Fakat bu kadar hızla artan bir nüfusun taleplerini karşılamak için Bay Godwin'in herkes için günde yarım saat şeklindeki hesaplaması elbette yeterli olmayacaktır. Herkesin zamanının yarısının bu amaca vakfedilmek zorunda kalması muhtemeldir. Yine de böylesi veya çok daha fazla gayretle, bu ülkedeki toprağın tabiatına aşina olan ve hâlihazırda işlenen toprakların bereketliliği ile işlenmeyenlerin çoraklığına kafa yoran bir kimse, ortalama üretimin tamamının şimdiki dönemden başlayarak yirmi beş yıl içinde iki katına çıkarılıp çıkarılamayacağından şüphe etmeye ziyadesiyle eğilimli olacaktır. Tek başarı olasılığı bütün otlatma topraklarının pullukla altını üstüne getirmek ve hayvansal yiyeceği neredeyse tamamen sonlandırmak olacaktır. Yine de bu planın bir kısmı kendi kendini başarısızlığa uğratabilir. İngiltere'nin toprağı, gübre olmadan fazla üretim yapamaz ve toprak için en uygun gübreyi üretmek için büyükbaşlar gerekli gözükmektedir. Çin'in bazı bölgelerindeki toprağın, gübre olmadan yılda iki kere pirinç verecek kadar bereketli olduğu söylenir. İngiltere'de bu tanıma uyan toprak yoktur.

Adanın üretimini yirmi beş yıl içinde iki katına çıkarmak zor olsa da bunun gerçekleştiğini varsayalım. Dolayısıyla ilk dönemin sonunda besin -her ne kadar tamamen sebze olsa da- ikiye katlanan on dört milyonluk nüfusu geçindirmeye yeterli olacaktır.

Sonraki ikiye katlanma döneminde, artan sayıların gözü doymayan taleplerini karşılayacak besin nereden bulunacaktır? Ekilecek yeni toprak nerededir? Hâlihazırda işlen-

mekte olanı geliştirmek için gereken gübre nerededir? Toprağa ilişkin bir nebze bilgisi olup ülkenin ortalama üretiminin, ikinci yirmi beş yıl süresince şu andaki randımana eşit bir oranda artırılmasının imkânsız olduğunu söyleyecek kimse yoktur. Yine de olasılıksız olsa da bu artışın gerçekleştiğini varsayacağız. Savın coşkun kuvveti, neredeyse her türlü imtiyazı mümkün kılar. Fakat bu imtiyazla bile ikinci dönemin sonunda ihtiyaçları karşılanmayan yedi milyon insan olurdu. Yirmi bir milyon insanın idareli geçindirilmesine denk besin oranının yirmi sekiz milyon insan arasında bölüştürülmesi gerekirdi.

Heyhat! İnsanların bolluk içinde yaşadığı, kimsenin duraksız isteklerini kaygı ve acı içinde karşılamak zorunda olmadığı, hasis bencillik ilkesinin var olmadığı, zihnin bedeni desteklemekle ilgili daimi kaygısından arındığı ve kendisi için uyumlu olan düşünce alanında gezinme özgürlüğü olduğu tabloya ne oldu? Bu güzel hayal ürünü, hakikatin keskin dokunuşuyla yok olmuştur. Talebin donduruçu nefesi, çok sayıda insanın değer verdiği ve kuvvetlendirdiği hayırseverlik ruhunu baskılamıştır. Yok olan menfur tutkular yeniden ortaya çıkmıştır. Yüce kendini-koruma yasası, ruhun daha yumuşak ve daha yüce duygularını defetmiştir. Kötülüğün ayartısı, insan tabiatının karşı koyamayacağı kadar güçlüdür. Hububat, zamanından önce biçilmiş veya âdil olmayan şekilde saklanmıştır ve yanlışlığa ait yozlaşmanın bütün kara trenleri hemen ortaya çıkmıştır. Erzak, artık geniş bir ailesi olan bir anneye yetecek kadar akmamaktadır. Çocuklar yetersiz beslenme nedeniyle hastadır. Sağlığın gül rengi allığı, yerini sefaletin soluk yanağı ile çukurlaşmış gözlerine bırakmıştır. Hâlâ birkaç bağırda mevcut olan hayırseverlik, öz-sevgi nihayet mutat egemenliğini sürdürüp bütün dünya üzerinde hâkim kılana dek tükenmek üzere olan birtakım zayıf mücadeleler vermektedir.

Burada Bay Godwin'in en kötü insanların ilk günahının sapkınlığını atfettiği, insana dair hiçbir kurum var olma-

mıştır (8. Kitap, 3. bölüm, s. 340). Bunlar, kamu menfaati ve kişisel menfaat arasında herhangi bir muhalefet ortaya çıkarmamıştır. Aklın müşterek olmaya yönelttiği avantajlardan müteşekkil bir tekel oluşturulmamıştır. Hiç kimse, âdil olmayan yasalarda düzeni ihlâl etmeye kışkırtılmamıştır. Hayırseverlik bütün kalplerde hâkimiyet tesis etmiştir ama yine de elli yıl gibi kısa bir süre içinde şiddet, baskı, sahtecilik, sefalet ile toplumun mevcut halini düşüren ve kötüleştiren her menfur kusur ve her türlü sıkıntı, en mütehakkim koşullar tarafından, insan doğasına içkin yasalar tarafından ve bundan tamamen bağımsız, insanlar tarafından yapılan düzenlemelerle ortaya çıkarılmıştır.

Şayet bu kasvetli tablonun doğruluğuna henüz tamamen ikna olmamışsak, bir anlığına sonraki yirmi beş yıllık döneme bakalım. Yirmi sekiz milyon insanın kendini geçindiremediğini ve ilk yüzyıl sonlanmadan önce nüfusun yüz on iki milyona ulaştığını, besinin yalnızca otuz beş milyona yetip yetmiş yedi milyonu yoksun bıraktığını görürüz. Bu çağlarda talep hakikaten de galebe çalacaktır. Yağmacılıkla cinayetin de galebe çalması gerekir fakat yine de biz bütün bu zaman boyunca dünyanın üretiminin tamamen sınırsız olduğunu ve yıllık artışın en cüretkar spekülatörün tahayyül edebileceğinden büyük olduğunu varsayıyoruz.

Bu, kuşkusuz Bay Godwin'in nüfustan kaynaklanan zorluğa ilişkin, "Yüzlerce yıldır artmakta olan nüfus gelip geçtiğinde bile dünyanın sakinlerinin besini için yeterli olduğu görülecektir" diyerek sunduğundan çok farklı bir görüştür.

Bahsettiğim fazlalık yirmi sekiz milyonun veya yetmiş yedi milyonun hiçbir zaman var olamayacağının ziyadesiyle farkındayım. "İnsan topluluklarında, sayesinde nüfusun sürekli olarak besin olanakları seviyesinde tutulduğu bir ilke" bulunduğu, Bay Godwin'in son derece doğru bir gözlemidir. Tek soru şu: Bu ilke nedir? Gizli ve anlaşılmaz bir neden mi? Göklerden gelip, belirli bir dönemde iktidarsız erkekleri ve kısır kadınları ortaya çıkaran gizemli bir

müdahale mi? Yoksa araştırmalarımıza açık, gözlerimizin önünde, değişen kuvvetle de olsa insanoğlunun içinde bulunduğu her halde her daim işlediği görülmüş olan bir neden mi? Beşeri kurumların kışkırtmaktan ziyade -hiçbir zaman ortadan kaldıramasalar da- kayda değer şekilde hafifletme eğiliminde olduğu, doğa yasalarının zorunlu ve kaçınılmaz sonucu olan bir derece sefalet değil mi?

Varsaydığımız durumda şu anda medenileşmiş toplumu idare eden yasalardan bazılarının art arda en mütehakkim zorunluluk tarafından nasıl zorla kabul ettirileceğini gözlemlemek enteresan olabilir. Bay Godwin'e göre insan tabi olduğu intibaların yaratısı olduğundan, isteğin dürtüleri, zorunlu olarak kamu veya kişisel varlık ihlali gerçekleşmeden uzun süre devam etmezdi. Bu ihlallerin sayısı ve kapsamı arttığından, toplumun daha faal ve kavrayışlı zihinleri kısa süre içinde, nüfus hızla artmaktayken ülkenin yıllık üretiminin kısa zamanda azalmaya başlayacağının farkına varırdı. Meselenin ivediliği, genel güvenlik hali için bazı ara önlemler alınmasının gerekliliğini ortaya koyardı. Ardından bir tür kongre toplanır ve ülkenin tehlike arz eden durumu en kuvvetli ifadelerle dile getirilirdi. Herkes komşusunun isteklerini temin etmeye son derece gönüllü ve hazır olduğundan bolluk içinde yaşarken kimin en az çalıştığının veya kimin daha az şeye sahip olduğunun pek önemi olmadığı gözlemlenirdi. Fakat mesele artık bir kimsenin kendi kullanmadığını bir başkasına vermesinin gerekip gerekmediği değil, kendi varlığı için mutlaka gerekli olan yiyeceği komşusuna vermesinin gerekip gerekmediği olurdu. Talepkârların sayısının, onlara isteklerini temin edecek kişilerin sayısı ve durumlarını büyük oranda aştığı, ülkenin üretim durumu nedeniyle hiçbir şekilde karşılanamayan bu acil isteklerin birtakım aleni adalet ihlallerine sebebiyet verdiği, bu ihlallerin hâlihazırda besin artışı üzerinde bir denetim oluşturduğu ve bir şekilde önlenemezlerse bütün topluluğun kafasını karıştıracakları, mütehakkim zorunluluğun mümkünse ne olursa

olsun ulaşılması gereken bir yıllık üretim artışı gerektirdiği; bu öncelikli, büyük ve olmazsa olmaz amacı gerçekleştirmek için daha kapsamlı bir toprak paylaşımı yapılmasının ve herkesin varlığını en kuvvetli müeyyidelerin, hatta ölümün kendisinin ihlallerinden korumanın akla yatkın olduğu açıklanırdı.

Bazı muhalifler belki de toprağın verimliliği artıp çeşitli tesadüfler de yaşanılarak bazılarının payının, kendilerini geçindirmeye fazlasıyla yeteceğini ve bir kez öz-sevgi hâkimiyeti tesis edildi mi bunların üretim fazlalıklarını karşılığında bir ödünleme olmaksızın dağıtmayacaklarını öne sürebilir. Buna yanıt olarak bunun fazlasıyla hayıflanılacak bir güçlük olduğu fakat bunun, mülkün güvende olmayışının kaçınılmaz olarak ortaya çıkaracağı sıkıntının kara treniyle mukayese edilemeyecek bir kötülük olduğu; bir insanın tüketebileceği besin miktarının zorunlu olarak insan midesinin dar kapasitesiyle sınırlı olduğu; bu kimsenin geri kalanı çöpe atmasının kesinlikle olasılıklı olmadığı ama yine de besin fazlalığını başkalarının işgücüyle takas edip onları bir nebze kendine bağımlı hale getirecek olursa, bunun yine de diğerlerinin açlıktan ölmesinden daha iyi olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla, şu anda medeni devletlerde hüküm sürenden çok farklı olmayan bir mülk idaresinin, toplum üzerinde sıkıntı yaratan fenalıklar için -yeterli olmasa da- en iyi çare olarak tesis edilecek olması son derece muhtemel görünmektedir.

Bir önceki konuyla yakinen bağlantılı olan ve tartışmaya açılacak diğer konu, cinsiyetler arasındaki ilişkidir. Dikkatini, toplumun mücadele ettiği zorlukların gerçek nedenine yöneltenler, herkesin bütün çocuklarının genel hayırseverlik sayesinde iyi bakılacağından emin olsa bile dünyevi kaynakların kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak nüfus için besin üretmeye tamamen yetersiz olacağını; toplumun bütün dikkat ve işgücü bu tek noktaya yöneltilse ve en mükemmel mülk güvenliği ve düşünülebilecek diğer bü-

tün teşviklerle yıllık olarak mümkün olarak en yüksek üretim artışı elde edilse de, yine de besin artışının hiçbir şekilde çok daha yüksek olan nüfus artışının hızına yetişemeyeceğini; dolayısıyla nüfus üzerinde bir çeşit denetimin zorunlu olarak gerektiğini; kimsenin geçindirecek durumu olmadığı varlıkları dünyaya getirmeyeceği beklenceğinden en doğal ve açık denetimin herkesin kendi çocuklarını geçindirmesi olacağını; durum bu olmasaydı diğerlerine örnek teşkil etmesi açısından bu türden bir davranışa eşlik eden utanç ve güçlüğün ceremesini kendisini ve masum çocukları bu fikirleriyle sefalet ve yokluğa mahkûm eden kimsenin çekmesi gerektiğini öne sürecektir.

Evlilik kurumu veya en azından her baba üzerindeki bir sarih veya zımni kendi çocuklarını geçindirme zorunluluğu, varsaydığımız zorlukların tecrübe edildiği bir topluluktaki bu düşüncelerin doğal sonucu gibi görünmektedir.

Bu zorlukların incelenmesi, bize kadında -erkekte olduğundan daha fazla- iffet ihlalinin beraberinde getirdiği azami utanca ilişkin son derece doğal bir kaynak sunar. Kadınların, kendi çocuklarına bakmak için yeterli kaynaklara sahip olması beklenemez. Dolayısıyla bir kadın, çocuklarına bakma taahhüdünde bulunmayan bir adamla ilişki kurduğunda ve başına açabileceği sıkıntıların farkında olan adam, kadını terk ettiğinde bu çocukların kaçınılmaz olarak toplum tarafından bakılması veya açlıktan ölmesi gerekir. Ve bu türden bir zorluğun sıklıkla tekerrür etmesinin önüne geçmek için -bu kadar doğal bir kabahati kişisel baskı veya eziyetle cezalandırmak son derece adaletsiz olacağından- erkekler onu utançla cezalandırmada karar kılabilir. Bunun yanı sıra kadın söz konusu olduğunda kabahat, daha bariz ve dikkat çekicidir ve yanılma pek olası değildir. Bir çocuğun babasının kim olduğunun bilinmesi her zaman gerekmeyebilir ama aynı belirsizlik, anne söz konusu olduğunda o kadar kolaylıkla mevcut olamaz. Suçun büyük bölümünün kabahate ilişkin delilin

eksiksiz ve toplumdaki rahatsızlığın en üst noktasında olduğu noktaya tekabül etmesi gerektiğine karar verilmiştir. Fırsat olsa toplum, her erkeği çocuğunu geçindirmeye zorlardı ve ailenin erkeği tabi kılacağı meşakkat veya rahatsızlığın derecesi ile bir diğerini mutsuzluğa iten her insanın maruz kalmak zorunda olduğu utanç, erkek için yeterli ceza olarak düşünülebilir.

Bir kadının şu anda erkeklerin neredeyse dokunulmazlıkla işlediği bir kabahat nedeniyle âdeta toplumdan uzaklaştırılmaları kuşkusuz bir doğal adalet ihlali gibi gözükmektedir. Fakat bir toplulukta ciddi bir sıkıntının sıklıkla tekerrür etmesinin önüne geçmenin en bariz ve etkili yöntemi olarak bu âdetin menşei, belki de tamamen mazur gösterilebilir olmasa da tabii gözükmektedir. Fakat bu menşe, âdetin ortaya çıkışından itibaren ürettiği yeni düşünce zincirinde artık kaybolmuş haldedir. Başta devlet zorunluluğunun mecbur bırakabileceği şey şimdi kadın narinliğiyle desteklenmekte ve toplumun, âdetin esas niyeti muhafaza edilmiş olsa kendisine hiç gerek olmayacak kısmında en kuvvetli şekilde işlemektedir.

Toplumun bu iki temel yasası -mülk güvenliği ve evlilik kurumu- bir kez tesis edildi mi, ardından zorunlu olarak koşulların eşitsizliği gelecektir. Mülk ayrımından sonra doğanlar, hâlihazırda sahiplenilmiş bir dünyaya gözlerini açacaktır. Şayet ebeveynleri, çok büyük bir aileye sahip olmaları nedeniyle onlara kendilerini geçindirecek yeterince şey veremezlerse, her şeyin sahibinin olduğu bir dünyada ne yapacaklar? Herkesin dünyada üretilenlerde eşit payı olduğu şeklinde geçerli bir iddiası olmasının toplumda yaratacağı ölümcül sonuçları gördük. Başta kendisine tahsis edilen toprak paylaşımını yetersiz kılacak kadar büyüyen bir ailenin üyeleri o halde bir adalet borcu olarak diğerlerinin üretim fazlasının bir kısmını talep edemez mi? Tabiatımızın kaçınılmaz yasaları, bize bazı insanların istekleri nedeniyle acı çekmek zorunda olduğunu göstermiştir. Bunlar, büyük hayat ikramiyesinde boş çeken mutsuz

kimselerdir. Bu iddia sahiplerinin sayısı, kısa süre içinde fazlalığın temin etme yetisini aşacaktır. Ahlâkî erdem, bazı uç durumlar dışında ayırt ediciliğin çok zor bir kıstasıdır. Fazla üretim sahipleri genel olarak daha bariz bir ayrım ibaresi arayacaktır. Ve belirli durumlar dışında bu kimselerin, seçimlerini, güçlerini daha çok fazla üretim ortaya koymaya muktedir olan ve buna istekli olduklarını gösteren ve dolayısıyla hem topluma fayda sağlayıp hem de bu maliklerin daha fazla sayıda insana yardım etmesini mümkün kılan kişilerden yana kullanması hem doğal hem adil gözükmektedir. Mütehakkim zorunluluk, besin isteği duyan herkesi varoluş için son derece hayati olan bu emtia karşılığında işgüçlerini sunmaya teşvik ederdi. İşgücünün idamesine tahsis edilen fon, toprak sahiplerinin kendi üretimlerinin ötesinde olan besinin toplam miktarı olurdu. Kendisine yöneltilen taleplerin büyük ve sayısız olması durumunda fon, doğal olarak çok küçük şekilde bölüştürülürdü. İşgücü karşılığında yapılan ödeme düşük olurdu. İnsanlar karın tokluğuna çalışmayı teklif eder, hastalık ve sefalet aile sahibi olma üzerinde bir denetim oluştururdu. Aksi durumda, -bu fonun hızla artması, iddia sahiplerine kıyasla çok büyük olması halinde- fon, çok daha büyük paylarla bölüştürülürdü. Kimse, karşılığında yeterli miktarda besin almadan işgücünü takas etmezdi. İşçiler rahat ve kolaylık içinde yaşar ve bunun sonucu olarak da çok sayıda zinde çocuk dünyaya getirirlerdi.

Şu anda, bilinen her devletteki insanların mutluluğu veya alt sınıflar arasında hâkim olan sefalet derecesi, bu fona bağlıdır. Ve bu mutluluk veya sefalet derecesine de nüfusun artışı, durağanlığı veya düşüşü bağlıdır.

Dolayısıyla, hayal gücüyle tahayyül edilebilecek en güzel şekilde tesis edilen, motivasyonu öz-sevgiden ziyade hayırseverlik olan ve mensuplarındaki her kötü eğilimin zorla değil akılla düzeltildiği bir toplumun, insana ilişkin herhangi bir esas ahlâk bozukluğundan değil, kaçınılmaz doğa yasaları nedeniyle çok kısa bir süre içinde şu anda

bilinen her devlette hâkim olandan özünde çok farklı olmayan bir plâna göre inşa edilmiş; yani bir malikler sınıfı ile bir işçi sınıfına bölünmüş, büyük makinenin esas çarkının öz-sevgi olduğu bir topluma dönüşeceği anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz yaptığım varsayımda nüfus artışını gerçekte olacağından daha düşük, üretim artışını da gerçekte olacağından daha fazla aldım. Varsaydığım koşullar altında nüfusun bilinen herhangi bir durumdakinden daha hızlı artmaması için hiçbir neden yoktur. İkiye çıkma süresini yirmi beş yıl yerine on beş yıl alıp -mümkün olduğunu varsaysak bile- üretimi bu kadar süre içinde iki katına çıkarmak için gerekli işgücü üzerinde düşündüğümüzde, kesinlikle Bay Godwin'in toplum sistemi yüzlerce yıl yerine nihai mükemmellik üzerinde tesis edilmiş olsaydı, basit nüfus ilkesi nedeniyle tamamen yıkılmasının otuz yılı bulmayacağını söyleme cesareti gösterebiliriz.

Bilinen nedenlerle göçü dikkate almadım. Avrupa'nın diğer yerlerinde bu türden toplumlar tesis edilecek olsaydı, bu ülkeler nüfusla ilgili aynı zorlukları yaşardı ve yeni üyeleri bağrına basamazdı. Bu güzel toplum bu adayla sınırlandırılacak olsa, ilk saflığı tuhaf şekilde bozulur ve vaat ettiği mutluluğun yalnızca küçük bir kısmını verebilirdi; kısacası mensuplarından herhangi biri gönüllü olarak orayı terk edip şu anda Avrupa'da olanlar gibi hükümetler altında yaşamaya razı olmadan veya yeni bölgelerdeki ilk yerleşimcilerin muazzam zorluklarını kabullenmeden önce, bu güzel toplumun esas ilkesi tamamen yok olmuş olurdu. Hepimiz mükerrer deneyimden, insanların kendi ülkelerini terk etme kararı almadan önce orada ne kadar sefalet ve zorluk yaşaması gerektiğini ve neredeyse açlıktan ölüyor gibi görünen insanların, yeni yerleşimlere doğru yol almak şeklindeki son derece cezbedici teklifleri ne kadar sıklıkla reddettiğini çok iyi biliyoruz.

XI. Bölüm

Bay Godwin'in gelecekte cinsiyetler arasındaki tutkunun azalmasına dair varsayımı—Böyle bir varsayım için belirgin olan az sayıda neden oluşu—Aşkın tutkusu akıl veya erdemle çelişmez.

Tamamen tesis edilmiş haliyle Bay Godwin'in toplum sistemini destekledik. Fakat bu bir imkânsızlığı varsaymak demektir. Tesis edilecek olsa onu son derece hızlı şekilde yok edecek doğadaki nedenler, onun tesis edilmesi olasılığının önüne geçecektir. Ve hangi temeller üzerinde doğal nedenlerde bir değişim farz edebileceğimizi hiçbir şekilde kestiremiyorum. Dünyanın var olduğu beş veya altı bin yıl içinde cinsiyetler arasındaki tutkunun azalmasına yönelik bir eğilim olmamıştır. Hayatlarının nihayetindeki insanlar, her çağda, artık hissetmedikleri bir tutku aleyhine nutuk çekmişlerdir ancak başarılı olmaları için pek neden yoktur. Yapısal mizaç soğukluğu nedeniyle aşkın ne olduğunu hiçbir zaman hissetmemiş olanların, bu tutkunun hayattaki zevk veren hislerin toplamına katkıda bulunma gücü konusunda yargıda bulunmada son derece kifayetsiz oldukları kuşkusuz teslim edilecektir. Gençliğini aşırılıklarla geçiren ve dönemlerinin rahatlıkları olarak kendilerine bedensel takatsizlik ve zihinsel pişmanlıklar hazırlayanlar, faydasız ve boş oldukları ve kalıcı tatmin yaratmadıkları gerekçesiyle bu zevkleri tenkit edebilir. Fakat saf aşkın zevkleri, en gelişmiş akıl ile en yüce erdemin tefekkürüne dayanacaktır. Zihinsel zevki ne kadar fazla olursa olsun bir defa erdemli aşkın hakiki zevkini tattı mı, o döneme hayal gücünün keyiflenmekten hoşlandığı, en hoş pişmanlıklarla hatırladığı ve düşündüğü ve tekrar yaşamayı çok

isteyeceği, bütün hayatının güneşli yeri olarak bakmayan biri belki de yoktur. Zihinsel zevklerin tensel zevklere üstünlüğü, daha hakiki ve elzem olmalarından ziyade onların daha fazla zamana yayılması, daha geniş menzilli ve doygunluğa daha az yatkın olmalarındandır.

Ölçüsüzlük, her hazda amaca terstir. Çok güzel bir günde, çok güzel bir yerde çıkılan bir gezinti fazla uzatılırsa acı ve yorgunlukla sonuçlanır. Denetimsiz bir iştahla tüketilen son derece besleyici ve canlandırıcı bir besin, kuvvet değil zayıflık ortaya çıkarır. Diğerlerine kıyasla kesinlikle doygunluğa daha az yatkın olmasına rağmen zihinsel zevkler bile aşırı kısa fasılalarla tecrübe edilirse, vücudu takatten düşürür ve zihnin dinçliğine zarar verir. Suiistimalleri nedeniyle bu hazlara karşıt olmak pek doğru görünmemektedir. Bay Godwin'e göre ahlâklılık, sonuçların hesap edilmesi veya Başdiyakoz Paley'nin son derece doğru ifade ettiği gibi, genel menfaatten devşirilmiş Tanrı iradesidir. Bu tanımların her ikisine göre, mutsuzluk verici sonuç olasılığının eşlik etmediği bir tensel zevk, ahlâk yasalarına aykırı değildir ve zihinsel ergilere bolca yer bırakacak şekilde bir ölçülülükle peşinden gidilirse, hayattaki haz verici hissiyatlar toplamına kuşkusuz katkı yapması gerekir. Dostluğun yücelttiği erdemli aşk, insanoğlunun tabiatına bilhassa uyumlu, ruhun anlayışını uyandırmak ve en ince hazları ortaya çıkarmak amacıyla en iyi şekilde hesaplanmış tensel ve zihinsel haz karışımıymış gibi görünmektedir.

Bay Godwin, tensel hazların apaçık bayağılığını göstermek üzere "Cinsiyetlerin ilişkisine eşlik eden bütün koşulları ortadan kaldırın; genel anlamda hakir görülecektir" der (1. Kitap, 5. bölüm, üçüncü baskıda cilt I, ss. 71-72). Kendisi, ağaçlara hayranlık duyan bir adama da gidip serpilen dalları ve güzel yapraklarını alırsak çıplak bir direkte ne güzellik görebilirsin diye de sorabilir. Fakat hayranlık uyandıran dallı ve yapraklı ağaçtı, onlara sahip olmayan ağaç değil. Bir nesnenin bir özelliği, güzel bir kadın ile bir

Madagaskar haritası gibi son derece uzak iki şey kadar bütünden farklı olabilir ve bir o kadar farklı hisleri harekete geçirebilir. Aşkın tutkusunu harekete geçiren bir kadının "kişiliğinin tenasübü, canlılığı, huy yumuşaklığı, hislerinin şefkatli iyiliği, hayal gücü ve aklı" olduğu söylenir, yalnızca dişi olması değil. Aşkın tutkusunun teşvik ettiği erkekler, genel toplum çıkarına son derece zararlı faaliyetlere sürüklenmiştir ama cazibe kaynağı cinsiyeti dışında herhangi bir çekiciliği olmayan bir kadın olsaydı muhtemelen bu baştan çıkarmaya direnmekte zorlanmazlardı. Bayağılıklarını kanıtlamak adına tensel hazlardan bütün tamamlayıcılarını çekip çıkarmak, bir mıknatıstan en olmazsa olmaz çekim nedenlerini almak ve sonra da onun zayıf ve etkisiz olduğunu söylemektir.

İster zihinsel olsun ister tensel, hazzın peşinde koşarken, sonuçları hesaplamamızı sağlayan yeti olan akıl, elverişli bir ıslah edici ve kılavuzdur. Dolayısıyla, geliştirilmiş aklın her zaman hissi zevklerin suiistimalini engelleme eğiliminde olacağı muhtemeldir ama bu hiçbir zaman onları yok edeceği anlamına gelmez.

Kısmi bir hareketten, sınırları kesin olarak belirlenemeyen sınırsız ilerleme çıkarsayan savın yanlışlığını ifşa etmeye gayret ettim. Açık bir ilerlemenin gözlemlendiği ama yine de o ilerlemenin sonsuz olduğunu varsaymanın son derece absürt olacağı pek çok durum olduğu bence ortaya çıkmıştır. Fakat cinsiyetler arasındaki tutkunun azalması konusunda şimdiye dek gözlemlenebilir bir ilerleme söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla böyle bir azalma olduğunu farz etmek, yalnızca herhangi bir felsefi olasılık tarafından desteklenmeyen temelsiz bir varsayım sunmaktır.

Son derece yüksek zihinsel yetilere sahip bazı erkeklerin, tensel aşkın zevklerine ölçülü bir şekilde olmak şöyle dursun, ölçüsüz bir düşkünlükle bağımlı oldukları, tarihin korkarım son derece açık şekilde ortaya koyduğu bir gerçektir. Fakat aksine dair sayısız örneğe rağmen, büyük zihinsel gayretlerin bu tutkunun insan üzerindeki kuvve-

tini azaltma eğiliminde olduğunu teslim edersem -ki buna meyilliyim- nüfusu etkileyecek yeterli makul değişimin ortaya çıkabilmesi için insanoğlunun büyük bölümünün türün şu andaki en parlak numunelerinden daha fazla ilerletilmesi gerektiği açıktır. İnsanoğlunun büyük bölümün ilerleme dönemine eriştiğini hiçbir şekilde varsaymam ama bu çalışmanın esas ilkesi, herhangi bir ülkedeki aşağı sınıfların herhangi bir zamanda herhangi bir yüksek derece entelektüel gelişim elde etmeye yetecek kadar istek ve işgücünden muaf hale gelmelerinin ihtimalsizliğini kuvvetli bir görüş noktasına yerleştirme eğilimindedir.

XII. Bölüm

Bay Godwin'in insan hayatının belirsizce uzamasına ilişkin varsayımı — Zihinsel uyaranların insan yapısı üzerindeki etkisinden hareketle yapılan yanlış çıkarımların çeşitli örneklerle açıklanması — Geçmişteki hiçbir göstergede temellenmeyen varsayımların felsefi çıkarımlar olarak değerlendirilemeyecek olması — Bay Godwin ve Bay Condorcet'nin insanoğlunun dünya üzerinde ölümsüzlüğe yaklaşmasına ilişkin varsayımı, tuhaf bir kuşkuculuk tutarsızlığı durumu.

Bay Godwin'in insanoğlunun gelecekte dünya üzerinde ölümsüzlüğe yaklaşmasına ilişkin varsayımı, tuhaf şekilde, kendisinin eşitlik sistemine yöneltilen itirazı nüfus ilkesinden ayırma iddiasında olan bir bölümde konumlanmıştır. Kendisi cinsiyetler arasındaki tutkunun hayat süresinin artışından daha hızla düştüğünü varsaymadığı sürece, dünya her zamankinden daha da yüklü olacaktır. Fakat bu zorluğu Bay Godwin'e bırakıp, insanoğlunun olası ölümsüzlüğü çıkarsamasının yapıldığı durumlardan bazılarını inceleyelim.

Zihnin beden üzerindeki kuvvetini kanıtlamak için Bay Godwin şöyle der: "İyi bir haberin, bir aksiliği ortadan kaldırdığına ne sık tanıklık ederiz? Miskinler için bir hastalık kaynağı olan olayların, yoğun ve faal kimselerce unutulup izale edilmesi görüşüne katılınmaz mı? Miskin ve yarı kararlı bir halde yirmi mil yürüyünce aşırı derecede yoruluyorum. Yirmi mili şevkle ve ruhumu ele geçiren bir güdüyle yürüdüğümde ise yolculuğuma ilk başladığımdaki kadar zinde ve ayık oluyorum. Beklenmedik bir sözün harekete geçirdiği, bize gelen bir mektupla canlanan duy-

gular yapımızda olağanüstü değişimlere neden olur, kan dolaşımını hızlandırır, kalbi hızla attırır, dil vazifesini yapmayı reddeder ve bunların aşırı elem veya aşırı neşe nedeniyle ölüme sebebiyet vermişliği olduğu bilinir. Hakikaten de tabip, zihnin nekahete yardımcı olmada veya algılamadaki kuvvetinin farkında olduğu kadar başka hiçbir şeyin farkında değildir."

Burada bahsedilen durumlar, çoğunlukla zihinsel uyaranların bedensel yapı üzerindeki etkilerine ilişkin durumlardır. Zihin ve bedenin gizemli olmakla birlikte yakın ilişkisinden hiç kimse hiçbir zaman şüpheye düşmemiştir. Fakat bunların sürekli olarak eşit kuvvette tatbik edilebileceklerini veya bunların bir süreliğine bu şekilde tatbik edilebilmesi durumunda özneyi yorup yıpratmayacaklarını varsaymak, uyaranların tabiatına ilişkin bilgi olmaksızın sav geliştirmektir. Burada dikkat gösterilen durumların bazılarında uyaranın kuvveti tamamen onun yeniliğine ve beklenmedik oluşuna bağlıdır. Bu türden bir uyaran, doğası gereği aynı etkiyle sıklıkla tekrarlanamaz, zira tekrarlandıkça ona gücünü veren niteliği kaybedecektir.

Diğer durumlarda sav, küçük ve kısmi bir etkiden, çok hatalı bir muhakeme şekli olduğu sayısız örnekte görülecek büyük ve genel bir etkiye doğrudur. Meşgul ve faal kimse, düşünecek başka hiçbir şeyi olmayan bir adamın dikkatini sabitleyen o hafif yapı bozukluklarını bir dereceye kadar ortadan kaldırabilir veya -belki de bu gerçeğe daha yakındır- görmezden gelebilir fakat bu, zihin faaliyetinin bir kimsenin yüksek ateşi, çiçek hastalığını veya vebayı görmezden gelmesini sağladığını kanıtlamaz.

Ruhunu ele geçiren bir güdüyle yirmi mil yürüyen bir adam, istikametine vardığında bu hafif beden yorgunluğuna dikkat etmez ama güdüsünü ikiye katlayıp bir yirmi mil daha yürütüldüğünde, mesafe dört misline çıkarılıp üçüncü bir defa daha yürütüldüğünde ve bu böyle devam ettiğinde yürüyüşünün uzunluğu son kertede zihne değil,

kasa bağlı olacaktır. Powell, on *guinea*[*] karşılığında, Bay Godwin'in yarım milyon karşılığında yürüyeceğinden muhtemelen daha fazla yürüyecektir. Orta karar kuvvette bir yapıya etki eden, istisnai güçteki bir güdü belki de adamın gösterdiği gayretlerle kendini öldürmesine neden olacaktır ama onun yirmi dört saat içinde yüz mil yürümesini sağlamayacaktır. Durum bu şekilde ortaya konduğunda, öyle görünmediği için veya belki de kendisi pek yorgunluk hissetmediğinden kişinin ilk yirmi millik yürüyüşünde hiç de yorgun olmadığını varsaymanın yanlışlığını gösterir. Zihin, aynı anda birden fazla amaca yoğun dikkat gösteremez. Yirmi bin pound adamın zihnini o kadar meşgul etmiştir ki birazcık ayak ağrısına veya uzuv tutulmasına dikkat etmemiştir. Fakat gerçekten de ilk başladığındaki kadar zinde ve ayık olsaydı, ikinci yirmi mili de üçüncü yirmi mili de ve sonrasını da ilki kadar kolay gidebilirdi ki bu düpedüz absürttür. Dinç bir at neredeyse kısmen yorulduğunda, dizginin düzgün idaresine mahmuzun dürtüsü eklendiğinde hırsı o kadar artabilir ki dışarıdan bakan birine tek bir mil bile yol almamış gibi zinde ve coşkulu gözükebilir. Hayır, muhtemelen atın kendisi hâlâ bu uyaranın neden olduğu sıcaklık ve tutku içinde bulunduğundan hiçbir yorgunluk hissetmez ama bu türden bir durumdan hareketle uyaranın sürmesi halinde atın hiçbir zaman yorulmayacağını savunmak, akıl ve tecrübeye tamamen ters olacaktır. Kırk mil yol almış atlar, bir tazı sürüsünün havlamaları eşliğinde yola ilk çıktıklarındaki kadar zinde ve canlı görüneceklerdir. Avlanacak olsalar, binicileri başta onların kuvvet ve zindeliğinde herhangi fark edilebilir bir azalma hissetmeyecektir ama zorlu bir günün sonuna doğru önceki yorgunluk bütün ağırlık ve etkisini gösterecek ve atların daha erken yorulmasına neden olacaktır. Silahımı alıp çıktığım uzun yürüyüşlerde bir başarı elde edemediğimde eve sıklıkla yorgunluktan kaynaklı,

[*] Hammaddesi altın olan eski bir İngiliz para birimi –çn.

göz ardı edilemeyecek bir rahatsızlık hissederek dönmüşümdür. Bir başka gün neredeyse aynı mesafeyi bolca avla kat ettiğimdeyse eve zinde ve ayık gelmişimdir. Farklı günlerde eve geldiğim andaki yorgunluk hissi son derece çarpıcı olmuş olabilir ama sonraki sabahlarda bu türden bir fark bulamamışımdır. Av gününün sonrasındaki sabah, önceki sabaha kıyasla uzuvlarımın daha az tutuk, ayaklarımın daha az ağrıyor olduğunu hissetmemişimdir.

Bu örneklerin hepsinde zihin üzerindeki uyaranlar, bedensel yorgunluğu gerçekten ve tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade dikkatleri onun üzerinden kaldırmak suretiyle işler görünmektedir. Zihnimin enerjisi, bedenimin yorgunluğunu gerçekten ortadan kaldırmış olsaydı ertesi sabah neden yorgun hissedeyim? Tazı uyaranı, görünüşte olduğu gibi hakikatte de yolculuğun yorgunluğunu tamamen alt etmeseydi, at, neden kırk mil yol kat etmemiş olsaydı yorulacağından daha önce yorulurdu? Bunu yazarken fena bir diş ağrısı çekmekteyim. Yazma hevesiyle arada sırada ağrıyı bir-iki dakikalığına unutuyorum ama yine de ağrıya sebep olan sürecin hâlâ devam ettiğini, bunun bilgisini beyne taşıyan sinirlere bu anlarda dahi dikkat gösterilmesi ve uygun titreşimlerine yer açılması gerektiğini düşünmeden edemiyorum. Başka türden titreşimlerin çokluğu belki de onların hissedilmesini engelleyebilir veya olağanüstü bir enerji patlaması, diğer bütün titreşimleri alt edip benim tartışmalı kavramlarımın canlılığını yok ederek beyinde muzaffer olana dek onlara üstün gelebilir. Diğer durumlarda olduğu gibi bu durumda da zihnin pek rahatsızlığı ortadan kaldırma veya iyileştirme gücü yokmuş, yalnızca kuvvetle harekete geçirildiğinde dikkatini başka konulara verme şeklinde bir gücü varmış gibi görünmektedir.

Fakat sağlam ve dinç bir zihnin, hiçbir şekilde bedeni benzer bir durumda tutma eğilimi olmadığını söylemek istemiyorum. Zihin ve beden birlikteliği o kadar yakın ve samimidir ki birbirlerinin işleyişlerine yardım etmemeleri

son derece olağandışı olur. Fakat bir mukayese yapıldığında belki de bedenin zihin üzerindeki etkisi, zihnin beden üzerindeki etkisinden daha fazladır. Zihnin ilk amacı, bedenin isteklerinin tedarikçisi gibi hareket etmektir. Bu istekler tamamen tatmin olduğunda, faal bir zihin hakikaten de daha uzaklara gitmeye, ilim tarlalarına yayılmaya veya hayal gücü sahalarında dolaşmaya, "bu ölümlü sarmalı üzerinden atıp" türdeş unsurunu aradığını düşünmeye eğilimlidir. Fakat bu çabaların tamamı, fabldaki tavşanın nafile çabaları gibidir. Yavaş hareket eden kaplumbağa -beden-, ne kadar geniş ve kapsamlı şekilde dağılmış olursa olsun zihnin önüne her zaman geçer ve en parlak ve en enerjik zihinler -birinci veya ikinci çağrılara ne kadar gönülsüzce icabet etseler de- son kertede beynin yetilerini açlığın çağrılarına boyun eğdirmek veya yorgun bedenle uykuya dalmak zorundadır.

Öyle görülüyor ki bedeni ölümsüz kılacak bir ilaç bulunabilseydi, ona zihnin ölümsüzlüğünün eşlik etmesine ilişkin bir korkunun olmayacağı kesinlikle söylenebilir. Fakat zihnin ölümsüzlüğünden hiçbir şekilde bedenin ölümsüzlüğü çıkarsaması yapılamaz. Aksine, zihnin tahayyül edilebilecek en yüksek seviyedeki enerjisi muhtemelen bedenin kuvvetini tüketip yok ederdi. Mutedil bir zihin dinçliği, sağlık için faydalı görünmektedir ama çok büyük zihinsel gayretler -sıklıkla gözlemlendiği üzere- kını yıpratır. Bay Godwin'in zihnin beden üzerindeki kuvvetini ve bunun bir sonucu olarak insanoğlunun ölümsüzlüğü olasılığını kanıtlamak için kullandığı örneklerin çoğu, bu ikinci tanıma uyar ve bu türden uyaranlar sürekli tatbik edilebilseydi bunlar ölümsüzleştirme eğiliminde olmaktan ziyade insan yapısını son derece hızlı şekilde yok etme eğiliminde olurdu.

Bay Godwin'in değerlendirmesinde bundan sonra insanoğlunun hayvani yapısı üzerindeki iradi kuvvetinin muhtemel artışı gelir ve kendisi, bazı kimselerin iradi kuvvetinin bu bakımdan başka kimselerin kudretsiz oldukları

çeşitli meselelere yayıldığının görüldüğünü söyleyerek bitirir. Fakat bu, birkaç istisnadan hareket ederek neredeyse evrensel olan bir kaideye aykırı muhakemede bulunmaktadır ve bu istisnalar, herhangi bir iyi amaç için kullanılabilecek kuvvetlerden ziyade hileler gibi gözükmektedir. Hiç ateşliyken nabzını düzenleyebilen birini duymadım ve burada sözü edilen kimselerden herhangi birinin bünyelerinin rahatsızlıklarının muntazaman düzenlenmesi ve bunun sonucu olarak hayatlarının uzaması konusunda en ufak bir somut ilerleme kaydettiğinden de son derece şüpheliyim.

Bay Godwin, "Mevcut gözlem silsilemizin ötesinde olduğundan belirli türden bir kuvvetin insan zihninin sınırlarının ötesinde olduğu sonucuna varmaktan daha felsefe dışı bir şey yoktur" der. Kendi felsefe anlayışımın bu anlamda Bay Godwin'inden çok farklı olduğunu kabul ediyorum. Felsefi bir varsayım ile kâhin Bay Brothers'ın iddiaları arasında gördüğüm tek fark, biri mevcut gözlem silsilemizden zuhur eden bulgular üzerinde temellenirken diğerinin hiçbir temelinin olmamasıdır. Beşeri bilimlerin bütün dallarında, özellikle de fizikte büyük keşifler yapılmasını bekliyorum fakat geçmiş tecrübeleri, geleceğe ilişkin varsayımlarımızın temeli olmaktan çıkardığımız an ve dahası, varsayımlarımız, geçmiş deneyimlere tamamen zıtsa, kendimizi bir belirsizlik sahasında buluruz ve o durumda varsayımların birbirinden farkı kalmaz. Biri bana insanların eninde sonunda hem önde hem arkada gözleri olacağını söyleyecek olursa bu eklentinin faydalı olacağını kabul eder ama bu iddiaya inanmamamın nedeni olarak, bu türden bir değişim olacağına dair bir çıkarım yapmamı mümkün kılacak geçmiş bir gösterge olmayışını sunarım. Bunun geçerli bir itiraz olduğu kabul edilmezse, bütün varsayımlar benzerdir ve hepsi eşit derecede felsefidir. Mevcut gözlem silsilemizde, insanın dünyada ölümsüz olacağına dair hakiki göstergelerin, insanların dört gözü ve dört eli olacağına veya ağaçların dikey değil yatay büyü-

yeceğine dair hakiki göstergelerden daha fazla olmadığı izleniminde olduğumu ifade ediyorum.

Belki dünyada hâlihazırda tamamen öngörülmeyen ve beklenmedik keşiflerin yapıldığı söylenebilir. Bunun doğru olduğunu teslim ediyorum fakat bir kimse, geçmiş hakikatlere dayalı benzeşmelerin veya göstergelerin kılavuzluğu olmaksızın bu keşifleri tahmin etmişse hak ettiği ad filozof değil, evliya veya kâhindir. Modern dönemdeki keşiflerimizden bazılarının, *Theseus* ve *Akhilleus* döneminde Avrupa'nın ilkel sakinlerinde uyandıracağı hayranlık, pek bir şey kanıtlamaz. Bir makinenin gücüne neredeyse yabancı olan bir kimsenin onun etkilerini tahmin etmesi beklenemez. Şimdi insan zihninin gücünü tamamen bildiğimizi söylemekten çok uzağım, fakat bu araçla ilgili, dört bin yıl öncesindekine kıyasla kesinlikle daha fazla şey biliyoruz ve dolayısıyla, bize yetkin uzmanlar denemese de ilkellere kıyasla neyin zihnin kavrayışı içinde olup neyin olmadığını söylemeye çok daha muktediriz. Bir saat, bir yabanılı devridaim kadar etkileyecektir ama saat bizim için son derece bilindik bir mekanizmayken devridaim, sürekli olarak en ciddi idraklerin çabalarının elinden kurtulmuştur. Şu anda birçok durumda, başta sınırsız gelişim vadeden bu icatlardaki sınırsız gelişimi engelleyen nedenleri idrak edebilecek durumdayız. Teleskopu ilk geliştirenler, muhtemelen aynaların boyutu ve tüplerin uzunluğu artırılabildiği sürece aletin güç ve avantajlarının çoğalacağını düşünüyordu ama o zamandan beri tecrübe bize, alanın küçüklüğünün, ışık eksikliğinin ve büyütülen atmosferin durumunun, olağanüstü boyut ve güçteki teleskoplardan beklenecek faydalı sonuçları engellediğini öğretmiştir. Bilginin birçok bölümünde insanoğlu neredeyse sürekli ilerleme kaydedegelmiştir, diğer bölümlerinde ise çabaları değişmez bir şekilde boşa çıkmıştır. Yabanıl, muhtemelen bu büyük farkın nedenlerini tahmin edemeyecektir. Bizim daha gelişkin deneyimimiz, bize bu nedenlere ilişkin bir nebze içgörü kazandırmış ve dolayısıyla gelecekte ne bek-

leyeceğimize veya -olumsuz olsa da çok faydalı bir bilgi olan- ne bekleyemeyeceğimize ilişkin daha iyi muhakemede bulunmamızı sağlamıştır.

Uyku gereksinimi zihinden ziyade bedene bağlı göründüğünden, zihin gelişiminin bu "bariz illet"i büyük oranda ilga etme eğiliminde olabileceği açık değildir. Zihnindeki büyük heyecanlar nedeniyle iki veya üç geceyi uyumadan geçirebilen bir adam, bedeninin zindeliğini de bununla orantılı olarak tüketir ve sağlıkla kuvvetin azalması, kısa süre içinde kavrama işleyişlerini bozar; dolayısıyla, bu büyük gayretlerle bu türden dinlenme gereksinimini ilga etmede herhangi bir gerçek ilerleme kaydedememiş görünür.

Zihinlerinin enerjilerine, iyi meşgalelerine, vs. dair biraz bilgi sahibi olduğumuz karakterler arasında, zihnin işleyişlerinin insan hayatının süresini uzatmada açık bir etkisi olup olmadığını tartmaya yetecek kadar belirgin fark vardır. Şimdiye kadar böyle açık türden bir etkinin gözlemlenmediği kesindir. Hiçbir türden dikkat, ölümsüzlüğe yaklaşmaya bir benzeşim olarak yorumlanabilecek türden bir etki ortaya çıkarmamışsa da ikisi arasından bedene gösterilen belirli dikkat, bu bağlamda zihne gösterilen dikkatten daha fazla etkiye sahip gözükmektedir. Aşırıya kaçmadan yiyen ve titiz bir düzenlilikle bedensel egzersizini yapan kimsenin, genellikle zihinsel meşgalelerle çok derinden hemhal olduğundan sıklıkla bedenin bu ihtiyaçlarını unutan kimseden daha sağlıklı olduğu görülecektir. İnzivaya çekilmiş ve düşünceleri belki de küçük bahçesinden ötesine gitmeyen veya onu aşmayan, bütün sabah kutusunun sınırları içinde oyalanan vatandaş belki de zekâ kapsamı son derece geniş, görüşleri de çağdaşları arasında en açık olan filozof kadar uzun yaşayacaktır. Ölüm kayıtlarıyla ilgilenen kimseler, kesin olarak kadınların erkeklerden uzun yaşadığını gözlemlemiştir. Kadınların zihinsel yetilerinin daha düşük olduğunu hiçbir suretle söylemiyor olsam da aldıkları farklı eğitim nedeniyle coşkun zihinsel

emekten heyecan duyan kadınların sayısının erkeklerin sayısından az olduğu zannımca teslim edilmelidir.

Bu benzer örneklerde olduğu gibi -veya daha geniş bir menzil alacak olursak binlerce yıl boyunca var olmuş karakterlerin büyük çeşitliliğinde olduğu gibi- insan hayatının süresinde, zihnin işleyişinden kaynaklı belirgin bir değişim gözlemlenmemiştir; insanoğlunun dünyadaki ölümlülüğü, doğanın en değişmez kanunları üzerinde tamamen müesses gözükmektedir. Kainatın Yaratıcısından gelecek ani bir edim hakikaten de bu kanunları birdenbire veya tedrici olarak değiştirebilir ama bu türden bir değişime ilişkin göstergeler olmaksızın -ki bu göstergeler yoktur- insanoğlunun hayatının, belirlenebilen sınırların ötesinde uzayabileceğini varsaymak, dünyanın çekiminin kademeli olarak itmeye doğru değişeceğini, taşların artık düşmek yerine yükseleceğini veya dünyanın belirli bir dönemde daha elverişli ve daha sıcak bir güneşe koşup gideceğini varsaymak kadar felsefe dışıdır.

Bu bölümün sonu bize kuşkusuz çok güzel ve arzulanacak bir tablo sunar ama hayal gücüyle çizilen ve tahayyülü gerçekliğe dayanmayan bazı manzaralar gibi, yalnızca doğa ve olasılığın verebileceği kalpteki o ilgiden noksandır.

Bay Godwin ve Bay Condorcet'nin, ruhun ölümsüzlük hasretinin son derece enteresan bir hali olarak insan hayatının belirsizce uzamasıyla ilgili varsayımlarına dikkat göstermeden bu konuyu kapatamam. Bu beyefendilerin ikisi de başka bir halde daimi yaşam vaadinde bulunan ifşaat ışığını reddetmiştir. Bütün çağlarda en ehil zihinler için ruhun gelecekteki varoluşunun göstergesi olmuş doğal dinin ışığını da reddetmişlerdir. Fakat insanoğlunun zihninin ölümsüzlüğü düşüncesi o kadar hoştur ki, bunu sistemlerinden tamamen atmaya da razı olamazlar. Tek olası ölümsüzlük şekline ilişkin bütün titiz kuşkuculuklarının ardından, tüm felsefi olasılık yasasına tamamen zıt olmayan ama kendi içinde en yüksek dereceden dar, yanlı

ve adaletsiz kendi ölümsüzlük türlerini ortaya koyarlar. Var olmuş veya bundan binlerce, belki milyonlarca yıl sonra var olacak bütün büyük, erdemli ve yüce zihinlerin ortadan kalkacağını ve sayıları dünya üzerinde aynı anda var olabilecekten fazla olmayan az sayıda varlığın son kertede ölümsüzlükle taçlandırılacağını varsayarlar. Bu türden bir akide, ifşaatın bir akidesi olarak geliştirilebilseydi gayet eminim ki bütün din düşmanları ve muhtemelen diğerleriyle birlikte Bay Godwin ve Bay Condorcet de insanın batıl ahmaklığının icat edebileceği en boş, en absürt, en zayıf, en acınası, en haksızca adaletsiz ve dolayısıyla İlah'a en layık olmayan akide olarak bunu alay konusu ederlerdi.

Bu varsayımlar, kuşkuculuğun tutarsızlığına ilişkin ne kadar tuhaf ve enteresan kanıtlar ortaya koyuyor! Zira en yeknesak tecrübeyle tamamen çelişen bir iddiaya inanmak ile hiçbir şeyle çelişmeyen ama yalnızca şu andaki gözlem ve bilgimizin kuvvetinin ötesinde olan bir iddiaya inanmak arasında son derece çarpıcı ve temel bir fark vardır. Etrafımızdaki doğal nesneler o kadar çeşitlidir, her gün karşımıza yüce kuvvete ilişkin o kadar çok örnek çıkar ki, doğanın henüz gözlemlemediğimiz veya belki de mevcut sınırlı bilgi girişlerimizle gözlemlemeye muktedir olmadığımız çok sayıda biçim ve işleyişi olduğunu pekâlâ varsayabiliriz. Doğal bir bedenden ruhani bir bedenin dirilmesi, kendi içinde tahıldan buğday veya palamuttan meşe filizlenmesinden daha muhteşem bir güç örneği değildir. Yalnızca cansız veya tamamen büyümüş nesnelerle aşina olacak ve hiçbir zaman filizlenme ve büyüme sürecine tanıklık etmeyecek konumda bulunan zeka sahibi bir varlığa, bir diğer varlığın iki küçük madde -bir buğday tanesi ile bir palamut- gösterdiğini; ondan bunları incelemesini, dilerse tetkik etmesini ve nitelik ve özlerini keşfetmesini istediğini ve ardından ona bu küçük madde parçaları ona ne kadar ehemmiyetsiz gözükürse gözüksün son derece enteresan seçim, kombinasyon, düzenleme ve neredeyse

yaratma güçlerine sahip olduklarını ve yere kondukları zaman onca kir ve nem arasında amaçlarına en uygun kısımları seçtiklerini, bu kısımları mükemmel bir zevk, muhakeme ve ifa ile topladıklarını ve düzenlediklerini ve toprağa ilk ekilen küçük madde parçalarına hiçbir şekilde benzemeyen güzel formlar oluşturduklarını söylediğini tahayyül edebilir miyiz? Varsaydığım hayalî varlığa, etrafında gördüğü her şeyin ve kendisinin de farkında olduğu varoluşun nedeni olan, yüce kuvvete sahip bir varlığın, insanların ölüm ve kötülüğüyle, bir başka halde ona daha mutlu bir varoluş kazandırmak için düşüncenin özünü tinsel veya en azından görünmez bir şekilde yücelteceği söylenmiş olsaydı daha fazla tereddüde düşeceğinden, bu tuhaf iddialara inanmak için daha iyi nüfuz ve daha kuvvetli deliller talep edeceğinden pek az şüphe duyuyorum.

Kendi kuşkularımıza ilişkin, sonraki savın lehine olmayan tek fark, mükerreren gördüğümüz ilk mucize ile görmediğimiz son mucizedir. Bu fevkalade farkın önemini kabul ediyorum ama hiç kimse -İfşaatı işin dışında tutaraksalt doğanın göremediğimiz birçok işleyişinden biri olabilecek, doğal bir bedenden ruhani bir bedenin dirilmesinin, yalnızca şimdiye kadar bir belirtisi veya göstergesi ortaya çıkmamış bir olay olmakla kalmayıp aynı zamanda insanoğlunun gözlemlediği en değişmez doğa yasalarından birine kesin bir zıtlık olan insanoğlunun dünyadaki ölümsüzlüğünden belirsizce daha olası olduğunu söylemekte kuşkusuz bir an bile tereddüt etmeyecektir.

Bakışımızı bu hayatın ötesine doğru genişlettiğimizde uzmanlık, varsayım veya belki de gerçekten muğlâk ve tanımlanmamış bir histen başka kılavuzlarımız olamayacağı açıktır. Dolayısıyla, burada söylediğim şey bana göre, önceden geçmişte herhangi bir benzerliğin işaret etmediği belirli bir olayı beklemenin felsefe dışı olduğunu gözlemlerken söylediğimle çelişmemektedir. Hiçbir seyyahın gidip de dönmediği diyarların ötesine geçerken bu kaideyi mutlaka geride bırakmamız gerekir ama dünyada gerçek-

leşmesi beklenebilen olaylar söz konusu olduğunda, bu kaideyi nadiren hakiki felsefeyle tutarlı şekilde geride bırakabiliriz. Fakat benim anladığım şekliyle benzeşim büyük serbestliğe sahiptir. Örneğin insan birçok doğa kanunu keşfetmiştir; benzeşim, daha da fazlasını keşfedeceğini işaret eder gözükür ama altıncı bir hissin veya insan zihninde, mevcut gözlem silsilemizin tamamen ötesinde yeni bir güç türü keşfedileceğine işaret eder gözüken bir benzeşim yoktur.

Her tohumdaki seçim, kombinasyon ve transmutasyon güçleri gerçekten mucizevidir. Kim bu küçük madde parçacıklarında bu muhteşem yetilerin bulunduğunu hayal edebilir? Doğanın yüce Tanrısının bu işleyişlerin hepsinde bütün enerjisiyle mevcut olduğunu varsaymak bana çok daha felsefi geliyor. Bu kadir-i mutlak Varlık için, palamut olmadan meşe yetiştirmek, palamutla meşe yetiştirmek kadar kolaydır. Toprağa tohum ekmek şeklindeki hazırlık süreci, maddeyi zihinde uyandırmak için gerekli diğer uyaranlar gibi yalnızca insanın faydalanması için vardır. Dünyanın zihnin yaratılması ve şekillendirilmesi için ulu bir süreç olduğunu varsaymak, etrafımızdaki doğal fenomenlerle, insan yaşamının çeşitli olaylarıyla ve insana gönderilen müteakip Tanrı'nın ifşaatlarıyla eşit derecede tutarlı olduğu görülecek bir düşüncedir. Bu devasa fırından mutlaka yanlış şekilli kaplar çıkacaktır. Şekilleri hakikat, lütuf ve güzellik dolu olanlar yüce yaratıcının huzurunda daha yakına, daha mesut hallere taşınırken bunlar, kırık olup işe yaramaz olduklarından bir kenara atılacaktır.

Biliyorum ki çoğu kişinin tartışmayı gerektirmeyecek kadar absürt ve olasılıksız olduğunu düşüneceği bir varsayım üzerinde bu kadar çok durduğum için belki de okuyucularımdan tekrar özür dilemem gerekir. Fakat şayet bu, düşündüğüm kadar olasılıksız ve felsefenin hakiki ruhuna ters ise, o halde böyle olduğu âdil bir incelemeyle neden gösterilemiyor? İlk bakışta ne kadar ihtimal dışı görünürse görünsün bir varsayım, becerikli ve zeki kimseler tarafın-

dan geliştirildiğinde en azından tetkik edilmeyi hak eder. Kendi adıma, insanın dünyada ölümsüzlüğü elde etme olasılığı düşüncesine, onu destekleyecek durumları hak ettiği dereceden paye vermeye hiçbir şekilde isteksiz değilim. Bu türden bir olayın mutlak ihtimal dışılığına karar vermeden önce bu durumları nesnellikle incelemek âdil olacaktır ve zannediyorum ki böyle bir incelemeden, insanoğlunun hayatının belirsizce uzayacağını varsaymak için, ağaçların belirsizce yüksek veya patateslerin belirsizce büyük olacağını varsaymak için sahip olduğumuzdan daha az nedenimiz olduğu sonucuna varabiliriz. Bay Godwin insan hayatının belirsizce uzaması düşüncesini salt bir varsayım olarak geliştirse de kendi düşüncesinde bu varsayımı destekleyen bazı durumlar ürettiğinden mutlaka bu durumların incelenmesine niyet etmiş olmalıdır ve benim de bütün yapmak istediğim budur.

XIII. Bölüm

Bay Godwin'in insanoğlunu çok fazla salt akılcı olarak değerlendirme hatası —Karmaşık bir varlık olan insanda tutkular, daima idrakin kararları üzerinde bozucu kuvvet etkisi gösterecektir— Bay Godwin'in müeyyide konusundaki muhakemeleri —Doğanın bazı hakikatleri bir kimseden diğerine aktarılamaz.

Tetkik ettiğim bölümde Bay Godwin, nüfus ilkesinden hareketle eşitlik sistemine getirilen itirazı değerlendirdiğini ifade eder. Kendisinin, bu zorluğun uzaklığına ilişkin ifadesinde fazlasıyla hatalı olduğu ve bu uzaklığın bizden yüzyıllarca değil, otuz yıl, hatta otuz gün bile uzakta olmadığı bence açıkça görünmektedir. İnsanoğlunun dünya üzerinde ölümsüzlüğe yaklaşması varsayımı kesinlikle bu zorluğu yumuşatacak türden değildir. Dolayısıyla, bölümde itirazı ortadan kaldırmaya yönelik herhangi bir eğilimi bulunan tek sav, cinsiyetler arasındaki tutkunun tükenmesine ilişkin varsayımdır. Ancak bu en ufak bir delil kırıntısıyla bile desteklenmeyen salt bir varsayım olduğundan, itirazın kuvvetinin bozulmamış kaldığı söylenebilir ve kendi başına kuşkusuz Bay Godwin'in eşitlik sisteminin tamamını tümden alaşağı etmeye yetecek ağırlığa sahiptir. Fakat ben yine de Bay Godwin'in muhakemelerinde öne çıkan ve *Political Justice* eserinde, hayranlıkla bakmamız için gözümüzün önüne koyduğu insan doğasındaki ve toplumdaki muazzam gelişmelerden çıkarılabilecek bir nebze umudu, daha görünür kılmaya yardımcı olacak kısımlara ilişkin birkaç gözlemde bulunacağım.

Bay Godwin insanoğlunu salt entelektüel bir varlık olarak değerlendirirken aşırıya kaçar. Bu hata -veya en azın-

dan ben bir hata olarak görüyorum- çalışmasının tamamına yayılır ve bütün muhakemelerine bulaşır. İnsanın iradi eylemleri, görüşlerinden zuhur ediyor olabilir ama bu görüşler, akılcı bir yeti ve bedenî arzulardan müteşekkil bileşik varlıklarda, tamamen entelektüel varlıklarda olduğundan çok farklı şekilde değişmiş olacaktır. Sağlam muhakeme ve hakikatin yeterince iletilebilir olduğunu kanıtlarken Bay Godwin önermeyi öncelikle pratik olarak inceler ve ardından "Serbest ve pratik bir bakışla incelendiğinde, bu önermenin varsaydığı görünüm böyledir. Sıkı bir inceleme tartışmaya imkân tanımaz. İnsan rasyonel bir varlıktır vs." (1. Kitap, 5. bölüm, üçüncü baskıda cilt I, s. 88) diye ekler. Buna konunun sıkı bir değerlendirmesi demenin çok ötesinde, konuyu değerlendirmenin en serbest ve olabilecek en hatalı şekli demem gerektiğini iddia ediyorum. Bu, vakuma çekilen bir bedenin hızını hesaplamak ve hangi dirençli ortamdan geçerse geçsin bu hızın aynı olacağında ısrar etmektir. Bu, Newton'ın felsefe yapma şekli değildi. Pek az genel önermenin belirli bir konuya tatbiki doğrudur. Ay'ı dünya etrafındaki yörüngesinde veya dünyayı Güneş etrafındaki yörüngesinde tutan, yalnızca mesafelerdeki karelerin ters orantılarında değişim gösteren bir kuvvet değildir. Genel teorinin, bu cisimlerin dönüşlerine tatbikini doğru kılmak için Güneş'in Ay üzerindeki ve Ay'ın Dünya üzerindeki bozucu kuvvetini kesin olarak hesaplamak gerekiyordu ve bu bozucu kuvvetler doğru düzgün tespit edilmeden, bu cisimlerin hareketlerine ilişkin gerçek gözlemler, teorinin tam olarak doğru olmadığını kanıtlayacaktı.

Her iradi hareketin öncesinde zihinde alınan bir karar olduğunu kabul etmeye razıyım fakat insanoğlunun bedenî temayüllerinin bu kararlar üzerinde bozucu kuvvetler olarak çok güçlü bir etkisi olmadığını söylemek, konuya ilişkin doğru teori olduğunu tasavvur ettiğim şeye tuhaf şekilde terstir ve her türlü tecrübeye açıkça tezattır. Dolayısıyla meselenin temeli yalnızca bir kimsenin açık bir

kaziyeyi anlamasının sağlanıp sağlanamayacağı veya itiraz edilemez bir savla ikna edilip edilemeyeceği değildir. Bir kimse, karmaşık bir varlık olarak onun tersi şekilde davranmaya karar verse bile bir gerçeği görüp ona kani olabilir. Açlığın getirdiği iştah, alkol düşkünlüğü, güzel bir kadına sahip olma arzusu erkekleri, toplumun genel çıkarı için onulmaz sonuçları olacağını -ki bu eylemleri yaptıkları anda bile bunun farkındadırlar- çok iyi bildikleri eylemde bulunmaya itecektir. Bedenî arzuları ortadan kaldırılacak olsa bu eylemlerin aleyhine kanaat geliştirmekte bir an bile tereddüt etmezler. Bu eylemlerde bulunan bir başkası olduğunda ne düşündükleri sorulacak olsa hemen bu eylemleri kınarlar. Fakat kendileri söz konusu olduğunda ve bu bedenî arzularla birlikte durumlarının bütün koşullarıyla beraber, karmaşık varlığın kararı, rasyonel varlığın kanısından farklıdır.

Şayet bu, konuya ilişkin doğru görüş ise -ki hem teori hem deneyim bir araya gelerek öyle olduğunu kanıtlar- o halde Bay Godwin'in 7. bölümündeki müeyyide üzerine muhakemelerinin hatalı oldukları görülecektir. Bir kimsenin idrakini ikna etme ve zihnindeki şüpheli önermeyi darbelerle ortadan kaldırma gayretini komik bir bakış açısında konumlandırmaya bir miktar zaman harcar. Bu kuşkusuz hem gülünç hem gayri medenidir -horoz dövüşü de öyle- ama birinin, beşeri cezalandırma ilişkisi, diğerine göre daha azdır. Cezanın sık görülen (ve hakikaten de fazla sık görülen) türlerinden biri ölümdür. Bay Godwin bununla ikna etmeye niyetlenildiğini pek düşünmeyecektir; en azından bireyin veya toplumun bu şekilde açıklanmış bir anlayışın gelecekte meyvelerini nasıl toplayacağı açık değildir.

Beşeri cezada gözetilen öncelikli amaçlar şüphesiz dizginleme ve ibrettir: Dizginleme veya kötü alışkanlıklarının topluma zararlı olması muhtemel bireyin toplumdan uzaklaştırılması. Ve ibret de, topluluk hissiyatını belirli bir suçla ilişkili olarak ifade etmek ve suç ve cezayı daha yakın-

dan ve daha görünür olarak ilişkilendirmek suretiyle, başkalarını suç işlemekten caydırmak için bir ahlâki güdü sunar.

Kesinlikle cezaların en başarılısı ve hakikaten de suçluların ahlâki iyileştirmesine yönelik neredeyse tek gayret olan tecrit hapsini kınasa da Bay Godwin, geçici bir çare olarak buna izin verilebileceğini düşünür. Yalnızlığın büyüttüğü bencilce tutkulardan ve toplumda ortaya çıkardığı erdemlerden söz eder. Fakat bu erdemler elbette bir toplumun hapishanesinde yaratılmaz. Suçlu, yetenekli ve erdemli insanlarla dolu bir topluma mahkûm edilseydi, muhtemelen yalnızken olacağından daha fazla gelişirdi. Fakat bu uygulanabilir mi? Bay Godwin maharetini, daha sık uygulanabilir çareler üretmekten ziyade kötülük bulmada kullanılır.

Örneğin cezalandırma topluca kınanır. Milletler, fazla etkileyici ve korkunç ibret alınacak durumlar ortaya çıkarmaya çalışırken hakikaten de en barbarca zalimliklere sürüklenmiştir fakat herhangi bir uygulamanın suiistimali, onun kullanılması aleyhine iyi bir sav değildir. Bu ülkede bir cinayeti çözmek için çekilen sonu gelmez sıkıntılar ve bu cinayete verilecek cezanın kesinliği ile bir cinayetin er ya da geç aydınlanacağı ve cinayete karşı mutat dehşetli yaklaşımın, tutkunun ıstırabı içindeki bir adama onu intikamını almada kullanma korkusuyla bıçağını attıracağı şeklindeki sıradan halkın ağzından düşmeyen hissiyatın ortaya çıkmasına büyük katkıda bulunmuştur. Katillerin bir sığınağa kaçmak suretiyle firar etmelerine daha sıklıkla müsaade edilen İtalya'da bu suça hiçbir zaman aynı ikrahla bakılmamıştır ve bunun bir sonucu olarak daha çok görülür. Ahlâki güdülerin işleyişinin biraz farkında olan hiç kimse, İtalya'daki her cinayet değişmez olarak cezalandırılsaydı, tutkuların coşması durumlarında *stiletto** kullanı-

* İtalyancada küçük sivri hançer; topuklu ayakkabıların topuğu bir hançere benzetildiği için onlara da *stiletto* denir –çn.

mının görece daha az bilinir olacağından bir anlığına bile şüpheye düşemez.

Hiç kimse, insanın kanunları cezayı suça uygun şekilde oranladığını ya da oranlayabileceğini iddia etme budalalığını göstermeyecektir. Nedenlerin anlaşılmazlığı nedeniyle bu, tamamen imkânsızdır fakat adaletsizliğin bir türü denebilecek olsa da bu kusur, insanın kanunları aleyhinde geçerli bir sav değildir. Sık sık iki kötü arasında seçim yapmak zorunda kalmak insanlığın yazgısıdır ve bu, daha büyük kötülükleri önleme iddiasında olan herhangi bir kurumun benimsenmesi için yeterli bir nedendir. Kuşkusuz bu kurumları doğalarının müsaade ettiği ölçüde mükemmel kılmak için sürekli bir gayret gösterilmesi gerekir. Fakat beşeri kurumlarda hata bulmak kadar kolay ve uygun pratik iyileştirmeler önermek kadar da zor bir şey yoktur. Ehil kimselerin zamanlarını ikinci uğraştan ziyade birincisiyle geçirmesi, hayıflanılacak bir şeydir.

Atasözünde dendiği gibi daha iyisini bilen sıradan halk arasında suçun sıklığı, bazı gerçeklerin her zaman davranış üzerine uygun etkiyi çıkarmaksızın idrak edilebileceğini yeterince kanıtlar. Belki de hiçbir zaman bir kimseden diğerine yeterince aktarılamayacak tabiatta başka gerçekler de vardır. Zihin zevklerinin duyu zevklerine üstünlüğünü Bay Godwin temel bir hakikat olarak görür. Bütün koşullar göz önünde bulundurulduğunda kendisine katılma eğiliminde olmam gerekir ama bu hakikati, zihinsel hazzı neredeyse hiç hissetmemiş birine nasıl anlatabilirim? Kör bir adama doğayı ve renklerinin güzelliğini anlatmaya çalışsam daha iyi. Hayatımın herhangi bir döneminde o kadar çalışkan, sabırlı ve açık olsam ve mükerrer istişare fırsatım olsa bile amacımı gerçekleştirmeye yönelik herhangi bir gerçek ilerleme kaydetmem tamamen olanaksız görünmektedir. Aramızda müşterek bir ölçü yok. Ben adım adım ilerleyemem; bu, gösterilmesi hiçbir şekilde mümkün olmayan tabiatta bir hakikat. Tek söyleyebileceğim, her çağda en akıllı ve en nitelikli kimselerin zihnin

hazlarına büyük öncelik vermekte hemfikir oldukları ve kendi tecrübemin de onların kararlarının doğruluğunu teyit ettiği; duyusal hazları boş ve geçici bulduğum ve onlara sürekli bezginlik ve tiksinmenin eşlik ettiğini gördüğüm; ama zihinsel hazların bana her daim genç ve taze göründüğü, saatlerimi tatmin edici şekilde doldurdukları, hayata yeni bir tat kattıkları ve zihnime kalıcı bir dinginlik verdikleridir. Karşımdaki kişi bana inanırsa, bu yalnızca yetkinliğime duyduğu saygı ve hürmettendir; gerçek inanç değil, saflıktır. Gerçek kanı ortaya çıkaracak tabiatta hiçbir şey söylemedim; bu tabiatta herhangi bir şey de söylenemez. Mesele muhakeme meselesi değil, tecrübe meselesidir. Bana vereceği yanıtta muhtemelen, söylediğin kendin ve birçok başka iyi insan söz konusu olduğunda doğru olabilir ama ben kendi adıma konuyla ilgili çok farklı düşünüyorum, diyecektir. Elime sık sık bir kitap almış, neredeyse aynı sıklıkla okurken uyuyakalmışımdır fakat geceyi eğlenceli bir partide veya güzel bir kadınla geçirdiğimde yaşadığımı ve keyfimin yerinde olduğunu hissederim ve varoluşumdan gerçekten keyif alırım.

Bu koşullar altında muhakeme ve argümanlar, kendilerinden başarı beklenebilecek araçlar değildir. Belki de gelecekte bir zamanda duyusal hazların gerçek doymuşluğu veya zihninin enerjilerini harekete geçiren bazı tesadüfi izlenimler o kişide bir ay içine, en sabır dolu ve maharetli istişarelerin kırk senede ortaya çıkaramayacağı tesiri ortaya çıkarabilir.

XIV. Bölüm

Bay Godwin'in çalışmasının tamamının dayanak noktası olan siyasi hakikate ilişkin beş önermesinin sağlam olmayışı—Nüfus ilkesinin ortaya çıkardığı sıkıntı dolayısıyla insanın yozluğunun ve ahlâki zayıflığının hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılamayacağını varsayma nedenlerimiz—Bay Godwin'in terimi kullandığı şekliyle mükemmelleştirilebilirlik insana tatbik edilemez—İnsanın gerçekten mükemmelleştirilebilir tabiatının gösterilmesi.

Bir önceki bölümün muhakemeleri doğruysa, Bay Godwin'in önermeden çıkarsadığı siyasi hakikate ilişkin neticeler -insanların iradi eylemlerinin kaynağını onların düşüncelerinde bulduğu- açıkça teyit edilmiş değildir. Bu neticeler şöyledir: "Sağlam muhakeme ve hakikat yeterince ifade edildiğinde hata karşısında her zaman muzaffer olması gerekir. Sağlam muhakeme ve hakikat bu şekilde ifade edilmeye muktedirdir. Hakikat kadir-i mutlaktır. İnsanın yozluğu ve ahlâki zayıflıkları yenilmez değildir. İnsan mükemmelleştirilebilirdir; başka şekilde ifade edilecek olursa, sürekli gelişime uygundur."

İlk üç önerme tamamen tasım olarak düşünülebilir. Yeterince ifade edilmek ile kast edilen, edim üzerinde yeterli bir etki üretecek türden bir kanı ise, birincil olan kabul edilebilir, ikincil olan reddedilebilir. Bunun sonucu, veya hakikatin kadir-i mutlakıyeti, elbette geçersiz hale gelir. Yeterince ifade edilmek ile kast edilen, yalnızca zihinsel yetinin ikna edilmesi ise, birincil olanın reddedilmesi gerekir; ikincil olan yalnızca kanıtlanmaya muktedir durumlarda doğru olacaktır ve sonuç eşit derecede geçersiz hale gelir. Bay Godwin, ifadede ufak bir değişiklikle dördüncü

önermeye ara önerme der. Şayet böyleyse, geçersiz hale gelmesinde ara önermeye eşlik etmesi gerekir. Fakat bu çalışmanın esas argümanına istinaden, insanın yozluğunun ve ahlâki zayıflıklarının bu dünyada hiçbir zaman tamamen aşılamayacağını varsayma nedenlerimizi incelemek faydalı olabilir.

Bay Godwin'e göre insan, içinden çıktığı tohumun ilk canlandığı andan beri algılamaya başladığı birbirini izleyen izlenimlerden mürekkep bir yaratıktır. Hiçbir kötü izlenime tabi olmadığı bir durumda bulunabilseydi -böyle bir durumda erdemin var olup olamayacağından şüphe edilebilirse de- yozlaşma kesinlikle uzaklaştırıldı. Doğru anlıyorsam Bay Godwin'in *Political Justice* adlı çalışmasının temel meyli, insanoğlunun yozluk ve zayıflıklarının büyük bölümünün siyasi ve toplumsal kurumların adaletsizliğinden kaynaklandığını ve bunların ortadan kaldırılması ve insanların idraklerinin daha da aydınlatılması halinde dünyada ya hiçbir kötülük ayartısı olmayacağı veya bunun çok az olacağını göstermektir. Fakat açıkça kanıtlandığı üzere (en azından ben öyle olduğunu düşünüyorum) bu tamamen hatalı bir görüştür ve herhangi bir siyasi veya toplumsal kurumdan bağımsız olarak, insanın büyük bölümü, sabit ve değişmez doğa kanunları nedeniyle diğer tutkuların yanı sıra arzudan kaynaklanan kötü ayartılara her daim tabi olmaya mecburdur; Bay Godwin'in insan tanımından, bu türden izlenimlerin ve izlenim kombinasyonlarının, çok sayıda kötü insan çıkarmaksızın dünyada mevcut olmasının mümkün olmadığı sonucu çıkar. Bay Godwin'in karakter oluşumu görüşüne göre, bütün insanların erdemli olması, elbette zar atıldı mı üst üste yüz defa altı gelmesi kadar ihtimal dışıdır. Mükerrer şekilde art arda atıldığında gelebilecek zar kombinasyonlarındaki büyük çeşitlilik, her bireyin ilk varoluşundan itibaren algılamaya başladığı izlenimlerin bir kombinasyonu olduğu varsayılırsa büyük karakter çeşitliliğini temsil etmede yetersiz görünmüyor. Bu mukayese istisnaların genel kaide-

ler haline geleceğini, olağandışı ve alışılmadık kombinasyonların sıklaşacağını veya dünyanın her döneminde ortaya çıkmış münferit büyük erdem örneklerinin evrensel hakimiyeti olacağını varsaymanın absürtlüğünü bir dereceye kadar gösterecektir.

Bay Godwin'in mukayesenin bir anlamda kusurlu olduğunu; zarlar söz konusu olduğunda evvelki nedenlerin veya daha doğrusu evvelki nedenlere ilişkin olasılıkların her zaman aynı olduğunu ve dolayısıyla bir sonraki yüz atışta, önceki aynı sayıda atıştakinden daha fazla sayıda altı geleceğini varsaymak için iyi bir nedenim olmadığını söyleyeceğinin farkındayım. Fakat insanoğlunun karakteri oluşturan nedenlere etki etmede bir nebze güç sahibi olması ve ortaya çıkan her iyi ve erdemli insan, mutlaka gösterdiği etkiyle bu türden başka erdemli karakterin oluşturulma olasılığını artırmıştır; oysa zarlarda bir kez altı gelmesi kesinlikle ikinci defa da böyle olma olasılığını artırmayacaktır. Mukayesenin doğruluğuna getirilen bu itirazı kabul ediyorum ama bu yalnızca kısmen geçerlidir. Tekrarlayan tecrübeler, bizi en erdemli karakterin etkisinin, çok güçlü kötülük ayartıları karşısında nadiren muzaffer geleceğine temin etmiştir. Kuşkusuz bazılarını etkileyecektir ama çok daha fazla sayıda insanda başarısız olacaktır. Bay Godwin, bu kötülük ayartılarının insanoğlunun gayretleriyle ortadan kaldırılabileceğini kanıtlama çabasında başarılı olsaydı bu mukayeseden cayar veya en azından bir kimsenin, dirseğinin duruşuna dair bilgisi sayesinde her seferinde altı atabileceğini kabul ederdi. Buna rağmen, karakteri oluşturan bu izlenimlerin büyük bölümü kolun ince hareketleri insanın iradesinden tamamen bağımsız olduğu sürece -dünyanın gelecekteki dönemlerinde erdem ve kötülüğün nisbi oranlarını hesaplamaya kalkışmak ahmaklık ve küstahlığın zirvesi olsa da- bir bütün olarak düşünüldüğünde insanın yozluk ve ahlâki zayıflıklarının alt edilemez olduğu kesinlikle öne sürülebilir.

Beşinci önerme önceki dörtten yapılan bir genel çıkarımdır ve bunun bir sonucu olarak, kendisini destekleyen temeller yıkıldığından, geçersiz hale gelecektir. Bay Godwin'in mükemmelleştirilebilir terimini anladığı şekliyle, insanın mükemmelleştirilebilirliği, önceki önermeler açıkça teyit edilemedikçe hiçbir zaman öne sürülemez. Fakat terimin belki de doğruluk taşıdığı bir anlam mevcuttur.

İnsanoğlunun her daim geliştirilebilir olduğu veya tarihinde muhtemel mükemmeliyet zirvesine eriştiğinin söylenebileceği bir dönemin hiçbir zaman olmadığı veya olmayacağı belki de doğru olarak söylenebilir. Yine de bundan hiçbir şekilde insanı geliştirme çabalarımızın her zaman başarıya ulaşacağı veya hatta insanın mükemmeliyete doğru olağanüstü adımlar atacağı sonucu çıkmaz. Yapılabilecek tek çıkarım, insanın gelişiminin sınırının tam olarak bilinemeyeceğidir. Ve yine, okuyucuya, bana göre elimizdeki soruda bilhassa dikkat gösterilmesi gereken bir ayrımı hatırlatmadan edemiyorum; kast ettiğim, sınırsız bir gelişim ile sınırı tayin edilemeyen bir gelişim arasındaki hayati fark. İlki, tabiatının mevcut koşulları altında insana tatbik edilemeyecek bir gelişimdir. Diğeri ise kuşkusuz tatbik edilebilir.

İnsanın hakiki mükemmelleştirilebilirliği, daha önce de bahsettiğim gibi bir bitkinin mükemmelleştirilebilirliğiyle gösterilebilir. Benim anladığıma göre hevesli çiçekçinin amacı boyut, simetri ve renk güzelliğini bir araya getirmektir. Kendisinin, bu niteliklerin olabilecek en yüksek mükemmeliyet seviyesinde var olduğu bir karanfili olduğunu söylemek, elbette en başarılı geliştirici için bile küstahlık olacaktır. Çiçeği ne kadar güzel olursa olsun, başka türlü bakımlar, başka topraklar ve başka güneşler daha da güzel bir çiçek ortaya çıkarabilir.

Yine de mükemmelliyete eriştiğini varsaymanın saçmalığının farkında olsa da ve şu anda sahip olduğu çiçekteki o güzellik derecesini ne şekilde elde ettiğini bilse de aynı

yöntemleri daha kuvvetli şekilde izlerse daha da güzel bir çiçek elde edeceğinden emin olamaz. Bir niteliği geliştirmeye çabalarken bir diğerinin güzelliğini bozabilir. Bitkisinin boyutunu artırmak için kullanacağı daha zengin toprak muhtemelen kaliksi patlatacak ve simetrisini bir anda yok edecektir. Benzer şekilde, Fransız Devrimi'ni getirmek ve insan zihnine daha fazla hürriyet ve enerji vermek için kullanılan zorlayıcı gübre de insanoğlunun, bütün toplumun kısıtlayıcı bağının çanağını patlatmıştır ve ayrı taçyapraklar ne kadar geniş, kuvvetli ve hatta güzel büyümüşse de bunlardan birkaçı öne çıkmıştır; şu anda bütün, birliği, simetrisi veya renk armonisi olmayan gevşek, deforme ve dağınık bir kitle halindedir.

Karanfilleri geliştirmenin bir ehemmiyeti olsaydı, onları lahana büyüklüğünde yetiştirmeyi umamasak da peş peşe gayretlerle şimdi sahip olduğumuzdan daha güzel türler elde etmeyi kuşkusuz bekleyebilirdik. Hiç kimse, insan ırkının mutluluğunu artırmanın önemini inkar edemez. Bu hususta her ufak ilerleme bile son derece kıymetlidir. Fakat insan ırkıyla deney yapmak, cansız nesnelerle deney yapmak gibi değildir. Bir çiçeğin patlaması önemsiz olabilir. Kısa süre sonra bir çiçek daha açacaktır. Fakat toplumun bağlarının patlaması, parçaların öyle bir bölünmesidir ki binlerce kimseye en ağır acıları yaşatmadan ortaya çıkamaz ve yaranın tekrar olgunlaşması için çok uzun zaman geçebilir ve pek çok ıstırap yaşanabilir.

İncelemekte olduğum beş önermenin Bay Godwin'in hayalperest yapısının köşe taşları ve hakikaten de çalışmasının tamamının amaç ve temayül ifadeleri olduğu düşünüldüğünde, müstakil muhakemelerinin çoğu ne kadar kusursuz olursa olsun, kendisinin, girişiminin büyük amacında başarısız olduğu düşünülmelidir. Hiçbir şekilde yeterince açıklığa kavuşturmadığı insanın karmaşık tabiatından kaynaklanan zorlukların yanı sıra, insanın ve toplumun mükemmelleştirilebilirliği aleyhindeki esas argüman, öne sürdüğü herhangi bir şey tarafından parçalanmamış

ve bozulmamış halde durmaktadır. Ve kendi muhakememe güvenebildiğim kadarıyla bu iddia, yalnızca Bay Godwin'in terimi anladığı genişletilmiş anlamda insanoğlunun mükemmelleştirilebilirliği aleyhine değil, aynı zamanda genel toplumun şekil ve yapısında çok belirgin ve çarpıcı değişim -bununla insan ırkının sayıca en fazla ve bunun sonucu olarak konuya genel olarak baktığımızda en önemli kısmı olan insanlığın alt sınıflarının durumunda herhangi bir büyük ve aşikar iyileştirmeyi kast ediyorum- aleyhine de kesindir. Bin sene yaşayacak olsam ve doğa kanunları da aynı kalacak olsa, uzun süredir iskan edilmekte olan bir ülkede, zenginlerin olası hiçbir fedakârlık veya gayretinin, hiçbir zaman bir topluluktaki aşağı sınıfları koşullar bakımından Amerika'nın kuzey eyaletlerindeki sıradan halkın yaklaşık otuz sene önceki durumuna eşit şekilde konumlandıramayacağını öne sürerken, tecrübemin beni yadsıyacağından pek az korkar veya daha ziyade bunu pek az umardım.

Avrupa'daki alt halk sınıfları, gelecekte bir dönemde şimdi olduklarından çok daha iyi eğitimli olabilirler; sahip oldukları kısıtlı boş zamanı meyhanede geçirmekten başka şekilde kullanmayı öğrenebilirler; belki şimdiye kadar herhangi bir ülkede olduğundan daha iyi ve daha eşitlikçi kanunlar altında yaşayabilirler ve hatta daha fazla boş zaman sahibi olabileceklerini muhtemel olmasa da mümkün görüyorum fakat kalabalık bir aileyi rahatlıkla geçindirebileceklerine tamamen güvenerek erken yaşta evlilik yapmalarını sağlayacak miktarda para veya besine sahip olmaları, şeylerin tabiatında mevcut değildir.

XV. Bölüm

Fazla mükemmel modeller bazen gelişimi teşvik etmektense engelleyebilir—Bay Godwin'in "Avarice and Profusion [Cimrilik ve Savurganlık]" adlı makalesi —Bir toplumun gerekli işgücünü herkes arasında dostane şekilde bölüştürmenin imkânsızlığı —İşgücü karşıtı teşvikler, gelecekte iyilik ortaya çıkarmaya dair hiçbir olasılık olmadan veya bu yönde çok düşük bir olasılıkla mevcut kötülük ortaya çıkarabilir —Tarımsal işgücü yoğunluğuna ulaşmanın her zaman işçiye fayda getirmesi gerekir.

Bay Godwin, *Enquirer*'ının [Araştırmacı] önsözünde, *Political Justice*'i [Siyasi Adalet] kaleme aldığından bu yanaki görüşlerinde bazı değişikliklere işaret eden ifadeler kullanır ve bu artık birkaç senelik bir çalışma olduğundan, yazarın kendisinin değiştirmek için neden gördüğü görüşler aleyhine konuşmakta olduğumu ama *Enquirer*'ın bazı denemelerinde Bay Godwin'in hususi düşünce şeklinin her zamanki kadar çarpıcı olduğunu düşünüyorum.

Herhangi bir şeyde mükemmeliyete erişmeyi bekleyemeyecek olsak da gözümüzün önüne en mükemmel modelleri getirmenin faydalı olacağı düşünülür. Bunun makul gerekçeleri olmakla birlikte genel anlamda doğru olduğu söylenemez. En açık örneklerin bile doğru olup olmadığı konusunda şüpheliyim. Çok genç bir ressamın, ziyadesiyle tamamlanmış ve mükemmel bir resmi kopyalama gayretinden, taslağın daha belirgin olduğu ve renkleri tatbik edilme şeklinin daha kolay keşfedilebildiği bir resmi kopyalama gayretinden elde edeceği kadar fayda sağlayacağından şüpheliyim. Fakat modelin mükemmeliyetinin, bizim doğal olarak yöneleceğimizden daha farklı ve üstün

bir tabiatta olduğu durumlarda ona yönelmede her zaman başarısız olmayız ama gözlerimizi bu kadar mükemmel bir modele dikmemiş olsaydık kaydetmeyi umacağımız ilerlemeye büyük ihtimalle ket vururuz. Açlık veya uykunun tahrikinden muaf, son derece entelektüel bir varlık kuşkusuz insanoğlundan çok daha mükemmel bir varoluştur, fakat insanoğlu böyle bir modeli kopyalamaya kalkışırsa yalnızca ona erişmede başarısız olmakla kalmaz, aynı zamanda taklit edilemez olanı akılsızca taklit etmeye çabalarken, geliştirmeye gayret ettiği bir nebze aklı da muhtemelen yok eder.

Besin ve uyku olmadan yaşayabilen bir varlık insana ne kadar uzaksa, Bay Godwin'in betimlediği toplum şekli ve yapısı da şimdiye kadar dünyada hüküm sürmüş herhangi bir toplum şeklinden o kadar ayrıdır. Kendisinin tahayyül ettiği duruma doğru toplumu mevcut halinde iyileştirerek kat edeceğimiz mesafe, kendisine paralel yürüdüğümüz bir çizgiye doğru alacağımız mesafeden daha fazla değildir. Dolayısıyla soru, bu türden bir toplum şeklini "kutup yıldızımız" kabul ederek insan ırkının gelişimini ilerletiyor mu yoksa geciktiriyor mu olduğumuzdur. Bana göre Bay Godwin, *Enquirer*'daki "Cimrilik ve İsraf Üzerine" başlıklı makalesi ile bu sorunun yanıtını kendi aleyhine vermiştir.

Dr. Adam Smith, son derece isabetli bir şekilde hem ulusların hem bireylerin pintilikle zenginleştiğini, savurganlıkla yoksullaştığını ve bu nedenle her tutumlu insanın ülkesinin dostu, her müsrifin de ülkesinin düşmanı olduğunu ileri sürmüştür. Buna ilişkin verdiği gerekçe, gelirden tasarruf edilenin her zaman sermayeye katıldığı ve dolayısıyla genellikle verimsiz olan işgücü idamesinden alınıp kendini kıymetli emtiada gerçekleştiren işgücü idamesinde kullanıldığıdır. Daha bariz bir gözlem olamaz. Bay Godwin'in çalışmasının konusu ilk bakışta biraz benzerdir ama aslında daha farklı olamazdı. Savurganlık fenalığını bilinen bir hakikat olarak ele alır. Bu nedenle mukayesesini paragöz adamla geliri kadar harcayan adam ara-

sında yapar. Fakat Bay Godwin'in paragöz adamı, en azından devletin refahı üzerindeki etkisi bakımından Dr. Adam Smith'in tutumlu adamından tamamen farklı bir karakterdir. Tutumlu adam, daha fazla para kazanmak için gelirinden artırır ve bunu sermayesine ekler ve bu sermayeyi de ya kendisi verimli işgücünün idamesinde kullanır ya da onu muhtemelen bu şekilde kullanacak bir başkasına ödünç verir. Devlete faydası dokunur çünkü devletin genel sermayesine katkıda bulunur ve sermaye olarak kullanılan varlık, yalnızca gelir olarak harcandığı zamandakinden daha fazla işgücü harekete geçirmez; aynı zamanda bu işgücü daha değerli türden işgücüdür. Fakat Bay Godwin'in paragöz adamı parasını bir sandıkta saklar ve verimli veya verimsiz, hiçbir türden işgücü harekete geçirmez. Bu o kadar asli bir farktır ki Bay Godwin'in çalışmasındaki görüşü açıkça yanlışken Dr. Adam Smith'in konumu apaçık doğrudur. Hakikaten de Bay Godwin, işgücünün idamesine yazgılı kaynakların bu şekilde kilitlenip kaldırılmasının yoksullar için bazı mevcut sıkıntılar ortaya çıkarıyor olmasının farkına varmadan edememiştir. Dolayısıyla bu itirazı zayıflatmak için tek yolu iki karakteri daha çok, her zaman kutup yıldızımız olarak bakmamız gerektiğini söylediği o mutluluk verici has eşitlik durumuna yaklaşmayı hızlandırma eğilimlerine göre kıyaslamaktır.

Bu türden bir toplum durumunun tamamen uygulanamaz olduğu zannediyorum bu çalışmanın önceki kısımlarında kanıtlanmıştı. O halde kılavuzumuz ve büyük siyasi keşif deryasındaki kutup yıldızımız olarak böyle bir noktaya bakmakla ne umabiliriz? Akıl bize sürekli ters rüzgârlardan, daimi ama sonuçsuz zahmetlerden, sürekli harap olan gemilerden ve mutlak sefaletten başka bir şey beklememiz gerektiğini gösterecektir. O türden mükemmel bir toplum şekline doğru en ufak bir hakiki ilerleme kaydetmemekle kalmayacak, aynı zamanda zihin ve beden kuvvetimizi ilerlemenin imkânsız olduğu bir yönde har-

camakla ve mükerrer başarısızlıklarımıza eşlik etmesi zorunlu olağan sıkıntıyla, toplumda gerçekten erişilebilir olan o gelişme derecesine de açıkça ket vuracağız.

Bay Godwin'in sistemine göre tesis edilen bir toplumun, tabiatımızın kaçınılmaz kanunları gereği bir malikler sınıfı bir de işçiler sınıfına doğru bozulmak zorunda olduğu ve toplumun harekete geçirici ilkesi olarak iyilikseverliğin öz-sevgiyle ikame edilmesinin bu kadar hoş bir isimden beklenecek mesut etkileri yaratmak yerine şimdi yalnızca bir kısmın hissettiği ihtiyaç baskısının toplumun tamamınca hissedilmesine neden olacağı anlaşılmaktadır. İnsan dehasının en yüce gayretlerini, ruhun en nitelikli ve ince hissiyatını, medeni devleti yabanıl devletten ayıran her şeyi mülkün müesses idaresi ile anlaşılan o ki, kısıtlı öz-sevgi ilkesine borçluyuz ve şimdiye kadar medeni insanın doğasında, onun sayesinde bu mevkie tırmandığı merdiveni güvenle aşağı atabileceği bir durumda olduğunu veya herhangi bir zamanda bu durumda olacağını söylememizi mümkün kılacak yeterli değişiklik olmamıştır.

Yabanıllığın ötesine geçen her toplumda bir mâlikler ve bir işçiler sınıfı mevcut olmak zorundaysa, işgücü işçi sınıfının tek mülkü olduğundan, bu mülkün değerini azaltma eğiliminde olan her şeyin toplumun bu kesiminin varlıklarını da azaltma eğiliminde olması gerektiği açıktır. Yoksul bir adamın birilerine bağımlı olmadan kendini geçindirmesinin tek yolu, bedensel kuvvetini kullanmaktır. Hayatın zaruretleri karşılığında verebileceği tek emtia budur. O halde emtiasının pazarını daraltmakla, işgücü talebini düşürmekle ve sahip olduğu tek mülkün değerini azaltmakla ona pek faydanız dokunuyor sayılmaz.

Bu çalışmanın öncelikli savının yalnızca bir mâlikler ve bir işçiler sınıfının gerekliliğini kanıtlamak olduğuna ama hiçbir şekilde mevcut büyük mülk eşitsizliğinin toplum için gerekli veya faydalı olduğunu çıkarsamadığına dikkat edilmelidir. Aksine, bu mutlaka bir fenalık olarak görülmelidir ve onu teşvik eden her kurum da kötü ve münase-

betsizdir. Fakat bir hükümetin servet eşitsizliğini baskılamak için faal olarak müdahil olmasının topluma bir avantaj sağlayıp sağlayamayacağı bir şüphe konusu olabilir. Belki de Dr. Adam Smith'in ve Fransız ekonomistlerin benimsediği bonkör kusursuz özgürlük sisteminin herhangi bir baskılama sistemiyle değiştirilmesi yanlış olacaktır.

Bay Godwin belki de takas ve trampa sisteminin tamamının alçakça ve haksız bir alışveriş olduğunu söyleyecektir. Yoksul bir adamı hakikaten rahatlatacaksanız onun işinin bir kısmını kendi üzerinize almanız veya karşılığında çok ciddi bir dönüş beklemeden ona paranızdan vermeniz gerekir. Önerilen ilk yönteme yanıt olarak, yoksullara bu şekilde yardım etmeye ikna edilseler bile zenginlerin yardımının değerinin görece ehemmiyetsiz olacağı söylenebilir. Zenginler kendilerini çok mühim kişiler olarak görseler de yoksullara kıyasla daha az sayıdadır ve dolayısıyla onların külfetinin küçük bir bölümünü üstlenebilirler. Lüks üreten herkesin sayısı zaruret üretenlerin sayısına eklenecek olsa ve bu işler herkes arasında dostane şekilde bölüştürülebilse, herkesin payı gerçekten de hafif olabilir ama bu türden dostane bir bölüşüm kuşkusuz ne kadar istenir olsa da kendisine dayanarak zuhur edebilecek herhangi bir tatbik edilebilir bir ilke tahayyül edemiyorum. Bay Godwin'in betimlediği sert yansız adaletin önderlik ettiği hayırseverlik ruhunun kuvvetle tatbik edilmesi halinde bunun insan ırkının tamamını ihtiyaç ve sefalete iteceği gösterilmişti. Mâlik kendisine iyi bir pay ayırıp karşılığında onlardan bir iş beklemeden kalanını yoksullara verecek olursa ne olurdu inceleyelim. Bu türden bir hareketin toplumun mevcut halinde muhtemelen ortaya çıkaracağı genel aylaklık ve yozlaşma ile toprağın üretimi ile lüks üretme işgücünü azaltma şeklindeki büyük risk bir yana, ortada bir diğer itiraz daha var.

Bay Godwin'in pratik ilkelere pek saygısı yok gibi görünüyor ama kendisinin, bir durumdan diğerine ilerleyişimi-

zi hızlandıracak hemen uygulanabilecek pratik bir yönteme işaret etmeksizin toplumun şimdiki halinin bozukluğu ve farklı bir durumun güzelliği hakkında uzun uzadıya yazan kişiye kıyasla daha bayağı bir iyiliğin nasıl elde edilebileceğini göstermenin, insanlık için çok daha faydalı olduğunu düşündüğümü kabul ediyorum.

Nüfus ilkesi, ihtiyaç sahiplerinin, yeterli şekilde tedarik edilenlerden her zaman daha fazla olacağını göstermiştir. Zengin adamın fazlalığı üç kişi için yeterli olabilir ama onu almaya istekli dört kişi olacaktır. Seçiminin nesnesi olanlara büyük bir lütuf bahşetmeden dört kişi içinden üç kişi seçemez. Bu kimseler de geçimleri için ona bağlı olduklarından ona karşı büyük bir mesuliyet hissetmek durumunda olacaktır. Zengin adam gücünün, yoksul adam bağımlılığının farkına varacaktır ve bu iki izlenimin insan kalbi üzerindeki etkileri iyi bilinir. Dolayısıyla ağır işin fenalığı noktasında Bay Godwin'e tamamen katılmakla birlikte, onun bağımlılıktan daha az kötü olduğunu ve insan zihnini daha az küçük düşüreceğini düşünüyorum. İnsana dair elimizdeki her tarihçe, daimi güç tevdi edilen zihnin karşı karşıya olduğu tehlikeye önemle yaklaşır.

Mevcut durumda ve bilhassa işgücü talep ediliyorken, benim için bir günlük iş yapan kimse benim üzerime, benim onun üzerine yüklediğim kadar büyük bir mesuliyet yüklüyor. Bende onun istediği var; onda benim istediğim. Dostane bir takas yapıyoruz. Yoksul adam bağımsızlığının bilinciyle dik yürüyor ve işvereninin zihni de güç hissiyle bozulmuyor.

İngiltere'de üç veya dört yüz yıl önce kuşkusuz iş, nüfusa oranla şimdi olduğundan daha azdı ama çok daha fazla bağımlılık vardı ve şayet yoksullar, büyük imalâthanelerle birlikte büyük lordların tedarik ettikleri karşılığında bir şeyler verebilir hale gelmeselerdi şimdiki kişisel özgürlüklerimizin tadını çıkarıyor olamazdık. Ticaret ve imalâthanelerin en büyük düşmanlarının bile -ve ben kendimi onların azimli bir dostu addetmiyorum- bunlar İngiltere'ye

geldiğinde arkalarından özgürlüğün de geldiğini kabul etmeleri gerekir.

Söylenen hiçbir şey, iyilikseverlik ruhunu bir nebze bile değersizleştirmez. Bu, insan kalbinin en asil ve en tanrısal niteliklerinden biridir ve belki de öz-sevgiden yavaş yavaş ve kademeli olarak meydana gelmiş, sonrasında ise görevi kısmi çarpıklıkları yumuşatmak, sertlikleri düzeltmek ve kendisini ortaya çıkaranın pürüzlerini gidermek olan genel bir yasa işlevi görmesine niyet edilmiştir ve bu bir bütün olarak doğanın analojisiymiş gibi görünmektedir. Belki de en azından bize göre kısmi kötülük üretmeyen bir genel doğa yasası yoktur ve aynı zamanda bir diğer genel yasa işlevi gören bereketli bir durumun, ilkinin eşitsizliklerini düzelttiğini de sıklıkla gözlemleriz.

İyilikseverliğin esas görevi, öz-sevgiden kaynaklanan kısmi kötülükleri yumuşatmaktır ama hiçbir zaman onun yerine konamaz. Şayet gerçekleştirmek üzere olduğu eylemin, genel iyiliğe diğer herhangi bir eylemden daha yardımcı olduğu tamamen saptanmadan hiçbir kimsenin harekete geçmesine izin verilmeseydi, en parlak zihinler şaşkınlık ve hayretle tereddüde düşerdi ve aydınlatılmamış kimseler, sürekli olarak en büyük hataları işlerdi.

Dolayısıyla, Bay Godwin tarım işlerinin bütün işçi sınıfı arasında hangi uygulanabilir ilkeye göre dostane şekilde bölüştürüleceğine dair bir şey söylemediğinden, yoksullara iş verme aleyhindeki genel teşviklerle fazlasıyla mevcut kötülük vasıtasıyla erişilemez bir iyiliğin peşinde gider gibidir, zira yoksullara iş veren herkesin onların düşmanı olduğu ve üzerlerindeki baskılara baskı ekledikleri düşünülecek ve bu nedenle pinti, kazandığını harcayan kimseye tercih edilecekse, buradan şimdi kazandıklarını harcayan herhangi bir sayıda insanın toplumun faydası için pintilere dönüştürülebilecekleri sonucu çıkar. O halde şimdi her biri onar adam çalıştıran yüz bin kişinin varlıklarını genel kullanıma kapattıklarını varsayacak olursak, farklı alanlarda çalışan bir milyon kişinin her türlü istih-

damın tamamen dışında kalacağı açıktır. Böylesi bir olayın toplumun şimdiki halinde ortaya çıkaracağı geniş kapsamlı sefaleti Bay Godwin bile kabul etmekten kaçınamaz. "İnsanları bulunmaları gereken konuma getirirken", böylesi bir hareketin, kazandıklarını harcayanların çabalarından daha faydalı olacağını ispat etmekte zorlanmaz mı diye sormadan edemiyorum. Fakat Bay Godwin, pinti kimsenin gerçekten hiçbir şey sakınmadığını, söylemeye çalıştığı şeyin doğru anlaşılmadığını ve zenginliğin tabiatının hakiki gelişimi ve tanımının onu anlatmaya tatbik edilmediğini söyler. Dolayısıyla zenginliği çok isabetli şekilde insan işgücünün büyüttüğü ve geliştirdiği emtia olarak tanımladıktan sonra pinti kimsenin ne tahıl ne öküz ne kıyafet ne de ev sakladığını öne sürer. Elbette bunları gerçekten saklamaz ama onların üretilme gücünü saklar ki bu da neredeyse aynı şeydir. Çağdaşları, sanki fakirlermiş gibi, bu şeyleri tümüyle ve geniş kapsamda kullanır ama zenginliğini daha fazla toprak ekmek, daha fazla öküz beslemek, daha fazla terzi çalıştırmak ve daha fazla ev inşa etmekte kullanması halinde olacak kadar geniş bir kapsamda değil. Fakat bir anlığına pintinin davranışının gerçekten faydalı herhangi bir üretimi kısıtlamadığını varsayacak olursak, işini kaybedenler, toplumun ürettiği besin ve kıyafetten düzgün bir pay alabilmek için gösterebilecekleri icazeti nasıl temin edecekler? İşte aşılamaz zorluk budur.

Dünyada gerçekten gerekenden çok daha fazla işgücü olduğu ve toplumun alt sınıfları kendi aralarında günde altı veya yedi saatten fazla çalışmamaya hemfikir olabilirse insanın mutluluğu için elzem olan emtianın yine şimdiki gibi büyük bollukla üretilebileceği konusunda Bay Godwin'le hemfikir olmaya gayet razıyım. Fakat bu türden bir anlaşmaya sadık kalınabileceğini düşünmek neredeyse imkânsız. Nüfus ilkesi gereği bazıları diğerlerine kıyasla daha fazla ihtiyaç içinde olmak zorundadır. Geniş aileleri olanlar doğal olarak daha fazla besin almak için işgüçle-

rinden iki saat daha fazla vermeye istekli olacaktır. Bu takası yapmaları nasıl engellenebilir? Pozitif kurumlar vasıtasıyla kendi işgücü üzerindeki hâkimiyetine müdahale etmek, bir insanın sahip olduğu öncelikli ve en kutsal mülkün ihlali olacaktır.

Dolayısıyla, Bay Godwin toplumdaki gerekli işgücünü eşit olarak bölüştürmek için uygulanabilir bir tasarı öne süremedikçe, dikkate alınmaları halinde işgücü aleyhine teşvikleri, kendisinin kutup yıldızı olarak baktığı ve bizi şu anda insan eylemlerinin doğasını ve eğilimlerini tespit etmek için bize kılavuzluk etmesi gerektiğini düşündüğü o has eşitlik haline yaklaştırmak bir yana, çok fazla fenalıklar ortaya çıkaracaktır. Böyle bir kutup yıldızını takip eden denizcinin gemisi batmaya mahkûmdur.

Belki de bir çiftçinin ekim masraflarını karşılamayacak toprağı geliştirmek ve verimli kılmak suretiyle zenginliğin bir topluma ve özellikle onun aşağı sınıflarına faydalı şekilde kullanılabilmesini sağlayacak bir yöntem yoktur. Bay Godwin, yoksulu bu şekilde değerlendiren kişiliğin değeri ve yararını resmetmedeki enerjik belagatini, onları kısıtlı lükslerde kullanan kimselere tatbik etseydi, okumuş yazmış herkesin onun gayretlerini alkışlaması gerekirdi. Artan tarımsal işgücü talebinin her zaman yoksulların durumunu iyileştirme eğiliminde olması gerekir. İş artışı bu şekilde gerçekleşirse, yoksulların sekiz saat çalışarak aldıkları para için on saat çalışmak zorunda kalacakları iddiası doğruluktan çok uzaktır. Aksine, bir işçi, eşini ve ailesini önceden sekiz saatlik işle geçindirebilirken bunu artık altı saatlik işle yapabilir duruma gelecektir.

Lükslerin ortaya çıkardığı işgücü, mâliki güçle yozlaştırarak veya işçiyi bağımlılıkla küçük düşürmeden ülkenin üretiminin dağıtılmasında faydalı olsa da yoksulların durumu üzerinde aynı faydalı etkiyi göstermemiştir. İşgücü fiyatını, artan tarımsal işgücü talebinden bile daha fazla artırma olasılığı olsa da imalâthanelerden gelecek büyük bir iş artışı halinde yine de bu durumda olduğu gibi ülke-

deki besin miktarı orantılı olarak artmıyor olabilir; besin fiyatı işgücü fiyatıyla orantılı artmak zorunda olduğundan, yoksulların elde edeceği avantaj yalnızca geçici olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak Dr. Adam Smith'in *Wealth of Nations* [Ulusların Zenginliği] eserindeki bir bölüme ilişkin birkaç yoruma girişmekten imtina edemiyorum; aynı zamanda, siyaset dünyasında bu kadar şöhreti olan bir kimseden farklı düşündüğüm için hissetmek zorunda kaldığım çekingenlikle konuşuyorum.

XVI. Bölüm

Dr. Adam Smith'in bir toplumun gelir veya sermayesindeki her artışı, işgücünün idamesi için gereken kaynaklardaki bir artış olarak sunmaktaki muhtemel yanılgısı — Zenginlik artışının, çalışan yoksulların durumunu iyileştirme eğiliminde olamayacağı örnekler — İngiltere'nin zenginliği, işgücünün idamesi için gereken kaynaklarda orantılı bir artış olmaksızın artmıştır — Zenginlikte, imalattan kaynaklı bir artış olması Çin'deki yoksulların durumunu iyileştirmez.

Dr. Adam Smith'in incelemesinin konusu, kendi ifadesiyle, ulusların zenginliğinin tabiatı ve nedenleridir. Fakat zaman zaman bununla bir araya getirdiği, belki daha ilginç bir inceleme vardır; ulusların mutluluğunu veya her ulusta en kalabalık sınıf olan alt sınıfların mutluluk veya rahatına etki eden nedenlerin incelenmesini kastediyorum. Bu iki konunun yakın bağlantısının ve bir devletin zenginliğini artırma eğiliminde olan nedenlerin aynı zamanda genel olarak halkın alt sınıflarının da mutluluğunu artırma eğiliminde olduğunun ziyadesiyle farkındayım. Fakat Dr. Adam Smith bu iki incelemeyi belki de olduklarından daha yakın bağlantılı şekilde ele almıştır; en azından, bir toplumun (kendisinin zenginlik tanımına göre) zenginliğinin, bunun için çalışanların rahatını artırma eğilimi olmaksızın arttığı durumları dikkate almamıştır. İnsanın has mutluluğunu neyin teşkil ettiğine dair felsefi bir tartışmaya girmek niyetinde değilim; yalnızca sağlık ile hayatın gereklilikleri ve rahatlıklarına hâkim olmayı -evrensel olarak tanınmış iki bileşeni- değerlendireceğim.

Çalışan yoksulların rahatlıklarının, işgücünün idamesi

için tasarlanmış kaynaklardaki artışa bağlı olduğuna ve bu artışın hızıyla tamamen orantılı olacağına dair ya hiç kuşku duyulamaz veya olsa bile pek az olabilir. Bu türden bir artışın piyasada rekabet yaratmak suretiyle neden olacağı işgücü talebinin mutlaka işgücünün değerini yükseltmesi gerekir ve ihtiyaç duyulan ilave eller yetiştirilene dek, artan kaynaklar, artıştan öncekiyle aynı sayıda kişi arasında bölüştürülecektir ve dolayısıyla her işçi görece rahat içinde yaşayacaktır. Fakat Dr. Adam Smith bir toplumun kârındaki veya sermayesindeki her artışı bu kaynakların bir artışı olarak tasvir etmekte belki de yanılmaktadır. Bu türden bir fazla sermaye veya kâr hakikaten de her zaman ona sahip birey tarafından, sayesinde daha fazla işgücü ikame ettirebileceği ek bir kaynak olarak değerlendirilecektir, fakat toplumun sermaye veya kârındaki bu artışın tamamı veya en azından büyük bir bölümü besinlerinin orantılı bir miktarına dönüştürülmediği sürece fazladan işçi ikame etmenin gerçek ve etkili bir kaynağı olmayacaktır ve artışın toprağın üretiminden değil, yalnızca işgücünün üretiminden kaynaklandığı durumlarda da bu şekilde dönüştürülebilir olmayacaktır. Bu durumda toplumun sermayesinin kullanabileceği el sayısı ile topraklarının ikame edebileceği el sayısı arasında bir ayrım ortaya çıkacaktır.

Bir örnekle açıklayacak olursam; Dr. Adam Smith, bir ulusun zenginliğini topraklarının ve işgücünün yıllık üretimi bağlamında tanımlıyor. Bu tanım imalat üretimi ile toprağa dayalı üretimi açık bir şekilde kapsamaktadır. Şimdi, bir ulusun birkaç sene boyunca, yıllık kârından artırdıklarını, toprakta kullanılan sermayeye değil, yalnızca imalât sermayesine kattığını varsayacak olursak, daha fazla sayıda işçiyi destekleyecek bir güç ve dolayısıyla işgücünün idamesi için gerçek kaynaklar olmaksızın yukarıdaki tanıma göre daha zenginleşebileceği açıktır. Yine de her üreticinin eski sermayesini ticarette genişletmek veya yeni imalâthaneler tesis etmek için sahip olacağı veya en

azından sahip olduğunu düşüneceği güçten kaynaklı bir işgücü talebi olacaktır. Bu talep elbette işgücünün fiyatını artıracaktır ama ülkedeki yıllık besin sermayesi artmadığı takdirde, besin fiyatı da onunla birlikte artmak zorunda olduğundan kısa süre içinde bu artışın yalnızca nominal olduğu anlaşılacaktır. İmalâttaki işçi talebi hakikaten de çoğu insanı tarımdan uzaklaştırabilir ve dolayısıyla toprağın yıllık üretimini azaltma eğiliminde olabilir ama biz bu türden herhangi bir etkinin tarım araçlarındaki iyileştirmelerle telâfi edilebileceğini ve dolayısıyla besin miktarının aynı kaldığını varsayacağız. Elbette imalât makinelerinde iyileştirmeler olacaktır ve imalâtta çalışan daha fazla sayıda insanla birlikte düşünüldüğünde bu durum, ülkenin işgücünün yıllık üretiminde yüksek topyekûn artışa neden olacaktır. Dolayısıyla tanıma göre ülkenin zenginliği yıllık olarak artıyor olacak ve bu artış belki de çok yavaş olmayacaktır.

Mesele, bu şekilde artan zenginliğin, çalışan yoksulların durumunu iyileştirme yönünde bir eğilimi taşıyıp taşımadığıdır. İşgücünün fiyatındaki herhangi bir genel artışın – besin sermayesi aynı kalmak kaydıyla- yalnızca nominal bir artış olabileceği kendiliğinden geçerli bir önermedir, zira bunun ardından çok kısa süre sonra besin fiyatlarında orantılı bir artış gelmesi gerekir. Dolayısıyla, varsaydığımız işgücü fiyatındaki artışın, çalışan yoksulların hayatın gereklilikleri ve rahatlıkları üzerindeki hâkimiyeti bağlamında hiçbir etkisi olmayacaktır veya bu etki çok az olacaktır. Bu bağlamda, öncekiyle neredeyse aynı durumda olacaklardır. Bir diğer bağlamda ise daha kötü bir durumda olacaklardır. Yoksulların daha büyük bir kısmı imalâtta ve bunun bir sonucu olarak daha azı da tarımda çalışıyor olacaktır. Ve zannediyorum ki bu iş değişiminin, insanın değişken zevkleri, savaş ve diğer nedenlerle büyük oranda belirsiz olan imalât işgücünün yanında, mutluluğun olmazsa olmaz bileşenlerinden sağlık bakımından da çok elverişsiz olduğu sanırım herkesçe kabul edilecektir.

Varsaydığım gibi bir durumun olamayacağı, çünkü besin fiyatlarındaki artışın anında fazladan sermayeyi tarım kanalına aktaracağı söylenebilir. Fakat işgücü fiyatındaki bir artıştan önce besinde artış meydana geldiğine dikkat edilmesi gerektiğinden bu durumun gerçekleşmesi çok yavaş olabilir ve dolayısıyla, durum başka türlü olsa da toprağın artan üretiminin neden olacağı tarım üzerindeki iyi etkilere ket vuracaktır.

Ulusun ilave sermayesinin, sermayesini kullanabileceği kimselerin idamesi için yeterli besini ithal etmesini sağlayacağı da söylenebilir. Hollanda gibi büyük bir donanması ve muhteşem ülke içi taşıma olanakları olan bir ülke hakikaten de etkili miktarda besin ithal edip dağıtabilir ama bu türden bir ithalat ve dağıtımın, bu bağlamda daha az avantajlı konumda bulunan büyük ülkelerde karşılığını bulabilmesi için besin fiyatlarının çok yüksek olması gerekir.

Tam olarak varsaydığım gibi bir örnek belki hiçbir zaman yaşanmamıştır ama ona yaklaşan örneklerin fazla çaba sarf etmeden bulunabileceğine şüphem yok. İngiltere'nin kendisinin devrimden beri söz konusu argümana çok çarpıcı bir örnek teşkil ettiğini düşünme eğilimindeyim.

Bu ülkenin hem harici hem dâhili ticareti, son yüzyıl içinde kesinlikle hızla gelişmiştir. Toprak ve işgücünün ürettiklerinin Avrupa piyasasındaki takas değeri kuşkusuz son derece çarpıcı şekilde artmıştır. Fakat tetkik edildiğinde, artışın toprağın üretiminde değil, büyük oranda işgücü üretiminde meydana geldiği ve dolayısıyla ülkenin zenginliği hızla artarken, işgücünün idamesi için gereken etkili kaynakların çok yavaş arttığı ve bu nedenle sonucun da beklenecek türden bir sonuç olduğu görülecektir. Ulusun artan zenginliğinin, çalışan yoksulların durumunu iyileştirme şeklinde bir eğilimi hiç olmamıştır veya bu çok düşük bir eğilimdir. Ben onların hayatın gereklilikleri ve rahatlıkları üzerindeki hâkimiyetinin arttığına inanmıyorum ve onların devrimden öncekine kıyasla çok daha büyük bir

bölümü imalâtta, kapalı ve sağlıksız alanlarda sıkış tepiş çalışıyor.

Dr. Price'ın İngiltere'nin nüfusunun devrimden beri düştüğü görüşüne inanacak olursak, işgücünün idamesi için gereken tesirli kaynaklar, başka bakımlardan zenginleşme süreci içinde azalmış gibi bile gözükecektir. Zira işgücünün idamesi için tesirli kaynaklar artıyorsa -yani hem toprak daha fazla sayıda işçinin yaşamasını sağlayabiliyor hem de sermaye daha fazla sayıda işçi çalıştırabiliyorsa- o halde sayı, Dr. Price'ın söylediği gibi savaşlara rağmen fazladan sıçrama yapacaktır. Ve bunun bir sonucu olarak, şayet bir ülkenin nüfusu sabit kalmışsa veya azalıyorsa, o ülke zenginlik imal etmede ne kadar ilerlemiş olursa olsun, işgücünün etkin ikamesi için tesirli kaynaklarının artmış olamayacağı çıkarımını rahatlıkla yapabiliriz.

Fakat her ne kadar bütün takrirler artışın -şayet artmışsa- çok yavaş olduğunda hemfikir olsa da İngiltere'nin nüfusunun devrimden beri düştüğünü tasavvur etmek zordur. Bu meselenin ortaya çıkardığı tartışmada Dr. Price kuşkusuz bu konunun çok daha ehli bir tablo çizmekte ve muhaliflerine kıyasla daha doğru bilgilere sahipmiş gibi görünmektedir. Yalnızca bu tartışmadan hareketle zannediyorum ki Dr. Price'ın savının, kanıtlanmaya Bay Howlett'inkinden daha yakın olduğu söylenebilir. Gerçek muhtemelen iki ifadenin arasında bir yerdedir ama bu faraziye, devrimden beri olan nüfus artışını, zenginlik artışına kıyasla çok daha yavaş kılmaktadır.

Toprağın üretiminin düştüğüne veya son yüzyıl boyunca durağan olduğuna pek az kimse inanacaktır. Mera ve boş arazilerin çevrilmesi kesinlikle ülkenin besinini artırma eğilimindedir ama boş arazilerin çevrilmesinin sıklıkla aksi bir etkiye sahip olduğu ve önceden fazla miktarda tahıl üreten geniş toprak sahalarının otlaklara çevrilince çevrilmeden öncesine kıyasla hem daha az ele iş verdiği hem daha az boğazı doyurduğu kesinlikle ifade edilmiştir. Otlaklık arazinin, aynı doğal verimlilikteki tahıl arazisine

kıyasla daha az miktarda besin ürettiği bilinen bir gerçektir ve en iyi kaliteden kasap etine olan artan talep ve bunun sonucu olarak bu etin artan fiyatından hareketle, yıllık olarak daha fazla oranda iyi toprağın otlatmada kullanıldığı kesinlikle öne sürülebilir; bu durumun ortaya çıkaracağı insan besini azalması, boş arazilerin çevrilmesinden elde edilecek avantajlar ile hayvancılıktaki genel iyileştirmeleri dengelemiş olabilir.

Kasap etinin şu andaki yüksek fiyatı ile geçmişteki düşük fiyatının nedeninin kıtlık veya bolluk değil, farklı dönemlerde piyasaya büyükbaş hayvan hazırlamadaki farklı maliyetler olduğunu belirtmeye çok da gerek yoktur. Fakat yüz yıl önce ülkedeki büyükbaş hayvan sayısının şimdikinden daha fazla olması muhtemeldir ama şu anda piyasaya sürülen etin kalitesinin herhangi bir zamandakinden daha üstün olduğuna hiç şüphe yoktur. Kasap etinin fiyatı çok düşükken büyükbaş hayvanlar öncelikli olarak boş arazi üzerinde yetiştiriliyor ve bazı belli başlı pazarlar dışında muhtemelen pek fazla semirtilmeden kesiliyordu. Şu anda uzaktaki bazı ülkelerde son derece ucuza satılan dana eti, İngiltere'de satılana yalnızca ismen benzemektedir. Kasap etinin fiyatı önceleri hayvan yetiştirmeyi karşılamıyor; büyükbaşı, işlemenin karşılığını verecek toprakta beslemeye ancak yetiyordu ama şimdiki fiyat hem büyükbaşı en iyi topraklarda beslemeye yetiyor hem de iyi tahıl mahsulü verebilecek topraklarda çok sayıda büyükbaş yetiştirilmesini mümkün kılıyor. Farklı dönemlerde aynı sayıda veya hatta aynı ağırlıktaki büyükbaş, çok farklı miktarda insan besini (bu ifadeyi kullanabilirsem şayet) tüketmiş olacaktır. Besili bir hayvan, bazı bakımlardan Fransız ekonomistlerin tabiriyle verimsiz bir işçi olarak görülebilir: Tükettiği ham üretimin değerine hiçbir katkısı olmamıştır. Mevcut otlatma sistemi elbette önceki sisteme kıyasla insan besinini, toprağın genel verimliliğiyle orantılı olarak daha fazla azaltma eğilimindedir.

Hiçbir şekilde eski sistemin devam edebileceğini veya

devam etmesi gerektiğini söylediğim anlaşılmasın. Kasap etinin artan fiyatı, yetiştiriciliğin doğal ve kaçınılmaz bir sonucudur ama şu andaki en iyi kaliteden kasap eti talebinin ve bunun sonucu olarak bu talebi karşılamak için yıllık bazda kullanılan iyi toprak miktarıyla zevk için bakılan çok sayıda atın, ülkedeki insan besini miktarının toprağın genel olarak artan verimliliğinin hızına yetişmesini engelleyen esas nedenler olduğunu düşünmeden edemiyorum ve bu konularda bir âdet değişikliğinin ülkedeki besin miktarı ve buna bağlı olarak nüfus üzerinde çok makul bir etki yaratacağına şüphem yok.

En bereketli toprakların büyük bölümünün hayvan otlatmada kullanılması, tarım araçlarındaki ilerlemeler, büyük çiftliklerin sayısındaki artış ve özellikle imparatorluğun tamamında kır evlerinin sayısının azalması, şu anda tarımsal işgücünde kullanılan insan sayısının muhtemelen devrim dönemindeki kadar olmadığını kanıtlar. Dolayısıyla nüfustaki herhangi bir artışın neredeyse tamamen imalâtta kullanılması gerekir ve yalnızca ipek yerine muslin ve toka ve metal düğme yerine kapalı düğme kullanılması gibi moda şımarıklıkları ile, işgücü piyasasında piyasa ve kilise kanunları nedeniyle ortaya çıkan kısıtlamalar yüzünden bu imalâthanelerin bazılarının başarısız olmasının, binlerce insanın geçimini hayır kurumlarına bağımlı kıldığı iyi bilinmektedir. Yoksulluk oranlarındaki büyük artış tek başına, hakikaten de yoksulların hayatın gerekliliklerı ve rahatlıkları üzerinde daha fazla hâkimiyete sahip olmadıklarına sağlam delil teşkil eder ve durumlarının bu anlamda daha iyiden ziyade daha kötü olduğu değerlendirmesine çok daha büyük oranda yoksulun hem sağlık hem erdem için elverişsiz büyük imalâthanelerde çalıştığı eklenecek olursa, son yıllardaki zenginlik artışının çalışan yoksulların mutluluğunu artırma eğiliminde olmadığı kabul edilmelidir.

Bir ulusun gelir veya sermayesindeki her artışın, işgücünün idamesi için gereken gerçek kaynaklarda bir artış ola-

rak değerlendirilemeyeceği ve dolayısıyla yoksulların durumu üzerinde aynı iyi etkiye sahip olamayacağı, bu iddianın Çin'e tatbik edilmesi halinde açıkça görülecektir.

Dr. Adam Smith, Çin'in kanunları ve kurumlarının tabiatının olanak tanıdığı ölçüde, uzun süredir zengin olduğunu, ama farklı kanun ve kurumlarla ve dış ticarete itibar edilmesi halinde daha da zengin olacağını ifade eder. Soru, bu türden bir zenginlik artışının, işgücünün idamesi için gerekli gerçek kaynaklardaki bir artış olup olmayacağı ve bunun bir sonucu olarak Çin'deki alt sınıf insanları daha fazla bir bolluk haline getirip getirmeyeceğidir.

Çin'de tüccarlık ve dış ticaret büyük itibar görseydi yüksek işçi sayısı ve işgücünün ucuzluğu nedeniyle ithalât imalâthanelerinin sayısının muazzam şekilde artacağı açıktır. Büyük besin miktarı ve iç toprakların inanılmaz boyutu nedeniyle buna karşılık olarak ülkedeki yıllık besin sermayesine herhangi bir makul katkı sağlayacak miktarda ithalât yapamayacağı da açıktır. Dolayısıyla muazzam sayıdaki imalâthanelerini başlıca olarak dünyanın her yerinden lüks mallarla takas ederdi. Şu anda besin üretiminde hiçbir işgücünden kaçınılmıyor gibi görünmektedir. Ülkenin nüfusu, sermayesinin çalıştırabileceğine kıyasla fazladır ve dolayısıyla işgücü o kadar boldur ki onu azaltma zahmetine girilmez. Bu durumun sonucu, muhtemelen toprağın olanak verdiği en fazla miktarda besin üretimidir, zira işgücünü azaltma sürecinin -bir çiftçinin piyasaya belirli miktarda tahılı daha az maliyetle getirmesini mümkün kılabilse de- toplam üretimi artırmaktan ziyade azalttığı genel olarak gözlemlenecektir ve dolayısıyla bu süreç tarımda bazı bakımlardan kamusal faydadan ziyade kişisel fayda olarak değerlendirilebilir. Bu durumu değiştirecek ve bir dereceye kadar ülkenin üretimini azaltacak kadar fazla sayıda işçiyi tarımdan çekmedikçe Çin'deki imalâthaneleri dış ticarete hazırlamada muazzam miktarda sermaye kullanılamaz. İmalât işçisine talep doğal olarak işgücü fiyatını artıracaktır ama besin miktarı artmış olmayaca-

ğından, besin fiyatı işgücü fiyatına ayak uyduracak; hatta besin miktarı gerçekten düşüyorsa ona ayak uydurmaktan fazlasını yapacaktır. Ülkenin zenginliği açıkça artacaktır: Toprağının ve işgücünün yıllık üretimimin takas değeri yıllık olarak artacaktır ama işgücünün idamesinin gerçek kaynakları durağan kalacak ve hatta azalacaktır ve bu nedenle ulusun artan zenginliği, yoksulların durumunu yükseltmekten ziyade düşürecektir. Hayatın gereklilikleri ve rahatlıkları üzerindeki hâkimiyet bağlamında, öncekiyle aynı veya öncekinden daha kötü durumda olacaklardır ve yoksulların büyük bölümü sağlıklı tarım işlerini, imalât sanayinin sağlıksız meşgaleleriyle değiştirecektir.

İddianın, Çin'e tatbik edildiğinde daha açık hale gelmesinin nedeni belki de Çin'in zenginliğinin uzun süredir durağan olduğunun genel olarak kabul edilmesidir. Herhangi bir diğer ülke söz konusu olduğunda, zenginliğin mukayese edilen iki dönemden hangisinde en hızlı şekilde arttığı her zaman bir tartışma konusu olabilir, zira Dr. Adam Smith, yoksulların durumunun, herhangi bir dönemdeki zenginlik artışı hızına bağlı olduğunu söyler. Fakat iki ulusun toprak ve işgüçlerinin yıllık üretiminin takas değerinin birebir aynı hızla artması ama yine de birinin başlıca tarım, diğerinin başlıca ticaretle meşgul olması halinde işgücü idamesi kaynaklarındaki ve bunun bir sonucu olarak her ulusun zenginliğindeki artışın had safhada farklı olacağı açıktır. Asli olarak tarımla meşgul olan ulusta yoksullar büyük bolluk içinde yaşayacak ve nüfus hızla artacaktır. Asli olarak ticaretle meşgul olan ulusta ise yoksullar görece pek az yarar görecek ve buna mukabil nüfus artışı yavaş olacaktır.

XVII. Bölüm

Bir devletin zenginliğinin doğru tanımı meselesi—Fransız iktisatçıların bütün imalâtçıları verimsiz işçiler olarak görmelerine ilişkin sundukları neden; gerçek neden değil—Zanaatkâr ve imalâtçı işgücünün devlet için olmasa da birey için verimli oluşu —Dr. Price'ın iki ciltlik gözlemlerindeki dikkat çekici bir bölüm—Dr. Price'ın, Amerika'nın mutluluk ve hızla artan nüfusunu başlıca onun mahsus medeniyet seviyesine atfetme hatası—Toplumun iyileştirilmesinin önündeki zorluklara gözlerimizi kapatmaktan herhangi bir fayda beklenemez.

Burada doğal olarak toprak ve işgücünün yıllık üretiminin takas değerinin mi yoksa Fransız iktisatçılara göre toprağın brüt üretiminin mi bir ülkenin zenginliğinin doğru tanımı olduğuna ilişkin bir soru ortaya çıkar. İktisatçıların tanımına göre her zenginlik artışının işgücünün idamesi kaynaklarında bir artış olacağı ve dolayısıyla her zaman çalışan yoksulların durumunu iyileştirme eğilimi bulunacağı kesindir, fakat Dr. Adam Smith'in tanımına göre zenginlik artışı her zaman aynı eğilime sahip olmayacaktır. Fakat yine de bu tefekkürden Dr. Adam Smith'in tanımının doğru olmadığı sonucu çıkmaz. Bütün bir halkın giyim ve barınmasını, gelirlerinin herhangi bir kısmından hariç tutmak birçok bakımdan yanlış görünmektedir. Bunun büyük bölümü ülkenin besinine kıyasla hakikaten ufak ve önemsiz değerde olabilir ve dolayısıyla Dr. Adam Smith'ten ayrıldığım tek nokta, bir toplumun gelir veya sermayesindeki her artışı, işgücünün idamesinde, her zaman yoksulların durumunu iyileştirme eğiliminde bir artış olarak görmesidir.

Zengin bir ülkenin güzel ipek ve pamukluları, dantelleri ve diğer süs lüksleri, o ülkenin yıllık üretiminin takas değerini artırmaya oldukça kayda değer katkı sağlayabilir ama toplumdaki mutluluğu artırmaya katkısı çok az olacaktır ve bana öyle geliyor ki farklı işgücü türlerinin verimliliğini veya verimsizliğini, üretimin gerçek yararlılığını göz önünde bulundurarak kıymetlendirmemiz gerekir. Fransız iktisatçılar imalâthanelerde kullanılan bütün işgücünü verimsiz görüyor. Bunu toprakta kullanılan işgücüyle kıyasladığımda onlarla tamamen hemfikir olma eğilimindeyim ama tam olarak onların öne sürdüğü nedenlerle değil. Onlar toprakta kullanılan işgücünün işçi ve çiftçinin ücretini tamamen çıkarmanın ötesinde mülk sahibine net bir rant sağladığı için verimli olduğunu; bir dantel parçasında kullanılan işgücünün ise hiçbir net rant sağlamadan yalnızca işçinin tükettiği iaşe ile işvereninin sermayesini ikame ettiğinden verimsiz olduğunu söyler. Fakat işlenmiş dantelin değerinin işçiye ve işverenine karşılığını vermenin yanı sıra üçüncü bir kimseye net bir rant sağladığını varsayacak olsak da toprakta kullanılan işgücüne göre bence bu, her zamanki kadar verimsiz olmayı sürdürecektir. Her ne kadar Fransız iktisatçıların muhakemesine göre dantel üretiminde çalışan kişi bu durumda verimli bir işçi gibi gözükse de onların bir devletin zenginliği tanımına göre böyle görülmemesi gerekir. Toprağa dayalı brüt üretime hiçbir katkısı olmamıştır; bu brüt üretimin bir kısmını tüketmiş ve karşılığında bir parça dantel bırakmıştır ve bu danteli, onu üretirken tükettiği iaşenin üç katı fiyatına satabilir ve böylece kendisi söz konusu olduğunda çok verimli bir işçi olabilirse de yine de onun işgücü vasıtasıyla devletin zenginliğinin herhangi bir mühim kısmına katkıda bulunduğu düşünülemez. Dolayısıyla, belirli bir üretimin, tedarik masrafını karşıladıktan sonra sağlayabileceği net rant, bir devletin veya herhangi bir işgücü türünün verimliliğine veya verimsizliğine değer biçmenin tek kıstası gibi görünmemektedir.

Şu anda yalnızca birkaç zenginin kibrini okşayan malların üretiminde çalışan iki yüz bin kişinin boş ve işlenmemiş topraklarda çalıştığını ve kendi tükettiklerinin yalnızca yarısı kadar besin ürettiklerini varsayacak olursak, işgüçleri üçüncü bir kimseye rant sağlamaktan çok uzak olup yalnızca ameliye elde edilirken kullanılan iaşenin yarısını ikame edebilecek olsa da bunlar yine de devlet için öncekine kıyasla daha verimli işçiler olacaktır. Önceden, çalışırken ülkenin besinin belirli bir bölümünü tüketiyor ve karşılığında bazı ipekler ve danteller veriyorlardı. Sonraki çalışmalarında aynı miktarda besin tüketip karşılığında yüz bin kişi için iaşe veriyorlar. Bu iki teberrudan hangisinin ülkeye gerçekten faydalı olacağına dair pek kuşku olamaz ve onlar ipek ve dantel üretirken iki yüz bin kişiyi geçindiren zenginliğin, onlar o ilave miktarda besini üretirken onları geçindirmede kullanılmasının daha faydalı olacağı da bence kabul edilecektir.

Toprakta kullanılan sermaye, onu kullanan birey için verimsiz ama toplum için son derece verimli olabilir. Aksine, ticarette kullanılan sermaye ise birey için son derece verimli ama toplum için neredeyse tamamen verimsiz olabilir ve imalât işgücüne tarımda kullanılan işgücüne kıyasla verimsiz dememin sebebi, Fransız iktisatçıların öne sürdüğü nedenden ziyade, budur. Ticarette kazanılan servetleri ve çok sayıda tüccarın içinde yaşadığı rahatlığı görüp de iktisatçıların, imalâtçıların yalnızca kendilerini, kendilerini geçindirmesine niyet edilmiş kaynaklardan mahrum bırakarak zenginleşebileceği şeklindeki ifadesine katılmak neredeyse imkânsızdır. Ticaretin çoğu kolunda kâr, üçüncü bir kişiye net rant sağlayacak kadar yüksektir ama bu durumda üçüncü bir kişi olmadığından ve bütün kâr ana imalâtçı veya tüccarda toplandığından, fazla mahrumiyet olmaksızın zenginleşme şansı oldukça yüksektir ve bunun bir sonucu olarak, tutumluluğuyla ön plana çıkmayan insanların ticaret yoluyla büyük servetler kazandıklarını görürüz.

Gündelik deneyim, ticaret ve imalâtta kullanılan işgücünün bireyler için yeterince verimli olduğunu kanıtlar ama devlet için kesinlikle aynı derecede verimli değildir. Bir ülkenin besinindeki her artış topluma mübrem fayda sağlar ama ticarette kazanılan servetler de aynı amaca hizmet etse de bunu dolaylı ve belirsiz bir şekilde yapar ve bazı bakımlardan ters bir eğilimi bile vardır. İç tüketim ticareti, her ulusun açık ara en önemli ticaretidir. Çin dünyadaki en zengin ülkedir ve onun gibi bir başka ülke daha yoktur. Dolayısıyla dış ticareti bir süreliğine meselenin dışında tutacak olursak, ustalıklı imalâtla eski besin sermayesinden çifte bir pay elde eden adam devlete, işgücü vasıtasıyla eski sermayeye tek bir pay ekleyen adam kadar faydalı olmayacaktır. İpek, dantel, biblo ve pahalı mobilya gibi tüketilebilir emtia kuşkusuz toplumun kazanımının bir parçasıdır ama bunlar yalnızca zenginlerin kazanımıdır, genel anlamda toplumun değil. Dolayısıyla devletin kazanımının bu kısmında meydana gelecek bir artış, insanların büyük bölümünün öncelikli kazanımını teşkil eden besindeki bir artışla aynı öneme sahip olarak değerlendirilemez.

İktisatçıların tanımına göre olmasa da Dr. Adam Smith'in tanımına göre dış ticaret, bir ülkenin zenginliğini artırır. Öncelikli faydası ve muhtemelen ona bu kadar değer atfedilmesinin nedeni, bir ulusun harici gücüne veya diğer ülkelerin işgücüne hükmetme gücüne büyük katkı sağlamasıdır ama daha yakından incelendiğinde, işgücünün idamesi için gereken dâhili kaynakların artışına ve haliyle toplumun en büyük bölümünün mutluluğuna pek az katkıda bulunduğu görülecektir. Bir devletin zenginliğe doğru doğal ilerlemesinde imalât ve dış ticaret, toprağın yüksek oranda işlenmesinden sonra gelir. Avrupa'da bu olağan düzen tersine çevrilmiştir ve toprak, toprakta kullanılan sermayenin bolluğundan zuhur eden imalâttan değil; imalât sermayesi bolluğundan işlenmiştir. Avrupa'da büyük oranda toprağın hâlâ işlenmemiş olmasının nedeni muhtemelen şehirdeki endüstriye verilen üstün

teşvik ve bu durumun sonucu olarak zanaatkârlara, hayvancılıkta çalışanlara kıyasla daha yüksek ücret ödenmesidir. Avrupa'nın genelinde farklı bir siyaset izlenseydi, nüfusu kuşkusuz şimdikinden daha fazla olurdu ama yine de nüfusu ona ayak bağı teşkil etmezdi.

Bana, titiz bir araştırma ile benim yetilerimin çok ötesinde güçlü bir tartışma gerektiriyor gibi gelen bu enteresan nüfustan kaynaklanan zorluk meselesini, Dr. Price'ın iki ciltlik *Observations*'ındaki [Gözlemler] olağanüstü bir bölüme dikkat çekmeden sonlandıramam. Kendisi burada kent ve kırsal kesimde yaşam olasılıkları üzerine bazı tablolar verdikten sonra, "Bu mukayeseden, büyük şehirlere insanoğlunun mezarları denmesinin ne kadar doğru olduğu ortaya çıkar. Ayrıca bunun, üzerine düşünen herkesi, önceki ciltteki dördüncü denemenin sonundaki gözleme göre hastalıklarımızı doğanın esas niyeti olarak görmenin hiçbir şekilde katiyen doğru olmadığına ikna etmesi gerekir. Bunlar kuşkusuz genel olarak bizim kendi yaratımızdır. Mukimlerin tamamen doğal ve erdemli hayatlar yaşadıkları bir ülke olsaydı, bu insanlardan çok azı kendilerine tahsis edilen varoluşun tüm süresinin ölçüsünü almadan ölürdü; onlar arasında acı ve rahatsızlık bilinmezdi ve ölüm onlara tedrici ve kaçınılmaz çürüme dışında herhangi bir sebebin sonucu olmadan, uyku gibi gelirdi" demektedir (Cilt 2, s. 243).

Dr. Price'ın iki cildinde öne sürülen gerçeklere çok zıt bir sonuca varmaya mecbur hissettiğimi kabul ediyorum. Farklı oranlarda artan nüfus ve besinin bir zamandır farkındayım ve zihnimde, bunların yalnızca sefalet ve yozlaşma türleriyle eşit tutulabileceği şeklinde muğlâk bir fikir süzülüyordu. Buna bir kez ikna olduktan sonra, Dr. Price'ın iki ciltlik *Observations*'ının dikkatli bir tetkiki, onu mahkûm etmeme neden oldu. Gözünün önünde, denetimsiz olduğunda nüfusun olağanüstü artış hızını kanıtlayan o kadar gerçek ve genel doğa kanunlarının çokça bir nüfusu nasıl baskıladığını açıklığa kavuşturan böylesi bir delil

yığını varken alıntıladığım bölümü nasıl yazabildiğini aklım bir türlü almıyor. Kendisi erken yaşta evliliğin, kötü tutumlar karşısındaki en iyi koruyucu olduğunun sıkı bir savunucusuydu. Bay Godwin gibi cinsiyetler arasındaki tutkunun azalması gibi tuhaf mefhumları yoktu; zorluğu, Bay Condorcet'nin ima ettiği şekillerde ortadan kaldırmayı da hiç düşünmedi. Sık sık doğanın üretken güçlerinin kendilerini ortaya koymalarına müsaade edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Yine de bu düşüncelerle denetimsiz bir nüfusun, dünyanın insanoğlunun en iyi yönlendirilmiş gayretleriyle kendini geçindirmek için üretebileceği besine kıyasla, mukayeseden öte bir hızla artacağı şeklindeki bariz ve zorunlu çıkarımı idrak edememesi, bana, âdeta kendisi Öklid'in en basit önermelerinden birine karşı koyuyormuşçasına inanılmaz geliyor.

Medenileşmiş devletin farklı evrelerinden bahseden Dr. Price, "Medeniyetin ilk veya basit evreleri, insanın artışına ve mutluluğuna en uygun olanlardır" der. Daha sonra tanımladığı devletlerin o dönemdeki ilk ve en mutlusu ve medeniyetin farklı evrelerinin nüfus üzerindeki etkilerinin çarpıcı bir delili olarak Amerikan kolonilerini örnek verir. Fakat Amerikalıların mutluluğunun onların mahsus medeniyet derecesinden ziyade yeni kolonilerin büyük miktarda işlenmemiş bereketli toprak sahibi olma şeklindeki mahsus durumlarına bağlı olduğunun farkındaymış gibi görünmez. Norveç, Danimarka veya İsveç'te veya kendi ülkesinde iki veya üç yüz yıl önce belki aynı medeniyet derecesini bulabilirdi ama kesinlikle aynı mutluluğu veya aynı artan nüfusu değil. Kendisi, VIII. Henry'nin, "muazzam sayıda insanı kendilerini ve ailelerini geçindirmekten aciz kılan" işlenmiş topraklardaki azalmadan ve artan besin fiyatlarından yakınan bir fermanını alıntılar. Amerika'da hâkim olan üstün seviyedeki insan hakları kuşkusuz eyaletlerin üretim, mutluluk ve nüfusunu artırmaya katkıda bulunmuştur ama insan hakları bile -ne kadar kuvvetli olursa olsun- yeni toprak ortaya çıkaramaz. Artık özgür

bir halk olduklarından, Amerikalıların şimdi İngiltere'ye tabi oldukları döneme kıyasla daha fazla insan haklarına sahip oldukları söylenebilir ama nüfusun artık o zamanki hızla artmayacağından kati suretle emin olabiliriz.

Yirmi yıl önce Amerika'daki alt sınıfların mutlu haline kafa yoran biri elbette onların sonsuza dek o durumda kalmalarını ister ve belki de imalâthanelerin ve lüksün topluma girişini engellemek suretiyle bu amacını gerçekleştirebileceğini düşünebilir ama bu, hiçbir zaman güneş veya hava almamasını sağlayarak bir eş veya metresin yaşlanmasını önlemeyi beklemekle eşdeğer mantıktadır. İyi yönetilen yeni kolonilerin durumu, hiçbir gayretin durduramayacağı bir gençlik patlamasıdır. Elbette hayvan bedeninde olduğu gibi siyasi bedende de yaşın gelişini hızlandırabilecek veya geciktirebilecek çok sayıda muamele türü vardır ama icat edilebilecek hiçbir türde ne hayvan bedenini ne siyasi bedeni sonsuz gençlik halinde muhafaza etme ihtimali yoktur. Avrupa'nın, kentsel sanayiyi kırsal sanayiden daha fazla teşvik etmek suretiyle kendini erkenden yaşlandırdığı söylenebilir. Bu bağlamda farklı bir siyaset, her devlete taze hayat ve dinçlik zerk edecektir. Her ne kadar ilk doğanın hakkı kuralı ve diğer Avrupa âdetleri nedeniyle toprağın tekel fiyatı olsa da hiçbir zaman üzerinde bireye fazla avantaj sağlayacak bir sermaye harekete geçirilemez ve dolayısıyla, toprağın doğru düzgün işlenmesi olası değildir. Ve her medenileşmiş devlette bir mâlikler bir de işçiler sınıfı bulunmak zorunda olsa da, mülkün birbirine daha denk olacak şekilde eşitlenmesi her zaman kalıcı bir avantaj doğuracaktır. Mâliklerin sayısı ne kadar fazla olursa işçilerin sayısı da o kadar az olmalıdır; toplumun daha büyük bir bölümü mülke sahip olma şeklindeki mutluluk verici durumundayken daha küçük bir bölümü kendi işgüçlerinden başka mülke sahip olmama şeklindeki mutsuzluk verici durumda bulunacaktır. Fakat en iyi şekilde yönlendirilmiş çabalar ihtiyacın baskısını yatıştırabilirse de hiçbir zaman ortadan kaldıramaz ve

herhangi bir çabanın, en münevver çabaların insanı "bu insanlardan çok azı kendilerine tahsis edilen varoluşun tüm süresi tamamlanmadan ölürdü; onlar arasında acı ve rahatsızlık bilinmezdi ve ölüm onlara tedrici ve kaçınılmaz çürüme dışında herhangi bir sebebin sonucu olmadan, uyku gibi gelirdi" konumuna getirebileceğinin mümkün olduğunu varsaymak, insanın dünya üzerindeki hakiki durumunu ve genel doğa kanunlarını tefekkür eden herhangi bir kimse için zor olacaktır.

Toplumdaki herhangi bir olağanüstü iyileşmenin önündeki en büyük engelin, aşmayı hiçbir zaman umamayacağımız bir tabiatta oluşu kuşkusuz son derece iç karartıcı bir tefekkürdür. İnsan ırkındaki, besin imkânlarının ötesinde artma şeklindeki daimi eğilim, hayat dolu doğanın, değişmesini ummak için bir nedenimizin olamayacağı genel yasalarından biridir. Yine de bu zorluğun tefekkürü ne kadar iç karartıcı olursa olsun, gayretleri takdire şayan bir şekilde insan ırkının iyileştirilmesine yönelmiş olanlar için bu gayenin önemsenmemesi veya arka planda tutulmasına yönelik herhangi bir çabanın bir fayda sağlamasının mümkün olmadığı açıktır. Aksine, nahoş olduğu için gerçekle yüzleşmemek şeklindeki yiğitliğe yakışmaz davranıştan ise en meşum fenalıklar beklenebilir. Bu büyük engelle ilişkili olanlardan bağımsız olarak, bizi kesintisiz gayrete teşvik etmesi adına insanoğlu için yapılacak hâlâ yeterince şey var. Fakat karşılaşmak zorunda olduğumuz zorlukların tabiatı, kapsamı ve büyüklüğüne ilişkin detaylı bilgi ve doğru idrak olmadan hareket eder veya gayretlerimizi başarı elde etmeyi umamayacağımız bir amaca yönlendirirsek, gücümüzü sonuçsuz gayretlerle tüketip dileklerimizin zirvesinden her zamanki kadar uzak kalmanın yanında geri yuvarlanan bu Sisifos kayasının altında sürekli olarak ezileceğiz.

XVIII. Bölüm

Nüfus ilkesinden zuhur eden insan üzerindeki daimi sıkıntı baskısı, umutlarımızı geleceğe yönlendiriyor görünmektedir—Tecrübe ettiklerimiz, Tanrısal öngörüye dair bildiklerimizle tutarsızdır—Dünya muhtemelen zihinsel bir uyarılma sürecidir—Zihnin oluşumu teorisi—Bedenin ihtiyaçlarından kaynaklanan uyaranlar—Genel yasaların işleyişinden kaynaklanan uyaranlar—Nüfus ilkesinden zuhur eden hayat zorluklarından kaynaklanan uyaranlar.

Besin olanaklarının güçlüğünün neden olduğu daimi baskıyla ortaya çıkan beşeri hayat görüşü, dünyada mükemmeliyete erişilebileceğine dair pek az bir beklenti yaratmak suretiyle, umudu geleceğe havale etmiştir. İnsanın, incelemekte olduğumuz doğa yasalarının işleyişi nedeniyle maruz kaldığı tahrikler, daha önce sıkça değindiklerimiz ışığında, dünyayı, mutluluk evresinden önceki bir imtihan hali, bir erdem sınavı haline getirir. Fakat insanın dünya üzerindeki durumuna ilişkin olarak, etrafımızda gözlemlediğimiz çeşitli doğa fenomenleriyle tutarlı ve İlahi kudret, inayet ve öngörüye dair bildiklerimizle pek uyumlu olmayan, farklı bir görüş sunacak olursam umarım mazur görülürüm.

Kendi anlayışlarımıza karşı adamakıllı bir güvensizlik ve bütün gördüklerimizin nedenini idrak etmeye muktedir olmayışımıza dair doğru bir hissiyatla devam edecek olursak; her güneş ışığını şükranla selamlarsak ve hiç ışık olmadığında da karanlığın kaynağının dışarısı değil içerisi olduğunu düşünürsek; ve "nasıl ki gökler yeryüzünün üstündeyse" "düşünceleri düşüncemizin üstünde" olanın yüce bilgeliği karşısında mütevazı itaatle boyun eğmezsek

"Tanrı'nın yol ve yordamını insan için haklı çıkarmaya" çaba göstermek, insan zihnini geliştirmeyen bir egzersiz olarak düşünülemez.

Ne var ki, "Tanrı'nın derin sırlarını anlamak" [İncil, Eyüp 11:7] için gösterdiğimiz bütün güçsüz gayretlerde Tanrı'dan doğaya doğru akıl yürütmeyi düşünmektense, doğadan doğanın Tanrı'sına doğru akıl yürütme gerekliliği, tam bir zorunluluktur. Onları oldukları gibi açıklamak yerine bazı şeylerin neden başka türlü olmadığını sormamıza izin verdiğimiz an, nerede duracağımızı artık bir daha hiçbir zaman bilemeyiz. En büyük ve en çocukça tuhaflıklara sürükleniriz; Rabbin yol ve yordamıyla ilgili bilgide kaydedilen bütün mesafenin zorunlu olarak tükenmesi gerekir ve hatta bunun incelemesi, insan zihnini geliştiren bir egzersiz olmaktan çıkar. Sonsuz güç o kadar geniş ve idrak edilemez bir düşüncedir ki, bunu anlamaya çabalayan insanın zihni mutlaka afallar. İlaha ilişkin zaman zaman oluşturduğumuz basit ve çocuksu kavramlarla, Tanrı'nın hepsi acıdan ve kusurluluktan uzak, hepsi yüce iyilik ve bilgeliğe sahip, hepsi en yüksek zevklere muktedir ve sınırsız uzaydaki noktalar gibi sayısız çok, çok sayıda varoluşu halkettiğini tahayyül edebiliriz. Fakat gözlerimizi bu beyhude ve ölçüsüz hayallerden, Tanrı'yı olduğu gibi okuyabileceğimiz tek yer olan doğanın kitabına çevirdiğimizde çok sayıda madde zerresinden çıkan, bu dünyada uzun ve bazen acılı bir süreçten geçen ama çoğu bu sürecin sonlanmasından önce üstün bir hale eriştiklerini gösteren türden yüksek nitelikler ve güçler elde eden hisli varlıkların daimi bir silsilesini görürüz. O halde gerçekten var olduğunu gördüğümüzün tefekküründen hareketle Sınırsız Kudret'e ilişkin basit ve çocuksu düşüncelerimizi düzeltmemiz gerekmez mi? Yaradana ilişkin, yarattığından başka bir şeyle hüküm verebilir miyiz? Ve iyiliği pahasına Tanrı'nın gücünü yüceltmek istemiyorsak, ne kadar Kadir-i Mutlak olursa olsun kendi yüksek amaçları için onlara uyacak o yüceltilmiş zihin nitelikleriyle varlık-

lar meydana getirirken Büyük Yaradan için belirli bir sürecin zorunlu, belirli bir zamanın (veya en azından bize zaman gibi gelenin) önkoşul olduğu sonucuna varmamız gerekmez mi?

Tecrübe, insanın bebeklikteki tezahürüyle uyuşmayan ve Üstün Varlığa ilişkin yüceltmek istediğimiz düşüncelerle tutarsız şüphe ve önsezi anlamında bir şeylere işaret eden önceden yaratılmış bir varoluşu ima eder gibidir. Dolayısıyla, önceden bir notta üstü kapalı söylediğim gibi dünyayı ve bu hayatı Tanrısal tecrübe için değil, zihnin yaratılması ve oluşturulması için muazzam bir süreç olarak görme eğilimindeyim; eylemsiz, kaotik maddeye ruh katmak; dünyanın tozunu ruha dönüştürerek yüceltmek; çamur parçasından uhrevi bir kıvılcım çıkarmak için gerekli bir süreç. Ve konuya dair bu görüşte insanoğlunun hayatı boyunca algıladığı çeşitli izlenim ve uyaranlar, genel yasalara göre işleyen ve miskin varlığını, İlahın hayat veren dokunuşlarıyla üstün bir zevk kapasitesine uyandıran, Yaradanın şekil veren eli olarak görülebilir. İnsanoğlunun ilk günahı, içine doğduğu söylenebilecek kaotik maddenin hareketsizliği ve yozlaşmasıdır.

Zihnin maddeden ayrı bir öz mü yoksa yalnızca onun daha incelikli bir hali mi olduğu tartışmasına girmek pek faydalı olmayacaktır. Mesele belki de yalnızca kelime meselesidir. İster maddeden şekillenmiş olsun ister başka bir özden, zihin esasen zihindir. Ruh ve bedenin son derece yakın olduklarını tecrübelerimizden biliyoruz ve her tezahür, bunların bebeklikten itibaren birlikte büyüdüklerini gösteriyor. Her bebekte eksiksiz ve tam gelişmiş bir ruh olduğunu ama hayatın ilk yirmi senesi boyunca ilintili bulundukları organların kısıtlılığı veya sekteye uğramışlığı nedeniyle işlemediğini düşünmek, çok düşük olasılığın eşlik ettiği bir varsayım olacaktır. Hepimizin katılma eğiliminde olacağımız gibi, Tanrı hem zihnin hem bedenin yaratıcısıdır ve ikisi de kendilerini aynı anda oluşturuyor ve gözler önüne serdiklerinden, Tanrının sürekli madde-

den zihin oluşturmakla hemhal olduğunu ve insanın hayatı boyunca algıladığı çeşitli izlenimlerinin bu gayeye ulaşılacak bir süreç olduğunu varsaymak -doğa fenomenleriyle tutarlı görünüyorsa da- ne akıl ne ifşaatla tutarsız gözükemez. Bu istimal elbette İlahın en üstün niteliklerine layıktır.

Zihnin doğasına ilişkin kısıtlı tecrübemize dayanarak, bir inceleme yaptığımızda etrafımızdaki fenomenler ve insan hayatının çeşitli olayları bu büyük amacı teşvik etmek üzere bilhassa hesaplanmış görünüyorsa ve özellikle bu varsayım üzerine kendi dar anlayışımızla bile sızlanan kimsenin doğanın Tanrısına şikâyetlerine sıklıkla konu ettiği hayattaki zorluklar ve eşitsizliklerin çoğuna izahat getirebilirsek, dünya üzerindeki insana dair bu görüşe olasılık eşlik etmiyor gibi görünmeyecektir.

Zihnin ilk büyük uyarıcıları bedenin istekleriymiş gibi gözükmektedir (Bu konuyu, çalışmanın ikinci kısmı olarak uzun uzadıya ele almak niyetindeydim. Özel bir işten kaynaklanan uzun bir bölünme, beni bu niyetimi en azından şimdilik bir kenara bırakmaya mecbur etti. O yüzden şimdi yalnızca öne sürdüğüm genel varsayımı desteklediğini düşündüğüm birkaç başlıca durumun bir özetini vereceğim). Bunlar, bebek insanın zihnini hisle harekete geçiren ilk uyaranlardır ve ilk maddenin ağırkanlılığı öyle bir izlenim yaratmaktadır ki özel bir uyaranlar dizisi vasıtasıyla aynı derecede güçlü başka istekler ortaya çıkmadıkça bu uyaranlar, ilk uyandırdıkları eylemi devam ettirmeye sonraları bile yeterli görünmektedir. Açlığın neden olduğu talepler veya soğuk onu uyuşukluğundan uyandırmasaydı yabanıl insan sonsuza dek ağacının altında uyurdu. Bu sıkıntılardan kaçınmak için besin elde etmek ve kendisine bir sığınak inşa etmek gibi gösterdiği çabalar da durum başka türlü olsa uyuşuk bir hareketsizliğe kapılacak yetilerini oluşturan ve hareket halinde tutan egzersizlerdir. Tecrübelerimizin bize insan zihninin yapısına ilişkin bütün öğrettiklerine dayanarak, bedenin ihtiyaçlarından zuhur

eden bu çabaların insanın büyük bölümünden alınması halinde, boş vakte sahip olduklarından filozofların mertebesine yükselmek şöyle dursun, uyaran azlığı nedeniyle yabanılların seviyesine ineceğini düşünmek için oldukça fazla nedenimiz vardır. Doğanın kendiliğinden ortaya çıkan mahsul konusunda son derece eli açık olduğu ülkelerin sakinleri, zihin keskinlikleriyle ön plana çıkmaz. Zorunluluğa son derece isabetli şekilde icadın anası denmiştir. İnsan zihninin en asil çabalarından bazıları, zihnin ihtiyaçlarını tatmin etme zorunluluğuyla harekete geçmiştir. İhtiyaç sıklıkla şairin hayal gücünü kanatlandırmış, tarihçinin verimliliğine öncülük etmiş ve filozofun araştırmalarına keskinlik katmıştır. Şu anda kuşkusuz bilginin veya toplumsal duygudaşlığın çeşitli uyaranlarıyla oldukça gelişmiş çok sayıda zihnin bedensel uyaranlarının alınması onları yeniden uyuşukluğa düşürmeyecektir; yine de gelecekteki bütün iyileştirmeler için yıkıcı nitelik taşıyan genel ve ölümcül bir hareketsizlik ortaya çıkarmadan bu uyaranların insanın büyük bölümünden geri çekilemeyeceğine pek şüphe yoktur.

Yanlış hatırlamıyorsam Locke, hayatta eylemi teşvik eden büyük şeyin zevk arayışından ziyade acıdan kaçınma gayreti olduğunu ve herhangi bir zevki düşünürken, onun tefekkürü, yoksunluğu bir acı veya rahatsızlık hissine neden olacak kadar uzayana dek, onu elde etmek için harekete geçmeye güdülenmeyeceğimizi söyler. Kötülükten kaçınmak ve iyiyi aramak, insanın büyük görevi ve işi gibi görünür ve bu dünya da bu türden gayretin en kesintisiz şekline müsaade etmek üzere bilhassa tasarlanmış gibidir. Bu gayret, bu uyaranlar sayesinde zihin oluşur. Eğer Locke'un düşüncesi haklıysa -ve öyle olduğunu düşünmek için fazlaca neden vardır- aklın ortaya konması için çabaya ve çabanın ortaya konması için de kötülüğe gerek duyulur.

Hayatı idame ettirmek için besin gereksinimi, muhtemelen zihinsel veya bedensel diğer bütün ihtiyaçlara kıyasla daha fazla miktarda gayret ortaya çıkarır. Yüce Tanrı, üze-

rinde ziyadesiyle hazırlık niteliğinde işgücü ve maharet tatbik edilmedikçe toprağın büyük miktarda besin üretmemesini takdir etmiştir. Tohum ve ondan çıkan bitki veya ağaç arasında bizim idrakimizin tasavvur edebileceği bir bağlantı yoktur. Üstün Yaradan elbette tohum dediğimiz o küçük madde taneciklerinin yardımı veya insanın yardımcı işgücü ve özeni olmaksızın her türden bitkiyi yarattıkları kullansın diye büyütebilir. Toprağı sürme ve temizleme, tohum toplama ve ekme süreci elbette ürünleri yaratırken Tanrıya yardımcı olmak için değildir ama insanı harekete geçirmek ve zihnine akıl şeklini vermek üzere hayatın nimetlerinin tadının çıkarılabilmesi için önceden zorunlu kılınmıştır.

Bu türden en kesintisiz uyaranları tedarik etmek ve insanoğlunu toprağı tamamen işleyerek Yaradanın inayetli tasarımlarını ilerletmeye teşvik etmek için nüfusun besinden çok daha hızlı artması gerektiği buyrulmuştur. Bu genel yasa (bu çalışmanın önceki bölümlerinde ortaya çıktığı gibi) kuşkusuz ziyadesiyle kısmi fenalığa sebep olur ama bir nebze tefekkür belki de bizi kuşkusuz büyük miktarda iyilik ürettiği konusunda da ikna edebilir. Gayret ortaya çıkarmak için kuvvetli uyaranlar gerekli görünmektedir ve bu gayreti yönlendirmek ve muhakeme yetisi oluşturmak için ise yüce Tanrının her zaman genel yasalara göre hareket etmesi kesinlikle zorunludur. Doğa yasalarının değişmezliği veya aynı nedenlerden aynı etkileri bekleme kesinliğimiz, muhakeme yetisinin temelidir. Tanrının parmağı şeylerin olağan akışında sıklıkla görünür olsaydı, veya daha doğru ifade etmek gerekirse, Tanrı amacını sıklıkla değiştirecek olsaydı (zira Tanrının parmağı hakikaten de gördüğümüz her bir çim tanesinde bile görünürdür), ardından muhtemelen insan yetilerinde genel ve ölümcül bir hareketsizlik gelirdi; gayretleri iyi yönlendirilse bile başarıyla taçlandırılacaklarını bekleyemeyecek olmaları durumunda insanın bedensel ihtiyaçları bile artık onları gayret göstermeye güdülemezdi. Doğa yasala-

rının değişmezliği; aile reisinin meşgale ve önsezisinin, zanaatkârın yorulmak bilmez maharetinin, doktor ve anatomistin ustalıklı araştırmalarının ve doğa filozofunun dikkatli gözlem ve sabırlı tetkiklerinin temelidir. Zihnin en büyük ve en asil gayretlerini bu değişmezliğe borçluyuz. Newton'ın ölümsüz zihnini bu değişmezliğe borçluyuz.

Dolayısıyla doğa yasalarının değişmezliğinin nedenleri bizim idrakimiz için bile bariz ve çarpıcı olduğundan, nüfus ilkesine dönüp insanı gerçekten olduğu gibi -eylemsiz, miskin ve zorunluluk mecbur kılmadığı sürece işe gönülsüz (ve elbette bir kimseden, kendi çiğ tahayyüllerimize göre ne olabileceğinden bahsetmek ahmaklığın zirvesidir) - değerlendirecek olursak, nüfus gücünün besin kaynakları karşısında önceliği olmasaydı dünyanın insanla dolu olmayacağını kesinlikle öne sürebiliriz. Bu uyaranın insan üzerindeki onu toprağı işlemeye teşvik edecek etkisi güçlü ve sürekli işler halde olsa da yine de toprağı işlemenin çok yavaş geliştiğini görecek olursak, daha zayıf bir uyaranın yetersiz olacağı sonucuna haklı şekilde varabiliriz. Yabanıl insanlar, bu daimi uyaranın işleyişi altında bile kendileri otlatma veya tarımla meşgul olmaya başlamadan önce uzun süre boyunca doğal verimliliğin en yüksek olduğu ülkelerde ikamet edecektir. Nüfus ve besin aynı oranda artsaydı, insanın yabanıl halinden hiçbir zaman çıkamaması muhtemeldir. Fakat dünyanın bir zamanlar bol nüfuslu olduğunu düşünecek olursak bir İskender, bir Julius Caesar, bir Timur veya kanlı bir devrim Yaradanın muhteşem tasarılarını alt edebilirdi. Bulaşıcı bir hastalığın tahribatı çağlar boyunca hissedilir ve bir bölge, bir depremle sonsuza dek insansız kalabilirdi. Nüfusun artış ilkesi, insanın yozlaşmasının veya doğa kazalarının, genel yasalardan zuhur eden kısmi kötülüklerin yaradılanın yüce gayesine engel oluşturmasını önler. Dünyanın sakinlerini her zaman tamamen besin kaynaklarının seviyesinde tutar ve insan üzerinde sürekli olarak güçlü bir uyaran işlevi görerek onu toprağı daha da işlemeye ve dolayısıyla toprağı

daha yüksek sayıda nüfus geçindirir hale getirmeye teşvik eder. Fakat bu yasanın, kısmi fenalık ortaya çıkarmaksızın işlemesi ve yüce Tanrının niyet ettiği anlaşılan etkileri ortaya çıkarması imkânsızdır. Nüfus ilkesi her bir ülkenin koşullarına göre değiştirilmediği sürece (ki bu yalnızca doğa yasalarına binaen evrensel tecrübemize ters olmakla kalmaz, aynı zamanda zekâ oluşumu için genel yasaların mutlak gerekliliğini gören kendi aklımızla bile çelişir), üretimle birlikte birkaç sene içinde verimli bir bölgede iskân oluşturacak aynı ilkenin, uzun süredir meskûn yerlerde zorunlu olarak sıkıntı yaratacağı açıktır.

Fakat nüfus yasasının ortaya çıkardığı bilinen zorlukların bile Yaradanın genel amacına ket vurmaktan ziyade onu teşvik etmesi her bakımdan ihtimal dâhilinde görünmektedir. Bunlar her yerde gayreti harekete geçirir ve topyekûn olarak zihnin gelişimine faydalı görünen o sınırsız durum ve bunun bir sonucu olarak izlenim zenginliğine katkıda bulunurlar. Çok fazla veya çok az uyarının, aşırı yoksulluğun veya çok fazla zenginliğin de bu bağlamda mahzurlu olması muhtemeldir. Toplumun orta bölgeleri zihinsel gelişim için en uygun yerlermiş gibi görünmektedir ama toplumun tamamının orta bölge olabilmesini beklemek, bütün doğanın analojisine terstir. Dünyanın ılıman bölgeleri insanoğlunun zihinsel ve bedensel enerjisi için en faydalı bölgelermiş gibi görünür ama her yer ılıman bölge olamaz. Güneşin ısıttığı ve aydınlattığı bir dünyanın, madde yasaları gereğince zorunlu olarak bazı bölgelerinin daimi donlarla soğuyan ve daimi sıcaklıkla kavrulan kısımları olmalıdır. Bir yüzeydeki her bir maddenin yukarı ve alt tarafı olmak zorundadır; bütün partiküller ortada olamaz. Bir kereste tüccarı için meşenin en değerli kısımları ne köklerdir ne dallar ama bunlar talep edilen nesne olan orta parçanın veya gövdenin varlığı için mutlaka gereklidir. Kereste tüccarı, bir meşeyi kökleri veya dalları olmadan büyütmeyi umamaz ama maddenin çoğunun gövdeye ve daha azının kök ve dala gitmesini sağlayacak

bir yetiştirme yöntemi bulabilirse, bu türden bir sistemi genel kullanıma sokmak için gayret göstermekte haklı olacaktır.

Aynı şekilde, -her ne kadar zenginlik ve yoksulluğu toplumun dışına çıkarmayı bekleyemesek de- uç bölgelerdeki sayıları azaltacak ve orta bölgelerdeki sayıları yükseltecek bir idare şekli bulabilseydik, bunu benimsemek şüphesiz görevimiz olurdu. Meşede olduğu gibi köklerin ve dalların, gövdedeki özün canlı dolaşımını zayıflatmadan büyük oranda azalması ihtimal dışı değildir; dolayısıyla toplumda uç kısımlar, orta kısımlardaki, onların zekânın gelişimi için son derece faydalı olmasının birebir nedeni olan canlı gayret azalmaksızın belirli bir derecenin ötesinde azalamaz. Toplumda kimse yükselmeyi umamasaydı veya düşmekten korkmasaydı; üretim mükâfatını, aylaklık cezasını beraberinde getirmeseydi, orta kısımlar kesinlikle şimdi oldukları şey olamazlardı. Bu konu üzerine muhakeme yürütüldüğünde, öncelikli olarak bireysel durumları değil, insanın büyük bölümünü düşünmek zorunda olduğumuz açıktır. Bu kadar büyük bir yığın içerisinde mahsus bir uyaranlar dizisiyle erkenden hayat bulan ve bunları eylemde sürdürmek için daimi bir kısıtlı güdü hareketine ihtiyaç duymayacak kuşkusuz çok sayıda zihin vardır ve olasılıklara göre olması da gerekir. Fakat insanın çeşitli faydalı keşiflerini, yazılmış kıymetli metinleri ve diğer takdire şayan gayretlerini inceleyecek olursak, az sayıda kişide etki gösteren daha genişlemiş güdülerden ziyade çok sayıda kişide etki gösteren kısıtlı güdüye daha fazla şey atfedilebileceğini göreceğimizi zannediyorum.

Boş vakit elbette insan için çok değerlidir ama insanı olduğu gibi ele aldığımızda, daha fazla durumda iyilikten ziyade kötülük ortaya çıkarması muhtemeldir. Yeteneğin ağabeylerden ziyade küçük kardeşler arasında daha çok görülür olduğu sıklıkla belirtilmiştir ama küçük kardeşlerin ortalama olarak daha fazla özgün bir yetiyle doğduklarını pek tahayyül edilemez. Fark -şayet herhangi bir gözlem-

lenebilir fark gerçekten varsa- yalnızca onların farklı durumlarından zuhur edebilir. Çaba ve faaliyet bir durumda genel olarak mutlaka gerekliyken diğerinde yalnızca isteğe bağlıdır.

Gündelik tecrübenin, bizi hayatın zorluklarının yetenek ortaya çıkarmaya katkıda bulunduğuna ikna etmesi gerekir. İnsanların kendilerini veya ailelerini geçindirmek için göstermek zorunda oldukları çaba, başka türlü olsaydı hiç gelişmeyecek olan yetenekleri ortaya çıkarır. Yeni ve olağanüstü durumların, genellikle içinde bulundukları zorluklarla başa çıkmaya yeterli zihinler yarattıkları da sık sık dile getirilmiştir.

XIX. Bölüm

Hayatın kalbi yumuşatmak ve beşerileştirmek için gerekli olan tasaları—Sosyal duygudaşlık uyaranı çoğunlukla yalnızca yeteneğe sahip olanlara kıyasla daha yüksek mertebeden karakterler ortaya çıkarır—Ahlâki kötülük, ahlâki mükemmeliyet üretmek için muhtemelen gereklidir—Doğanın sınırsız çeşitliliği ve metafizik konuları kapsayan belirsizlik, zihinsel isteklerden zuhur eden uyaranlara sürekli olarak ayak uydurur—Keşiflerdeki zorluklar bu ilkeyle açıklanır—İnsan yetilerinin gelişimi ve insanın ahlâki iyileştirmesine en uygun olan, muhtemelen kutsal metinlerdeki delillerdir—Zihnin uyaranlarca yaratıldığı düşüncesi, doğal ve ahlâki kötülüğün varlığını açıklar gözükür.

Hayatın üzüntü ve sıkıntıları, hususi bir izlenimler silsilesi vasıtasıyla kalbi yumuşatmak ve beşerileştirmek, sosyal duygudaşlık uyandırmak, bütün Hıristiyan değerlerini ortaya çıkarmak ve iyiliğin bol bol ifşası için bir gerekçe sağlamak adına gerekli görünmektedir. Tek tip bir refah koşturmacasının genel eğilimi, karakteri yüceltmektense küçültmektir. Kendisi kederi hiç bilmeyen kalp, türdeşlerinin acı ve zevkleri, istekleri ve arzuları karşısında nadiren duygusal bakımdan canlı olacaktır. Kardeşçe sevginin sıcaklığıyla, insan karakterini en yüksek becerilere sahip olmaktan bile daha fazla yücelten iyi ve samimi muhabbetlerle çok nadiren dolup taşacaktır. Kuşkusuz zihnin son derece önemli ve iyi bir niteliği olmakla beraber becerilerin hiçbir şekilde zihnin tamamını teşkil ettiği düşünülemez. Genellikle yetenekleri oluşturan uyaranların hiçbirine maruz kalmamış ama toplumsal duygudaşlık uyaranlarıyla hayat bolmuş çok sayıda zihin vardır. En yüksekte olduğu

kadar en alçakta da, hayatın her kademesinde, insan iyiliğinin sütüyle dolup taşan, Tanrıya ve insana sevgi aşılayan ve yetenek adı verilen hususi zihin güçlerine sahip olmasalar da bunlara sahip olanlara kıyasla varlık ölçeğinde bunlardan daha yüksek kademelerde olan karakterler bulunur. Coşkulu hayırseverlik, uysallık, dindarlık ve hususi olarak Hıristiyanlık Değerleri adıyla ayırt edilen bütün o Değerler sınıfının içinde zorunlu olarak yetenekler bulunmaz; salt zekâ sivriliğinden ziyade bu hoş niteliklere sahip, bu latif sempatilerle uyanmış ve canlanmış bir ruhun göklerle daha yakından bir münasebeti varmış gibi görünmektedir.

En büyük yetenekler genellikle yanlış tatbik edilmiş ve kuvvetlerinin derecesiyle orantılı kötülükler ortaya çıkarmışlardır. Hem akıl hem keşifler, bizi bu türden zihinlerin ebedi ölüme mahkûm edileceğine temin eder; fakat dünyadayken bu korkutucu araçlar, büyük kitleler için, ortaya çıkardıkları iğrenme ve ikrah ile üzerlerine düşeni yapmıştır. Ahlâki mükemmeliyet ortaya çıkarmak için ahlâki kötülüğün muhakkak gerekli olması son derece olası görünmektedir. Yalnızca iyiyi gören bir varlığın, kör bir zorunlulukla eyleme geçtiği haklı olarak söylenebilir. Bu durumda iyi olanın arayışı, erdemli temayüllerin bir işareti olamaz. Belki de Sonsuz Bilgeliğin harici bir eylem olarak bu türden bir işaret isteyemeyeceği ama kesin olarak varlığın iyiyi mi kötüyü mü seçeceğini önceden bileceği söylenebilir. Bu, bir imtihan hali aleyhine makul bir sav olabilir ama zihnin bu dünyada bir oluşum aşamasında olduğu varsayımı karşısında tutunamayacaktır. Bu düşünceye göre, ahlâki kötülüğü gören ve karşısında kınama ve ikrah duyan varlık, yalnızca iyiyi gören varlıktan özünde farklıdır. Bunlar, farklı izlenimler alan kil parçalarıdır; dolayısıyla, mecburen farklı şekillere sahip olmalıdırlar veya ikisinin de aynı güzel erdem şekline sahip olduklarını varsayacak olsak bile, biri hâlâ zarara maruz kalıyorken ve her tesadüfi dürtüyle kırılma eğilimindeyken diğerinin özüne metanet ve dayanıklılık kazandırmak için gereken ileri süreçten

geçmiş olduğunun kabul edilmesi şarttır. Coşkun bir sevgi ve erdeme duyulan hayranlık, onun karşıtı bir şeyin varlığını ima eder görünmektedir ve aynı şekil ve öz güzelliğinin, aynı karakter mükemmeliyetinin ahlâki kötülüğün görülmesinden zuhur eden kınama ifadeleri olmaksızın ortaya çıkarılamayacak olması da son derece muhtemeldir.

Tutkular ve bedenin istekleri zihni harekete geçirdiğinde, zihinsel istekler uyanır ve bilgi isteği ile cehaletin emrindeki sabırsızlık yeni ve önemli bir uyaranlar sınıfı ortaya çıkarır. Doğanın her bir parçası bu türden zihinsel çaba için uyaranlar temin etmek ve en kesintisiz araştırma için bitip tükenmez gıda sağlamak üzere hesaplanmış gibi gözükmektedir. Fani Ozanımız, Kleopatra için "Zaman onun sonsuz çeşitliliğini eksiltemez" der.*

İfade, herhangi bir nesneye tatbik edildiğinde şairane bir mübalağa olarak düşünülebilir ama doğaya tatbik edildiğinde tam olarak doğrudur. Sonsuz çeşitlilik hakikaten de onun ziyadesiyle karakteristik niteliğiymiş gibi görünmektedir. Tabloda orada burada harmanlanan tonlar onun coşkun güzelliklerine ruh, hayat ve belirginlik kazandırır ve o hoyratlıklar ve eşitsizlikler, her ne kadar zaman zaman uzağı göremeyen kimsenin zor beğenen mikroskobik bakışını gücendirseler de üstün kısımları destekleyen o aşağı kısımlar bütünün simetrisine, zarafetine ve eşit orantısına katkıda bulunur.

Doğanın çeşit ve işleyişinin sonsuz çeşitliliği, yarattığı çeşitli izlenimlerle zihni hemen uyandırma ve geliştirme eğiliminin yanı sıra inceleme ve araştırma için son derece geniş ve kapsamlı bir alan sunmak suretiyle başka bereketli gelişim kaynakları açar. Yeknesak, çeşitlenmemiş mükemmeliyet aynı uyandırıcı kuvvetlere sahip olamaz. Evrenin sistemini tahayyül etmeye çalıştığımızda; yıldızları, sonsuz uzay bozunca yayılmış diğer sistemlerin güneşleri olarak düşündüğümüzde; sayısız dünyaya ışık ve hayat

* William Shakespeare'e ve bir şiirine göndermede bulunulmaktadır –çn.

veren o parlak cisimlerin muhtemelen milyonda birini bile görmediğimizi düşündüğümüzde; ölçülemez düşünceyi kavrayamayan zihinlerimiz kayıp ve şaşkın halde Yaratıcının yüce idrak edilemez gücüne hayranlık duyarak çöktüğünde bütün iklimlerin aynı derecede ılıman olmadığından; ebedi baharın bütün yıl boyunca hüküm sürmediğinden; Tanrının bütün yarattıklarının aynı avantajlara sahip olmadığından; bulutların ve fırtınaların bazen doğal dünyayı, sefalet ve yozluğun ahlâki dünyayı kararttığından ve yaratılan her şeyin eşit derecede mükemmellikle meydana getirilmediğinden mızmızlanarak şikâyet etmeyelim. Hem akıl hem tecrübe bize doğanın sınırsız çeşitliliği (ve çeşitlilik daha bayağı kısımlar veya gözle görülür kusurlar olmaksızın var olamaz) ile yaratının yüce gayesini ilerletmek ve mümkün olan en fazla iyilik miktarını ortaya çıkarma hedeflerinin tam bir uyum içerisinde olduklarını gösterir.

Bütün metafizik konuları kapsayan belirsizlik bana aynı şekilde bilgiye susuzluktan zuhur eden o uyaranlar sınıfına katkıda bulunmak üzere mahsus tasarlanmış gibi geliyor. İnsanın dünyadayken bu konularla ilgili hiçbir zaman tam bir tatmine ulaşamayacak olması muhtemeldir ama bu hiçbir surette onun bu meselelerle ilgilenmemesi için bir neden değildir. İnsanın merakını cezbeden o enteresan konuların etrafındaki karanlığın zihinsel faaliyet ve çaba için sonsuz güdü temin etmesine niyet edilebilir. Bu karanlığı dağıtmak için gösterilen daimi çaba -başarısız olsa bile- düşünme yetisini kuvvetlendirir ve geliştirir. İnsanın araştırma konuları bir gün bitecek olsa zihin muhtemelen durağanlaşırdı ama doğanın sınırsız çeşitlilikteki şekil ve işleyişleri ile metafizik konuların mustarip olduğu sonsuz spekülasyon gıdası böyle bir dönemin gelmesi olasılığını engeller.

"Güneşin altında yeni olan hiçbir şey yok" deyişi hiçbir suretle Süleyman'ın en bilgece vecizelerinden değildir. Aksine, mevcut sistemin milyonlarca yıl sürmesi halinde insan bilgisinin toplamına sürekli eklemeler yapılacak ol-

ması ve belki de zihin kapasitesi olarak adlandırılabilecek şeyin belirgin ve kesin şekilde artacak olması bir şüphe konusu olabilir. Her ne kadar bilgi konusunda zamanın filozoflarından aşağı olsalar da bir Sokrates, bir Platon, bir Aristoteles zihinsel kapasite bakımından onlardan pek aşağı görünmez. Zekâ bir zerreden çıkar, yalnızca belirli bir süre coşkuyla devam eder ve belki de dünyadayken belirli sayıda izlenimden fazlasına imkân vermez. Bu izlenimler hakikaten sonsuz olarak değiştirilebilir ve muhtemelen esas filizlerin duyarlılığındaki bir farklılığa eklenen bu çeşitli değişimlerden dünyada gördüğümüz sınırsız karakter çeşitliliği çıkar ama hem akıl hem deneyim bireysel olarak zihinlerin kapasitesinin, var olan bilgi kitlesiyle orantılı artmadığına bizi temin eder (İki tahıl tanesinin tam olarak aynı olmaması muhtemeldir. Çıkan yapraklardaki esas farklılığın nedeni muhtemelen topraktır ama hepsinde değil. Sonradan düşünce haline gelen ilk filizlerde bir tür farklılık varsaymak normal gözükür ve çok küçük çocuklardaki olağanüstü yeti farkı da bu varsayımı doğrular).

En halis zihinleri şekillendiren şey diğerlerinin düşüncelerini pasif olarak algılamaktan ziyade orijinal düşünme gayretleri, yeni kombinasyonlar oluşturma ve yeni hakikatler keşfetme çabalarıymış gibi görünmektedir. Daha fazla keşif yapma umudunun artık olmadığı ve zihnin tek kullanımının yeni ve orijinal kombinasyonlar oluşturmak için hiçbir çaba göstermeden yalnızca önceden var olan bilgiyi edinmek olduğu dönemin geldiğini varsayacak olursak, insanın bilgi kütlesi şimdi olduğundan bin kat daha büyük olsa bile zihinsel gayretin en yüce uyaranlarından birinin ortadan kalkacağı, zihnin en üstün niteliğinin kaybedileceği, dehaya eşlik eden her şeyin sonlanacağı kesindir ve bu koşullar altında herhangi bir bireyin bir Locke, bir Newton veya bir Shakespeare, hatta bir Sokrates, bir Platon, bir Aristoteles veya bir Homeros'un sahip olduğu zihinsel enerjilere sahip olabilmesi imkânsızdır.

Şayet gökyüzünden hiç kimsenin en ufak bir şüphe du-

yamayacağı bir vahiy, şu anda metafizik konuların etrafındaki sisleri dağıtacak; zihnin tabiatı ve yapısını, bütün maddelerin eğilim ve özlerini, yüce Tanrının yaratma işlerinde nasıl iş gördüğünü ve Evren'in bütün tasarı ve şemasını açıklayacak olsaydı, bu türden bir bilgiye bu şekilde nail olunması, insan zihnine ilave şevk ve hareketlilik katmaktan ziyade çok büyük olasılıkla gelecekteki çabaları bastırır ve zekânın açılan kanatlarını kırardı.

Bu nedenle kutsal metinlerin bazılarındaki kuşku ve zorlukları hiçbir zaman ilahilikleri aleyhine bir sav olarak düşünmedim. Yüce Tanrının insana yaptığı ifşaatlarına kuşkusuz bu türden bir mucizeler silsilesi eşlik etmiş olabilirdi ve bunlar her yerde baskın kanı ortaya çıkarıp bütün tereddüt ve tartışmaları bir kerede sonlandırabilirdi. Fakat her ne kadar aklımız Yüce Yaradanın tasarılarını anlayamayacak kadar zayıfsa da bu türden bir ifşaata getirilecek en çarpıcı itirazları görecek kadar güçlüdür. İnsanın anlayışına dair bildiğimiz az şeye dayanarak bu türden baskın bir kanının, insanın gelişimi ve ahlâki iyileşmesi eğiliminde olmaktan ziyade bütün zihinsel gayretler üzerinde bir torpido etkisi yaratıp erdemin var oluşunu neredeyse sonlandıracağından emin olmamız gerekir. Kutsal metinlerdeki sonsuz cezalandırılma ikazları herkesin zihninde günden sonra gecenin geleceği gerçeğiyle aynı kesinlikte anlaşılsaydı, bu büyük ve karamsar düşünce insan yetilerini başka hiçbir meşgaleye yer bırakmayacak şekilde tamamen ele geçirirdi. İnsanların bütün harici eylemleri neredeyse aynı olurdu; erdemli davranışlar, erdemli temayülün göstergesi olmazdı; erdem ve kötülük, bir müşterek yığın halinde birbiri içine geçerdi ve Tanrının her şeyi gören gözleri onları ayırt edebilse bile bunlar, yalnızca harici izlenimlere dayanarak yargıda bulunabilen insan üzerinde aynı izlenimleri yaratırdı. Böylesi bir tertipte insanın ahlâki kötülükten nefret edip Tanrıyı ve ahlâki mükemmeliyeti sevip bunlara hayranlık duyacak biçimde nasıl şekillendirileceğini tahayyül etmek zordur.

Erdem ve kötülüğe ilişkin düşüncelerimiz belki çok kesin ve mutlak olarak tanımlanmış değildir ama bence çok az kişi, basitçe ve yalnızca çok büyük bir ceza korkusu veya çok büyük bir ödül beklentisiyle gerçekleştirilmiş bir eyleme gerçekten erdemli diyebilir. Çok isabetli bir şekilde, Tanrı korkusunun, bilgeliğin başlangıcı olduğu söylenir ama bilgeliğin sonu da Tanrı sevgisi ve ahlâken iyi olana duyulan hayranlıktır. Kutsal kitaplardaki gelecekte cezalandırılma ihtarları, kötü olanın ilerleyişini durdurmak ve dikkatsizlerin dikkatini çekmek için tasarlanmış gibidir ama mükerrer tecrübelerden, bunlara insan iradesine hâkim gelecek ve insanların yalnızca ahiret korkusu nedeniyle erdemli hayatlar yaşamalarını sağlayacak türden delillerin eşlik etmediğini görürüz. Hakiki iman – bununla gerçekten Hıristiyanca yaşanan bir hayatın bütün erdemlerinde kendini gösteren imanı kastediyorum– genellikle salt katışıksız korkudan ziyade sevgiyle işleyiş gösteren samimi ve erdemli bir eğilimin göstergesi kabul edilebilir.

İnsanın bu dünyada maruz kalması kaçınılmaz olan ayartıları düşündüğümüz zaman yapısı, doğa kanunlarının işleyişi ve bunun sonucu olan ahlâki kesinlik gereği bu yüce yaratıcı fırından kötü şekillerde çok sayıda kap çıkacaktır; Tanrının elinden çıkan bu yaratıkların herhangi birinin sonsuz ıstıraba mahkûm edilebileceğini tahayyül etmek tamamen imkânsızdır. Böyle bir düşünceyi bir defa kabul edebilseydik iyilik ve adalete ilişkin bütün doğal düşüncelerimiz tamamen altüst olurdu ve artık Tanrı'ya merhametli ve adaletli bir Varlık olarak bakamazdık. Fakat İncilin ortaya çıkardığı hayat ve ölümsüzlük doktrini, dürüstlüğün sonunun sonsuz yaşam ama günahın karşılığının ölüm olduğu doktrini, her bakımdan âdil ve merhametlidir ve Yüce Yaradana yaraşır. Dünyanın yaratıcı sürecinden hoş ve güzel şekillerde çıkanlar ölümsüzlükle taçlandırılırken bu süreçten şekilsiz çıkanların, zihinleri daha saf ve mutlu bir varoluş türüne uygun olmayanların

yok olup esas topraklarıyla karışmaya lanetlenmeleri kadar zihnimizle uyuşan bir şey daha yoktur. Bu türden ebedi lanetlenme bir tür ebedi ceza olarak düşünülebilir ve zaman zaman ıstırap imgeleriyle temsil edilmesi şaşılacak bir şey değildir. Fakat Yeni Ahitte yaşam ve ölüm, kurtuluş ve yok oluş birbirlerine mutluluk ve sefaletten daha zıttır. Genel yasaların işleyişi nedeniyle daha saf bir mutluluk haline uygun niteliklerle oluşturulmayan varlıkları yalnızca ilk hissizliklerine mahkûm etmektense kendisini gücendiren yarattıklarının peşinden sonsuz nefret ve eziyetle gittiğini düşünecek olsaydık yüce Tanrı bize çok farklı gözükürdü.

Genel olarak hayat, gelecekteki bir durumdan bağımsız olan bir lütuftur. Ölümden korkuları olmasaydı bile kötülerin her zaman bir kenara atmaya hazır olamayacakları bir armağandır. Dolayısıyla Yüce Yaradanın sayısız varlığı en yüksek mertebeden zevklere ilişkin kapasiteyle şekillendirirken neden olduğu kısmi ıstırap, iletilen mutluluğa kıyasla toz tanesi gibidir ve dünya üzerinde, yüce sürecin bileşenlerinden biri olarak mutlak surette gerekli olandan daha fazla kötülük olmadığını düşünmek için her türlü nedenimiz vardır.

Bir-iki istisna, genel yasaların zekânın oluşumundaki çarpıcı gerekliliğiyle hiçbir şekilde çelişmeyecektir ve bunlar açıkça kısmi amaçlar için değil, birçok çağ boyunca insanın büyük kısmı üzerinde etkili olmaları için tasarlanmıştır. Zihnin oluşumuna dair verdiğim görüşte, doğanın genel yasasının ilahi bir ifşaatla bozulması, Tanrının yüce kitleye sürecin belirli durumuna uygun, insan zihnini saflaştırma, yüceltme ve geliştirme eğiliminde olan yeni ve güçlü bir izlenimler silsilesi ortaya çıkarması tasarlanan yeni bileşenler katması olarak görülecektir. Bir zamanlar insanın dikkatini celbeden ve onu doktrinin Tanrıdan mı insandan mı geldiğine ilişkin oldukça enteresan bir tartışmanın konusu kılan bu ifşaata eşlik eden mucizeler üzerlerine düşeni yapmış, Yaradanın amacına hizmet etmiştir.

Daha sonra ilahi iradenin bu muhaberesinin kendi içkin mükemmeliyetleriyle yollarını bulmalarına ve ahlâki güdü işlevi göstererek insanın yetilerine üstün gelmelerine ve onları durgunlaştırmalarına değil; bu yetileri tedrici olarak etkilemelerine ve geliştirmelerine müsaade edilmiştir.

Yüce Tanrının amacını, seçtiğinden başka bir şekilde gerçekleştiremeyeceğini söylemek elbette küstahça olurdu ama sahip olduğumuz ilahi iradenin ifşaatına birtakım kuşkular ve zorluklar eşlik ettiğinden ve aklımız bize bir ifşaata yöneltilen ani, içkin, evrensel imanı zorlayacak en güçlü itirazları gösterdiğinden, kesin olarak bu kuşku ve zorlukların, kutsal metinlerin ilahi kaynağı aleyhine bir sav olmadığını ve sahip oldukları delil türünün insan yetilerinin geliştirilmesi ve insanoğlunun ahlaki iyileştirmesi için en uygun olduğunu düşünmek için yeterli nedenimiz vardır. Bu dünyanın izlenim ve uyaranlarının, yüce Tanrının maddeden zihin yapma araçları olduğu ve kötülükten imtina etmek ve iyilik peşinde koşmak için gösterilecek sürekli çabanın bu izlenim ve uyaranların başlıca kaynağı olduğu düşüncesi, insan hayatının tefekküründe ortaya çıkan zorlukların çoğunu yumuşatır görünmektedir. Bana göre doğal ve ahlâki kötülüğün ve bunun sonucu olarak ikisinin de nüfus ilkesinden zuhur eden kısmının -ve bu kesinlikle küçük bir kısım değildir- varlığına ilişkin tatmin edici bir neden sunmaktadır. Fakat bu varsayımla dünyadan kötülüğün kaldırılması son derece ihtimal dışı görünse de miktarı insanoğlunun faaliyeti veya miskinliğiyle azalmadığı veya artmadığı sürece bu izlenimin Yaradanın belirgin amacına karşılık vermeyeceği, çaba ortaya çıkaracak bir uyaran kadar kuvvetli işlemeyeceği açıktır. Bu baskının ağırlığı ve dağılımındaki süregelen farklılıklar, ondan kurtulma beklentisini canlı tutar. "İnsanın bağrında umudun kaynağı bakidir, İnsan kutsanmış değildir ama hep öyle umar."*

* İngiliz şair Alexander Pope'un bir şiirinden alıntı –çn.

Kötülük, dünyada çaresizlik değil, eylem üretmek için vardır. Ona sabırla teslim olmayacak, ondan kaçınmak için çaba göstereceğiz. Kendisini ve etkileyebildiği kadar geniş bir çevreyi kötülükten arındırmak için en yüksek gayreti göstermek, her bireyin yalnızca çıkarına değildir; aynı zamanda her bireyin görevidir ve bu görevi ne kadar ifa ederse, gayretlerini ne kadar akıllıca yönlendirirse ve bu gayretler ne kadar başarılı olursa, kendi zihnini o kadar iyileştirir ve yüceltir ve Yaradanının iradesini bir o kadar gerçekleştirir.

Thomas Robert Malthus

Nüfus İlkesi

Thomas Robert Malthus (1766-1834): Eğitim gördüğü Cambridge'deki Jesus College'da Latince ve İngilizce hitabet ödülleri kazanan Malthus yirmi iki yaşında önce ailesinin yaşadığı Surrey'e yakın bir yerde sonra Lincolshire'da papaz naibi oldu. 1805 yılında Haileybury'deki East India College'e tarih ve siyasal iktisat profesörü olarak atandı ve 1834'te ölene kadar burada kaldı. Malthus, bu ünlü eserinin ilk baskısını, kırsalda bir din adamı olarak başladığı meslek hayatının ilk dönemlerinde anonim olarak yayınladı. W. Petersen *Malthus* adlı eserinde bu baskının "anonim yazarı bir anda tartışmalı bir figüre dönüştürdü"günü yazar. Malthus'un denemesi tarihsel bir bağlama konmalı ve bu bağlamda değerlendirilmelidir. Etkili iki düşünce okuluna, merkantilizm ile ütopyacılığa karşı çıkmış ve insan mükemmeliyetine dair umutlara şüpheyle yaklaşmıştır. Malthus'un yazılarının Charles Darwin, Herbert Spencer, David Ricardo, John Maynard Keynes ve birçoklarının çalışmalarını etkilediği söylenir.

Çağla Taşkın: 1988 yılında Ankara'da doğdu. TED Ankara Koleji'ni bitirdikten sonra Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyoloji lisansını tamamladı. Yüksek lisans derecesini ise Viyana Üniversitesi'nde Bilim ve Toplum Çalışmaları Bölümü'nden aldı. Editörlük ve çevirmenlik yapıyor; tarih, kültür, siyaset ve ekonomi alanlarında çeviri eserleri bulunuyor.

Nüfus İlkesi

Thomas R. Malthus

"Hiç kimse, insan ırkının mutluluğunu artırmanın önemini inkâr edemez. Bu hususta her ufak ilerleme bile son derece kıymetlidir. Fakat insan ırkıyla deney yapmak, cansız nesnelerle deney yapmak gibi değildir. Bir çiçeğin patlaması önemsiz olabilir. Kısa süre sonra bir çiçek daha açacaktır. Fakat toplumun bağlarının patlaması, parçaların öyle bir bölünmesidir ki binlerce kimseye en ağır acıları yaşatmadan ortaya çıkamaz ve yaranın tekrar iyileşmesi için çok uzun zaman geçebilir ve pek çok ıstırap yaşanabilir."

"Yabanıllığın ötesine geçen her toplumda bir mâlikler ve bir işçiler sınıfı mevcut olmak zorundaysa, işgücü işçi sınıfının tek mülkü olduğundan, bu mülkün değerini azaltma eğiliminde olan her şeyin toplumun bu kesiminin varlıklarını da azaltma eğiliminde olması gerektiği açıktır. Yoksul bir adamın birilerine bağımlı olmadan kendini geçindirmesinin tek yolu, bedensel kuvvetini kullanmaktır. Hayatın zaruretleri karşılığında verebileceği tek emtia budur. O halde emtiasının pazarını daraltmakla, işgücü talebini düşürmekle ve sahip olduğu tek mülkün değerini azaltmakla ona pek faydanız dokunuyor sayılmaz."

Sosyal bilimlerin herhangi bir alanında öğrenim görüp de Thomas Robert Malthus (1766-1834) ile karşılaşmamış olan yoktur. Esasen bu Malthus'un dehası ile değil, daha ziyade içerisine dâhil olduğu tartışmanın hararetı ile ilişkilidir. Yine de Malthus'un, 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı İngiltere'sinin siyasal ve sosyal karmaşasına nevi şahsına münhasır bir iddia ile katıldığı söylenmelidir.

Pek çok temel çalışmanın Türkçeye vakitlice kazandırılmadığını biliyoruz. Entelektüel çoraklığımızda eleştirel düşünce eksikliği kadar, fikri tartışmalara, bunlara esas teşkil eden eserlere kendi dilimizde ve tartışma henüz cereyan etmekteyken erişememekten kaynaklı olarak katılım gösterememizin de etkisi var. Bu anlamda Malthus'un *Nüfus İlkesi* Türkçe okurla ilk kez buluşurken, eserin ortaya çıkardığı tartışmaya iki yüz yılı aşan bir mesafeden de olsa katılma imkânı sunuyor. Tartışmaya katılacak her nefesin, iki yüz yıllık mesafeyi bir nebze de olsa kısaltması umulur.

ISBN : 978-605-9460-32-3

20 ₺

pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhankitap